

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Antonii Bynaei de Calceis Hebraeorum Libri Duo

Bynaeus, Anthony

Dordraci, 1682

Libri Secundi

urn:nbn:de:hbz:466:1-12835

ANTONII BYNÆI
de
CALCEIS
HEBRÆORUM
LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Pascha comedendum calceatis pedibus Exod. 12. 11. Varia de ratione illius precepti sententia. Refellitur prima, quæ vult viatorum calceos, à vulgaribus distinctos, præcipi. Item secunda, quæ alludi putat ad morem veterum, qui cenabant discalceati, mensis accumbentes. Veteres Hebræi, ut Heroes Homerici, & alii populi, sederunt. Mos accumbendi sero ad Hebræos pervenit. Samuel Bochartus Judæos in Ægypto calceis caruisse, & Deum ipsis de

de calceis prospexisse conjicit. Iudei non fuerunt in Ægypto *αἰνοποδῆτοι*. Neque Lex loquitur de calceis comparandis, sed de iis induendis quos habebant. Locus Deut. 29. 5. explicatur. Rationem præcepti ipse Deus dedit, qui Iudeos ad iter voluit paratos. Viatores calceos sumebant. Cavet Deus ut essent calceati, ne in calceis foret mora cum ab Ægyptiis expellerentur. Quare is ritus tantum pro illo tempore fuit. Neque Christus eum observavit, more istius ævi sine calceis accumbere solitus. Locus Luc. 7. 38. illustratur. Etiam Joh. 13. 4.

I.

DE Calceorum origine, materia, forma, abunde, ni fallor, superiori libro disputavimus. Nunc ritus quosdam persequi juvat, qui olim

olim apud Hebræos observati fuerunt, & alia singularia exponere, quæ in sacris voluminibus leguntur. Inter alia, quæ circa Agnum Paschalem præcipit Deus, illud omnino peculiare fuit, quod voluerit ut agnū comedentes lumbos haberent succinctos, calceatos pedes, & baculos in manu.

Verba Legis sunt. וְכִתְבֵהֶם חֲבֻלֵי עֲלֵיכֶם

Exod. 12

אֶתְכֶם מִתְּחִילֵיכֶם חֲבֻלֵי עֲלֵיכֶם נְעִילֵיכֶם וְכִתְבֵהֶם חֲבֻלֵי עֲלֵיכֶם

II.

וּמְקַלְכֶם בְּיָדְכֶם וְאָכַלְתֶּם אֹתוֹ בַּחֲפוּז

פֶּסַח הוּא לַיהוָה

Sic autem comedetis illum, renes vestri erunt succincti,

calceamenta in pedibus vestris, & baculi in manibus vestris,

& comedetis illum festinanter, Pascha est Domini.

Inquisiverunt diu viri eruditissimi,

quænam ratio fuerit hujus præcepti,

ut Israelitas, dum Pascha comederent in Ægypto,

calceatos esse voluerit Deus. Atque, ut fieri

amat dum conjecturis quisque indulget,

in varias ac multiplices divisi sententias abierunt.

II. Quorundam est opinio, voluisse Deum,

ut Israelitæ, longum atque difficile inter ingressuri,

viatorum sumerent calceos, & pedibus induerent,

cum Pascha primum

comederent.

comederent.

comederent.

comederent.

comederent.

comederent.

comederent.

comederent.

comederent.

comederent.

comederent.

mum essent comefuri. Comminiscuntur enim viatorum calceos à vulgaribus diversos fuisse, sicuti & hodie apud plerosque obtinet, ut in itinere calceos induant alios, quam in usu quotidiano. Hoc vero commentum ego sane nescio qua ratione potuerit eruditus hominibus placere. Nam quod conjiciunt de viatorum calceis, & quidem à vulgaribus diversis, id nullo testimonio probant. Neque quidquam occurrit in hac tota lege, quod sententiam adstruat. Hoc enim solum præcipit Deus, ut Paschalem agnum calceati comedant, de viatorum calceis nihil præscribit.

III. Referunt alii ad eum morem, qui olim obtinuit, ut calceos deponerent dum cænant, ne lectuli, in quibus discumbent, iis inquinarentur. Volunt nimirum Deum præcepisse, ut Paschale convivium etiam à reliquis in eo differret, ut ne calceos pro more deponerent. Quorum quidem opinio priori longe est doctior. Veteres, cum essent cænaturo, soleas deponere solitos, post cænam vero

LIBER SECUNDUS. 237

vero reposcere atque resumere, res est certissima. De Romanis id elegantissime demonstrarunt politissimi viri Petrus Ciacconus atque Fulvius Ursinus, qui omnem Triclinii rationem exposuerunt, & tabulas marmoreas, in quibus pueri visuntur calceos cœnaturis detrahere, & ipsi convivæ nudis pedibus accumbere, exhibuerunt. Apud Judæos eundem morem viguisse ex Evangelica historia viri literatissimi ostenderunt, qui Servatorem, & ipsius Apostolos, more Romanorum illius ævi accubuisse, dum aut pranderent, aut cœnarent, observarunt. Præter Petrum Ciacconum, qui multis demonstrat omnia cum hoc more perquam bene convenire, quæ ab Evangelistis sunt prodita, videri possunt Hieronymus Mercurialis, Johannes Baptista Villalpandus, & complures alii, quos adduxit Julius Nigronus. Quibus addi merentur, quæ collegit ex Rabbīnorum monumentis, vir in iis versatissimus Johannes Lichtfotus. Quare non inepte videri possunt homines eruditi ad hunc morem referre hoc Numi-

Ciaccon.
de Tricl.
& ad eum
Fulv.
Ursin.

Mercur. de
arte Gymn.
l. 1. c. 2.
Villalp. in
Ezech. 23.
Nigron. de
Caliga
cap. 2.

Licht. Hor.
Hebr. in
Matth. 26.
20.

Numinis præceptum, quo voluit Israelitas Pascha comesuros esse calceatos, ut hac in re Paschale convivium etiam à reliquis differret, ne calceos deponerent, quod alias pransuri aut cænaturi solebant.

IV. Mihi tamen hæc non videtur hujus præcepti ratio. Posterioribus seculis apud Judæos hunc morem fuisse, ut mensæ accumberent, & calceos deponerent ne lectulos inquinarent, constat satis. Sed an mos ille tam antiquis temporibus fuerit in usu, non tantum dubitamus, sed è contra asserimus, apud Judæos eum nondum viguisse, cum hoc præceptum traderet Deus. Prisci mortales, sicut in herba jacentes cibum sumpserunt, quo pertinere videtur, quod

Gen. 18.4. Abrahamus tres viros, qui circa meridiem venerant, sub arbore reclinare jubet, ut sub umbra in gramine jacentes caperent cibum, ita etiam sederunt. Quem quidem morem jam ab Isaaci ævo obtinuisse, ut veteres Hebræi non in lectulis accubuerint, sed ad mensam sederint, sacra monumenta abunde

abunde ostendunt, quæ semper commemorant eos sedisse, nunquam vero accubuisse. Docuit hoc præclare seculi nostri grande decus Samuel Bochartus, ac tot collegit ex S. Codice testimonia, ut plane sit certum veteres Hebræos ad mensam sedisse. Eodem modo uti apud Homerum, *Καθίζονται ἐν τοῖς συνδείοις οἱ Ἥρωες, ἔκκατεκλίονται*, *sedebant in conviviis Heroes non accumbebant*, uti Athenæus docet: Qui eundem morem apud Macedones Alexandri & Cassandri ævo nondum plane exolevisse ex Duro & Hegesandro probat: quod etiam de Germanis Tacitus, & de Hispanis & Gallis veteribus tradidit Strabo. Moris accumbendi apud Hebræos primam mentionem magnus Casaubonus apud Amosum observavit. Et sane ante ea tempora non videtur usitatus. Exemplum vetustius apud Authorem Cantici inveniri, conjecit quidem vir illustris Hugo Grotius, ubi *וְהָיוּ כְּהַתְּכַלְּסִים* vertunt Græci. Sed ipse id dubitanter asserit, & res se aliter habere videtur. Quare etiam optime monuit vir illustris accubi-

Bochart
Hier. P. 1.
pag. 598.

Athen.
l. 1, c. 14.

Casaub.
Exer c.
AntiBar.
16 cap. 22.
Amos 2, 8.

Cant. 1, 12.
Grot. ad
Matth. 26.
20.

accubitum in lectis haud dubiè ferius cæpisse, Assyriorum, ut credibile est, exemplo, qui postea Græcorum ac postremo Romanorum consuetudine increbuerit. Unde, cum primo mori, quo in herba jacentes cibum capiebant, proximus, aut non minus antiquus, fuerit mos sedendi, & Hebræi veteres more posterioris ævi in lectulis nondum accumberent, causa non fuit, cur ad mensam accedentes, calceos exuerent, neque dici potest ex recepta ea consuetudine hoc à Deo prohibitum, quasi voluerit Paschale convivium etiam hac in parte à reliquis differre.

Bochart.
Hier. P. I.
pag. 599.

V. Samuel Bochartus, qui Hebræorum ac reliquarum gentium literis instructissimus, opus de Animalibus perfecit, quo non tantum omnium, qui ea in re aliquid conati sunt, industriam vicit, sed longo intervallo post se reliquit, aliam coniecit esse hujus mandati rationem. Hoc unum quod respondeat ad propositam quæstionem, cur Israelitas calceatos esse voluerit Deus dum Pascha comederent

derent in Ægypto, se dicit habere, Judæos nempe non semper fuisse calceatos. Ad eam rem cum varia *τῆς ἀνυποδησίας* exempla observasset, Judæorum plurimos conjectat in Ægypto fuisse excalceatos, cum Ægyptus in fervida sit plaga, fere sub sidere Cancræ, ac proinde ejus incolæ possint calceis carere facilius, cumque Judæi in Ægypto sub jugo miseræ servitutis pressi fuerint, ac pæne oppressi, in quo statu valde credibile est illis multa defuisse, quæ ad vitam commode degendam requisita sunt: Cum denique Judæorum *ἀνυποδησίας* exempla etiam in ipsa Judæa, rebus illorum maxime florentibus, vestigia supersint. Unde concludit, cum in Ægypto Judæis minus periculosa *ἀνυποδησία* fuisset, iisdem longum, asperum, & senticosum iter jam aggressuris, voluisse Deum de calceis prospicere, atque, ut religio quoque eos ad rei tam necessariæ curam adigeret, sancivisse, ut nonnisi calceati Pascha comederent: ac propterea neque passum esse calceos, quos ad hoc solemne festum sibi comparaverant, per

L
annos

annos quadraginta deteri.

VI. Hæc conjectura viri summi mihi pariter non probatur. Αὐτοδμοσίαν, qualis olim obtinuit apud plerasque nationes, apud Hebræos veteres non in usu fuisse, superius ostendimus, & Judæos non nisi ob religionem, aut certum aliquem ritum fuisse discalceatos, cum alias semper calceati forent, monuimus. Judæos in Ægypto, fervida licet plaga, in qua oppressi fuerunt Ægyptiorum tyrannide, excalceatos fuisse, ut necesse fuerit vel religione ad calceorum curam eos adigere, cum iter asperum & senticosum essent aggressuri, non facile credimus. De calceis enim lex divina loquitur, non quos sibi ad festum tam solemne compararent, quia servitute pressi, & in plaga fervida viventes, calceis carebant, sed quos habebant. Certe haudquaquam Deus de calceis, quos non habebant ipsis prospexit, sed ut calceos, quos habebant, induerent, præcepit. Quis etiam credat calceorum curam adeo neglexisse veteres Hebræos, aut tam dira fuisse servitute pressos, ut etiam calceis

lib. I.
cap. I.

R. LIBER SECUNDUS. 243

calceis caruerint, adeoque Deo fuerint opus, injungere præceptum, ut calceati comederent Pascha, qua religione eos adigeret ut de calceis sibi prospicerent ad iter durum atque senticosum? Neque id omnino verum est quod ἰ πᾶσι addit, propterea Deum passum non esse, ut calcei, quos ad tam solemne festum sibi comparaverant, per annos quadraginta detererentur. Innuere id quidem videntur ea verba quæ in Deuteronomio leguntur, quibus Moses hoc Dei beneficium Judæis commemorat: *Duxit vos dominus quadraginta annis per desertum: non sunt attrita vestimenta vestra, nec calceamenta pedum vestrorum vetustate consumpta sunt* Sed longe aliam esse horum verborum mentem, neque hoc miraculum in eo fuisse, quod ipsi calcei, quibus induti fuerant in solemni festo, cum Pascha comederent in Ægypto, non fuerint detriti, sed in mirabili Dei providentia, qua in Arabiae desertis, horridis illis & incultis, & omnium egenis, prospexit, ut nunquam calcei ipsis defuerint, inferius ostendemus. Eorum enim

Deut. 29. 5.

ut cap. 9.

244 De CALCEIS HEBRÆOR.

Ies. 48. 22. calcei non detriti dicuntur, eadem ratione, qua non fitivisse apud Iesaiam legimus, cum Deus eos duceret per deserta loca, quia nimirum ipsis abunde suppeditabat, quo fitim possent explere.

Exod. 12.
11. 12.

VII. Subiit mirari eruditos homines tam varia divinasse, cum rationem istius ritus ipse Deus indicet. Sic autem, inquit, comedetis illum (agnum.) Renes vestri erunt succincti, calceamenta in pedibus vestris, & baculi in manibus vestris, & comedetis illum festinanter: Pascha illud est Jehovæ: Et transibo per terram Ægypti nocte hac, & percutiam omnes primogenitos in terra Ægypti ab homine usque ad jumenta. Res est nota, & narrata fusius, post magnas clades, quibus Ægyptios affecerat Deus, ut ex sua ditione Hebræos dimitterent, ultimam ea nocte voluisse experiri, ac tot hominum & jumentorum mortibus universam Ægyptum reddere funestam, ut hac ratione Ægyptii, nihil magis cuperent, quam ut citissime exirent Hebræi. Prævidebat Deus, quod & factum est, ut tanta strage territi Ægyptii

tii, magis expellerent eos quam dimitterent tranquille. Volebat ergo ut, dum eam noctem agerent quasi festam, ad iter accincti & parati essent, & non tantum lumbos haberent succinctos, & baculos in manibus, qui viatorum in Oriente fuit habitus, & eorum qui iter difficile & operosum aggrediebantur, verum etiam calceatos pedes. Calceos olim in itineribus usitatos fuisse, Gibeonitæ sunt exemplo, qui ex מלחמה מלחמה calceis diversis solorum Ies. 9. 5. 13. frustis suppactis, fidem facere voluerunt, se longo itinere ad Israelitarum castra contendisse. Quare Deus, cum iis omnibus instructos vellet Hebræos, antequam Paschale inchoarent convivium, etiam de calceis præcepit. Hebræi veteres, sicut opera forensia curabant calceati, domestica tamen discalceati obierunt, uti veteres domi plerumque fuerunt discalceati. Quod etiam à nostris moribus non alienum est. Licet enim omnes, cum aut versamus in publico, aut rebus forensibus operam damus, aut iter conficimus, calceos induamus, domi tamen crepidis utimur.

L 3

Pariter

Pariter veteres, cum domi latitabant, discalceati fuerunt, qui tamen ubi foras prodeundum, aut iter aliquod suscipiendum esset calceos sumebant. Id Deus cavet ut etiam facerent ea nocte, qua agnum Paschalem comefuri erant, atque ut lumbos succinctos & baculos in manibus eos habere iussit, ita etiam de calceis præcepit. Ad omnia enim voluit paratos, quæ ad iter suscipiendum requirebantur, ne si festinanter ab Ægyptiis expellerentur, de re aliqua forent solliciti. Quare additum quoque est, ut agnum ^{pascha} in festinatione comederent, ne cæna media tantum peracta excedere cogerentur. Quorum omnium rationem hanc dedit Deus: *Pascha est Jehovah, & transibo hac nocte terram Ægypti, & percutiam omnes primogenitos in terra Ægypti ab homine usque ad jumenta.* Hæc enim verba manifestam continent eorum rituum rationem, quos præcepit Deus: Quasi dicat, omnibus rebus oportet vos instructos, quæ ad iter aggrediendum requiruntur, ut, quod solent viatores, & lum-
bos

LIBER SECUNDUS. 247

bos succinctos, & calceos in pe-
 dibus, & baculos in manibus ha-
 beatis, & agnum edatis festinan-
 ter. Est enim Pascha, sive tran-
 situs Jehovæ, & ego hac nocte
 omnium primigenitorum diro inte-
 ritu universam Ægyptum reddam
 funestam, unde vos Ægyptii, tot
 mortibus territi, coacturi sunt ad
 celerem exitum, imo fere finibus
 suis ejecturi. Quare nullam in
 vobis moræ causam volo, ut vel
 lumbos succingere, vel calceos in-
 duere, vel baculum capere sit ne-
 cesse. Hæc mihi semper visa est
 huius instituti ratio. Quod qui-
 dem ex eo confirmari potest, quod
 ad primum Pascha in Ægypto ce-
 lebratum, Judæorum magistri hunc
 ritum tantum pertinuisse volunt.
 Quorum opinio nequaquam caret
 evidenti ratione, cum plurima sua-
 deant non pertinuisse ad religionem
 festi, sed symbola fuisse instantis
 itineris. Sane hi ritus nunquam
 in legibus anniversariis de Pascha
 te repetuntur. Sunt videlicet, ut
 & sanguinis aspersio, pro illo tan-
 tum tempore imperati. Quare &
 à Judæis, dum Pascha suum cele-
 brant,

Buxt. Syn.
Iud. c. 18.
Leusden.
Phil. Mixt.
Dissert.

brant, hodie non observantur, ut videre est ex Paschatis celebrandi ratione, quam magnus Buxtorfius describit, nec non Johannes Leusdenius, vir diligentissimus, cui Hebræorum literæ propter indefessum eas promovendi studium plurimum debent, & ego multis nominibus me devinctum agnosco, cum meos in Hebraicis conatus singulari cura semper adjuvarit, & summa humanitate ac benevolentia fit complexus.

VIII. Hinc videre est, cur Servator noster, qui accumbebat more illius ævi, calceatus non fuerit cum Pascha comederet cum suis discipulis. Christum, cum more illius temporis mensæ accumberet, fuisse discalceatum, prout Romani, soleis depositis cum cænatum irent, nudis pedibus accumbebant, jam dudum monuerunt viri doctissimi. Qui non leve argumentum petunt ex Historia istius mulieris, quæ ipsius pedes lacrymis rigavit, capillis absterfit, & unguento unxit, quam Lucas refert:

Luc. 7. 38. *ἔσσε, inquit, παρὰ τῆς πόδας αὐτῆς ὀπίσσω, κλαίονσα ἤρξατο βρέχειν τῆς πόδας.*

δας αὐτῆ τοῖς δάκρυσι, καὶ τοῖς ἰσχύσι τῆς κεφαλῆς αὐτῆς ἐξίμασσε, καὶ κατεπίλασσε τὰς πόδας αὐτῆς, καὶ ἠλείφε τὸ μύρω:

Stans retro secus pedes ejus, lacrymis cepit rigare pedes ejus, & capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes ejus, & unguento ungebat.

Ex quo loco colligunt, Christum nudis pedibus accubuisse cum hoc beneficium in mensa præstare mulier non potuisset, nisi Christus semijacens in lectulo accubuisset, depositis soleis, sive sandaliis, peracta cæna resumendis. At, cum dici possit, eam mulierem & ungere, & osculari, & lacrymis rigare, & abstergere Christi pedes potuisse, licet nudis pedibus non accumberet mensæ, cum nudi fuerint in parte superna, quia sandaliis, sive soleis, quæ plantam tantum pedis, non pedem integrum tegebant, ex more gentis utebatur: Respondent, non fuisse partem supernam prorsus nudam, cum soleæ corrigiis pedibus alligarentur, ut patet ex forma caligæ, quam superius dedimus. Observari deinde volunt mulierum Christo à ter-

pag. 140.

go stetit, uti claris verbis Lucas refert: *ἔκειτο πρὸς τὰς πόδας αὐτοῦ ὀπίσω* unde Christus, in latus recumbens more Romanorum, plantas potius soleatas obvertisset, quam partem supernam seminudam. Adderem ego, in quo fortasse plus est virium, haudquam mulierem Christi pedes soleatos unxisse, quod tamen diserte Lucas, *καὶ ἤλειψε τὰ μύρα*. Nunquam enim pedes, quorum frequens fuit unctio apud plerosque populos, cum soleis ungebantur.

Curt. lib.
8. cap. 9.

Ipsi Indi, uti refert Curtius, demptis soleis, odoribus illinunt pedes.

Quare expedita est difficultatis omnis evitandæ ratio, si dicamus Servatorem, dum accumberet mensæ, soleas deposuisse, ac pro more istius temporis nudis pedibus cænasse. Id ipsum observare est, cum Johannes refert, Christum lavasse Apostolorum pedes:

Ioh. 13.
4. 5.

Ἐγείρεται, inquit, ἐκ τῆς δείπνου, καὶ τίθησι τὰ ἱμάτια. καὶ λάβων λέντιον διεξώσεν ἑαυτόν. Εἶτα βάλλει ὕδωρ εἰς τὸ ὑπλήρα, καὶ ἄρξατο ὑπλεῖν τὰς πόδας τῶν μαθητῶν. καὶ ἐκμάσεν τὰ λεντία, ὡς ἐν διεξωσμῶν. Surgit à cena

Ⓞ

LIBER SECUNDUS. 251

& ponis vestimenta sua, & cum accepisset linteum, præcinxit se. Deinde mittit aquam in pelvim, & cepit lavare pedes discipulorum, & extergere linteo quo erat præcinctus. Lavit hic Christus Apostolorum pedes, dum mensæ adhuc accumberent, pedibus post se protensis. Atqui tum pedes Apostolorum nudos fuisse necesse est: cum pedes soleati neque aqua lavari, neque linteo possint abstergi. Ut Apostoli soleas, sive sandalia, jam ante exuerint, more accumbentium istius ævi, ne stragula lectorum, mensas ambientium, pulvere aut luto conspurcarent. Neque enim de demptis prius à Christo soleis, vel minima est suspicio, cum hoc non præterminisset scriptor diligentissimus, qui omnes circumstantias tam accurate annotavit. At sicut Apostolorum una cum Christo accumbentium pedes fuerunt nudi, ita & Christi ipsius fuisse par est colligere, quem nihil ab aliis singulare deprehendimus observasse. Quare, cum Christus nudis pedibus cum suis Apostolis accubuerit semper, statuere necesse est

idem factitasse cum Paschale convivium ageret. Ut ritum priscum in Ægypto mandatum & ab omni populo tum temporis observandum, non usurpaverit Christus, sed discalceatus Pascha comederit. Scilicet ille ritus symbolum tantum fuit instantis itineris, adeoque non semper & ubique retinendus. Quomodo & id ipsum, quod voluit Deus, ut sanguinem postibus in Ægypto, aspergerent, non fuit observatum seculis posterioribus, quia tantum pro illo tempore imperatum erat.

CAPUT SECUNDUM.

Religio nudis pedibus templa intrandi apud varias gentes. Apud Hebraeos nemo cum calceis templum ingrediebatur. Ante Synagogam hodie vel purgant vel exuunt calceos Judæi. Moses & Josua jussi calceos exuere. Exod. 3. 5. & Jos. 5. 15. Vera istius cerimonia ratio. De Moses calceis lepida commenta. Ex hoc

hoc Dei mandato apud Hebraeos circa loca sacra religio manavit, ut ea calceatum intrare ducerent nefas. Quæ ratio etiam alias gentes permovit.

F.

Magna apud veteres fuit, atque etiam hodie apud multos populos erga loca sacra & Deorum delubra religio est atque cultus, quæ nudos pedes exigere olim putarunt, & etiam nunc existimant. Vetustis temporibus & etiam nostris apud multas nationes piaculum habebatur & grande nefas, templorum pavimenta calceato pede calcasse. Usurpatum fuisse morem hunc à variis gentibus, quæ solebant calceos exuere, cum fana ingrederentur, Justinus Martyr narrat. Quod à Græcis sæpius factum ex Callimacho & Valerio Flacco discimus. Apud Cretenfes, qui Dianam religiosissime venerabantur *Ædem numinis, præterquam nudus vestigia, nullus licite ingrediebatur*, ut Solinus refert. Apud Romanos, ædes Vestæ Deæ nudis

Justin.
Apol. 2.
Callim.
Hym. in
Cerer.
Valer. Flac.
lib. 2.
Solin. c. 17.
Ovid. Fast.
lib. 6.

Drus. ad
Ios. 5.

Roger. de
Rit. &
Rellig.
Bram. lib.
2. c. 10.

Misna in
Massech.
Berach.
cap. 9.

pedibus matronę adibant, ut ex Ovidio scimus. Turcas Moscheas suas non intrare, nisi calceamenta exuerint, jam dudum ex Bartholomæo Giorgiometz, observavit Johannes Drusius. Quod ipsum narrant, qui illas terras diligenter lustrarunt, Georgius Douza, Adamus Olearius, Petrus della Valle. Legatus Christianorum Æthiopum apud Damianum Goensem de patriis moribus loquens: *Nobis, inquit, non datur potestas templum adeundi, nisi nudis pedibus.* Indorum Bramanes Tempa sua, quę *Pagoda* vocant, non intrare nisi calceis detractis, apud Rogerium legimus.

II. Apud Hebræos veteres summa quoque fuit erga loca sacra, & inprimis Templum, religio, quod cum calceis ingredi vetitum fuit. Cautum fuisse, ut qui loca sacra, atque adeo templum, intrare vellent, essent discalceati, docet Misna in Massecheth Berachoth: *לֹא יָכֹנֵס לְהָרֵךְ הַבַּיִת בְּמַקְלוֹ וּבִמְנַעְלוֹ וּבַפְּנֵדָתוֹ וּבְאַבְקַ שַׁעַר רַגְלָיו וְלֹא יַעֲשֶׂה קַפְנֵדָתָא וּרְקִיקָה* Nemo intrabit montem templi cum baculo suo, aut cal-

teo suo, aut marsupio suo, aut pul-
vere super pedes suos, nec brevioris
viae gratia, nec sputo inquinabit illum.

Pene eadem sunt quæ traduntur
in Gemara Babylonica Jevamoth,
& in Gemara Berachoth, ex qua
ista transcripsit Rabbinorum doctis-
simus Moses Ben Maimon. ל

יבנס אדם להר הבית במקלו או במנעל
שברגליו או ובאפודתו ובמעור הצדורין לו

Nemo in montem Templi ve-
niat cum baculo, aut calceamentis pe-
dum, neque cum manica, aut pecu-
niis linteis involutis. Quod jam du-
dum observatum est viro summæ

eruditionis & acerrimi iudicii Petro
Cunæo, cujus extant libri de He-
bræorum Republica, docti jupi-
ter! & ingeniosi. Petitum hinc

est, quod etiam nostro tempore
præ Synagogarum foribus ferrum
habeant muro inpaetum, quo sin-
guli Judæi calceos suos, si lutum
contraxerint, repurgare debent,
vel crepidas, si eas gestent inqui-
natas, omnino exuant, uti refert
vir peritissimus rituum Judaico-
rum Johannes Buxtorfius

III. Quod hunc honorem locis sa-
cris & templis habuerint veteres He-
bræi,

Gem. in
Ievam.
cap. I. &
Berach.
cap. 9.
Maimon.
in Halach.
Beth. Hab-
bechira
cap. 7.

Cun. de
Rep. Hebræ.
l. 2. c. 12.

Buxtorf.
Syn. Iud.
cap. 10.

bræi, ab altiori origine petendum est. Ipse Deus voluit olim, ut iis in locis calceos exuerent, quæ præsentia sua dignabatur. Ita Moysi, cum ad rubum ardentem propius accederet, calceos extrahere præcepit. Idem Josuæ mandavit qui se principem exercitus Dei dixit. Cujus ceremoniæ rationem adjungit: *י המקום אשר אתה עומד עליו* *quæ locus, in quo stas, terra sancta est.* Voluit nempe Deus, uti pulchre notavit, Andræas Mafius, ut præsentia suæ opinio utriusque animum magna religione perfunderet atque obligaret, quo non solum ad ea, quæ mox moniturus erat, mentem acrius intenderent, verum etiam memoria augustissimi illius ostenti, se ipsos imposteorum subinde confirmarent. Quo enim spectat loci sanctitas, si non ad divini numinis præsentiam? Neque enim terra illa sanctior fuit, quo aut Moses aut Josua stetit, reliquis terræ partibus, cum & ex eadem materia constet, & eundem habeat dominum. Sed sancta dicitur illa terra, in qua & Moses &

Exod. 3. 5.

Ios. 5. 15.

Maf. ad Ios.

& Josua stabant, ob singularem Dei præsentiam. Etsi enim Deus ubique est, neque certis includi locis ejus infinita majestas potest, tamen non perinde ubique suam præsentiam declarat, sed prout divina ejus rerum humanarum moderatio postulat. Hinc illa loca, in quibus suam præsentiam singulari modo manifestat, sacra esse voluit, quomodo & loca, in quibus Moses & Josua steterunt, sancta vocat, quia ipse præsentia sua ea revera consecrabat. Atque hinc etiam voluit ut Moses atque Josua calceos suos exuerent dum starent eo in loco, quem præsentia sua dignabatur.

IV. Hæc cum sit simplex hujus ceremoniæ ratio semper vehementer sum miratus, varia passim fingi, cur Mosi Calceos exuere supremum Numen præceperit, quæ prorsus frivola sunt & inepta. Refert vir doctissimus Benedictus Balduinus expositionem lepidam, Bald. de
 quam, viro insigniter & curiose calc. Ant.
 docto concionante, se aliquando cap. 3.
 didicisse dicit: *In Ægypto (dixerat vir ingeniosus) natus, educatusque Moses*

Moses

258 De CALCEIS HEBRÆOR.

Moses, cum oves socii sui pasceret
 pastorum Ægyptiorum more, ut cre-
 dere par est, inducatur. Huic ad
 rubum ardentem, ut Exodi sacra-
 numentat estantur, accedenti, ut pro-
 pius stupendum illud flammaram non
 comburentium ostentum agnosceret;
 Dominus Deus statim edixit: solve
 calceamentum de pedibus tuis. Quod
 igitur erat illud calceamentum? Id
 enim sacræ tacent literæ. Ut quid
 etiam Moses eo calceatus ad rubum
 prohibetur accedere? uno brevique ver-
 borum contextu, ut bipartite quæ-
 sitioni fiat satis, pro Ægyptiorum
 pastorum more, Calceamenta Moses
 erant ex junco marino contexta:
 Ideoque Dominus Deus præsciens fi-
 lium suum aliquando factum hominem,
 inter cæteras suppliciorum acerbitates,
 corona ex ejusmodi junco marino com-
 pacta coronandum, vult ea calcea-
 menta tolli, quod indignum videretur,
 servum id pedibus calcare, quo ipse
 dominus aliquando esset coronandus.
 Meruit profecto hujus commenti
 auctor, ut, non laurea, sed ex
 ejusmodi junco compacta corona
 ipsi decerneretur, quæ ornaret
 lepidum profecto caput. Æque
 in-

insulsum est quod alii excogitarunt, Mosi calceos stramineos sive junceos fuisse, & ideo deponendos, ne forte igne, quem accedebat, consumerentur. In quo commento tantum frigus est, ut vel stramineos Mosi calceos extinguere posset, si arderent.

V. Quod autem Moses itemque Josua pedes excalceare ad majorem numinis præsantis venerationem jussi sunt, originem dedit illius ritus, quo locis sacris reverentia semper habita fuit, ut calceati templa intrare, vel quaecunque alia loca sacra sint veriti. Nam Hebræi, cum scirent Deum quædam loca ob singularem suam præsentiam sacra habuisse & ut calceos exuerent hominibus præcepisse qui in iis stabant, multo sanctius esse templum rati sunt, in quo Deus præsentiam suam augustiori modo manifestabat, quod proinde *בית הקודש* *Domus sanctitatis* vocabatur, & habebat *קודש הקודש* *sanctum sanctorum*, in quo Deus inter Cherubinos habitabat, & illud nulli calceato ingredi fas esse. Hanc ipsam Hebræorum magistri præ-

præ-

præcipuam dant rationem cur sine calceis templum sit intrandum, quia id Mofi præcepit Deus. In Gemara Babylonica ad ea verba Mafsechoth Berachoth quæ superius à nobis adducta sunt, post alia, quæ in templo vetita disputant, de calceo tandem concludunt. ומה כוונתו כי דרך כבודו אמרה ומה כוונתו של געלך כוונתו רגלך Sed quid de calceamentis, cum in iis nullus sit contemptus? dixit lex: solve calceamenta de pedibus tuis. Quæ eadem ratio Christianos Æthiopes permovet, ut templa non adeant nisi discalceati, uti refert eorum Legatus apud Damianum Goenssem. Nobis non datur potestas templum adeundi nisi nudis pedibus, neque nobis licet in ipso ridere, loqui, ambulare, quia templa similia sunt monti Sinai, ubi dominus Mofi dixit: solve calceamentum, &c.

CAPUT TERTIUM.

Gentilium sacerdotes, licet aliquando discalceati, tamen ut plurimum calceati rem divinam fecerunt

fecerunt. Sacerdotes Hebraorum non nisi nudipedes sacra peregerunt. Lex de sacris vestibus Exod. 28. In ea calcei non memorantur. Sacerdotes pluribus vestibus non induebantur, quam Deus praeceperat. Unde nec calceos in sacris habuerunt. Quod etiam evincitur ex eorum lotionibus in atrio. Conclave sacerdotum in quo pavimento calefacto hiberno tempore inambulabant. Sacerdotum morbi vel praecipue oriebantur, quod nudis pedibus in pavimento starent. Quod ob sanctitatem loci ab iis exigebatur. Non vero ob eam rationem quam Stukkius innuere videtur. Multo minus ob eam quam non omnino improbat Johannes Braunius. Aaron male cum calceis exhibetur in tabulis quibusdam. Insignis Plutarchi error, qui Pontificem

cem

cem Hebraorum καὶ ὁμοίως sacra fecisse tradit, refellitur.

I.

A *ἄνυποδῆτος ἵερος καὶ ἁγίου*, *Nu-*
dis pedibus sacrificia & adora,
 olim fuisse Pythagoræ Symbolum
 ex Jamblichō discimus. Putavit
 nempe vir Deorum observantissi-
 mus, id exigere sacrorum religio-
 nem, ut nudis pedibus res fiat
 divina. Quod tamen a sacerdoti-
 bus gentilium non ita semper ob-
 servatum fuit. Nam licet sæpius
 sacra fecerint discalceati, tamen ut
 plurimum calceati sacrificarunt.

Strabo l. 7. Strabo quidem Germanorum sa-
Sil. Ital. cerdotes *γυμνοπόδας* tradit, & Silius
de bel. Italicus Herculis Sacerdotes *nudi-*
Pun. l. 3. *pedes* describit, quomodo Druidas
Celtes in ex vetustissimo templi cujusdam
Norimb. saxo Cunradus Celtes sistit, &
cap. 3. alios sacerdotes in antiquis mar-
Herodian. moribus reperimus: Sacerdotes
l. 5. de tamen Phænicum calceis lineis usos
Sacrif apud Herodianum deprehendimus,
Eliogabali. & Ægyptios gestasse *ὑποδῆτοι βό-*
Herod. *ταλα*, calceos papyraceos, ex Hero-
l. 2. c. 7. doto discimus, quomodo complu-
Braun. de res
Vest Sac
Hebr. l. 1
cap. 3.

res Sacerdotes calceati in antiquis nummis & marmoribus visuntur. Qua de re plura jam dudum monuerunt viri eruditissimi, & nuperime multa congescit Johannes Braunius, in eximio opere de vestitu sacerdotum Hebræorum.

II. Apud Hebræos summa religione observatum fuit, ut non nisi nudipedes rem divinam peragerent sacerdotes. Cujus rei non leve argumentum est, quod inter vestes, quibus indui Sacerdotes supremum Numen præcepit, calcei non numerantur. Extat lex de vestibus sacris, quibus Deus indui voluit tum summum Pontificem, tum reliquos sacerdotes, cum sacris operarentur. Vestes illæ fuerunt *Ephod, Pectorale, Pallium, Aurea lamina Tunica, Cidaris, Balteus, Feminalia*. Sed qui sacerdotibus vestiendi modum præscripsit Deus calceos iis non indulgit. Voluit scilicet ut nudis pedibus sacris operarentur, nisi quod tunica utcumque essent tecti. Quod sane ostendit Hebræorum sacerdotes calceis caruisse, quia cum vestibus sacris nusquam memorantur. Diserte

Exod. 28.

Exod. 28. 4. ferte Deus dixit *hisce vestibus sacerdotio fungentur mihi.* Ut plane calcei fuerint vetiti. Quod etiam Greg. Nys. doctè observavit Gregorius Nyssinus, qui sacerdotes Hebræorum nudis pedibus templum ingredi solitos ex eo animadvertit, quia cum Dominus in antiqua lege cunctis membris sacerdotalibus ornamenta pulcherrima præscripsisset conficienda, nullam tamen de pedum calceamentis fecerit mentionem: *Volens, inquit, hoc ipsum pedi sacerdotali cultus pulcherrimi loco esse, quod ab omni tegumento nudus ac immunis esset, quia scilicet istis, in sacro consistendum pavimento.*

III. Hoc quam maxime ex eo confirmatur, quia plura vestimenta, quam præceperat Deus inter ministrandum induere, nefas fuit. Observant plurima Judæorum magistri de sacerdote quem vocant *חסר גדים* deficientem vestibus, & *גדים יתר* qui redundat vestibus, & utrumque à sacris arcendum volunt. Sacerdotium nempe putant illegitimum, cum sacerdos ministerium obit sine quadam ex illis vestibus quas mandavit Deus, puta femi-
nalibus

LIBER SECUNDUS. 265

nalibus, aut balteo, aut cidari, aut tunica, itemque cum aliquo vestimento duplici est indutus, puta duabus tunicis aut balteis. Quia ad eo solliciti sunt Judæorum magistri, ne quis sacerdotio fungeretur pluribus vestibus amictus, quam lex divina postulabat, ut inter vestes superfluas quibus ministrare nefas, minutissima quæque reputent, *emplastra* scilicet & *ligamenta* in digitis, aut alia aliqua corporis parte. Videri possunt quæ ex Massecheth Zebachim in Gamara, itemque Barthenora & Mose Maimonide prolixius observavit vir eruditissimus Johannes Braunius. Imo Sacerdotibus nudis pedibus super pavimento standum volunt, ut si quis inter ministrandum forte stetit vel super vestem aliquam, vel aliud instrumentum, quod forte jacebat, aut super bestiam, aut agnum imo vel super pedes socii, totum sacrificium illegitimum fuisset, uti ex eodem codice Zebachim, & Mose Maimonide, Braunius notavit. Hæc quidem superstitiose à verpis observata sunt. Magistri scilicet

M   inep-

Braun. de
Vest. Sac.
Hebr. l. i.
cap. 3.

ineptissimi multa comminiscuntur, quibus ostendunt se τὸ κάναπα δω-
λίγειν. Tamen cum hæc caveant
tam sollicite Rabbini, sacerdotes
olim non nisi nudipedes sacris mi-
nistrasse, & nullis calceis aut pe-
dum integumentis in templo usos,
constare potest.

Exod. 30.
19. 20.

IV. Idem docent Sacerdotum
lotiones, quæ in Atrio fiebant,
Sacerdotibus, cum tabernaculum
aut templum essent ingressuri, ubi
Thymiama Domino in altari esset
offerendum, in mari æneo pedes
lavare lex divina præcepit. Ita
enim legimus. *Et missa aqua lava-
bunt in eo (mari nempe æneo)
Aaron & filii ejus, manus suas ac
pedes, quando ingressuri sunt taber-
naculum testimonii, & quando acces-
suri sunt ad altare, ut offerant in eo
Thymiama Domino, &c.* Fit quidem
solum lotionis mentio, ad quam
sacerdotes, sacris perficiendis sese
accingentes, tenebantur. Inde
tamen concludi sat evidenter potest
sacerdotes, sacris operantes, di-
scalceatos fuisse. Quis nescit, lo-
tionem tam solemnem, nisi calcea-
mentis, siquidem illis alias uteren-
tur

tur, prius exutis, peragi non potuisse? Sane ante lavandum, *immundissimam pedum tutelam*, removere sacerdotes decuit. Quis credat sacerdotes, postquam loti fuerunt, calceamenta pedibus suis induisse, & non potius sibi persuadeat discalceatos & sacrificasse, & alia munia sacra perfecisse, cum inter eorum vestitum, quem ipse Deus præscripsit, nusquam calcei appareant, & vel ii, qui apud Hebræos sacerdotes non fuerunt, sed tantum privati, & ut ita dicam, profani homines, templum non adirent nisi discalceati. Atque hoc ex eo robur accipit, quod Talmudici referant conclave fuisse peculiare, in quo sacerdotes, qui non nisi nudipedes in templo poterant versari, hyberno præsertim tempore calefieri poterant citius, pavimento calefacto inambulantes. Videri potest Codex Middoth, in quo describitur בית המוקד *locus incendii, sive focarium*, de quo notavit hæc vir nobilissimus & eximius Constantinus l'Empereur. *Ab ardendo nomen habet hæc structura, quod ibi*

Middoth
cap. i. § 6.
& ad eum
l'Emper.

M 2

perpe-

perpetuo lignorum strues arderet, idque in usum sacerdotum, quo paratum semper haberent ignem, quandoquidem discalceatis pedibus in loco sancto versari tenebantur. Itemque ex eo, quod delecti sunt qui publice sacerdotum curarent valetudinem. At causa vel præcipua morborum fuit, quod nudis pedibus in pavimento starent. Ita Batthenora inter varias causas, unde sacerdotes dolore viscerum laborarent, vel primam ponit: לפי שהכהנים היו עומדים על הרצפה quod sacerdotes incederent discalceati super pavementum. Jam si Theodoretum rogemus, qua ratione oporteat sacerdotes in Tabernaculo deservire? respondebit: nudis pedibus istos sacrificia divina peregisse.

Theodor.
in Exod. 3.
Quæst. 7.

V. Neque ratio est obscura, cur pedes sacerdotum calceis non muniverit Deus, & sacerdotes in templo versati sint discalceati. Voluit enim hoc Deus ob eandem rationem, ob quam Mosi atque Josuæ iussit, ut calceos extraherent, quia locus, in quo stabant, ob singularem ipsius præsentiam, sacer erat. Quam rationem R. Moses Bar Nach-

Nachman Gerundensis annotavit, sane verissima est & unica hujus instituti causa. Nam explosa est eorum opinio qui putant sacerdotibus calceos fuisse prohibitos, quia ex cadaverum pellibus constabant, quæ secundum legem immundæ haberi poterant, quod videtur innuere vir doctissimus Guilielmus Stukius, cum non necesse sit. ut sacerdotes calceos haberent ex animalium pellibus, & pelles animalium minime immundæ secundum legem fuerint, uti vel ex eo constat quod ipsum Tabernaculum, & omnia ipsius vasa pellibus olim tegebantur. Videri possunt, quæ nos superius notavimus de pellibus *עור*, quibus Tabernaculum tectum fuit, quæque super arcam & mensam & candelabrum, & altare æneum & omnia vasa ejus expandi jubentur. Nisi cadavera de morticinis intelligantur, Ex quorum pellibus utique non necesse fuit ut calcei conficerentur, cum alia materia suppeteret abunde. Pariter non placet quod alii dicunt, nullos fuisse calceos sacerdotibus, ut in templo moram & abstinentioniam ab

Stuk. Ant.
conviv. l. 2.
cap. 27.

lib. 1. c. 3.

M 3. extra-

extraneis negotiis sic imperatam scient, quoniam domestica opera nudis pedibus, forensia calceati curabant, quam rationem se non omnino improbare posse vir pereruditus Johannes Braunius dicit. Hoc enim nimis longe petatum, & allegoricum est. Sacerdotes quamdiu in Templo occupati erant, reputari domi esse, & rem patris cœlestis curare, unde etiam Christus, qui in Templo inter doctores sedebat, dixit ἐν τοῖς τῆς πατρὸς μου οἴκῳ εἶναι με, adeoque calceos gestare non debuisse, ut nulli alii negotio intricari, vir doctus quidem monet. Sed hæc istius ritus ratio, nimis profecto jejuna foret, & , ut verè dicam, frigida. Nam quod addit: Hinc non tantum calceos deponere jubentur, sed & baculum, quo inter perigrinandum per vias uterentur, nec pecuniam, nec crumenam, aut linteam, quo pecuniam involverent, secum ferre licebat, his enim uti solebant iter facientes, & ii qui negotiis urbanis inhærebant, eam rationem nihil omnino juvat. Quis quæso! sibi persuadebit hæc eam ob causam vel instituta, vel ab Hebræorum sacerdotibus observata, ut homines

Braun. de
Vest. Sac.
Hebr. l. I.
cap. 3.

LIBER SECUNDUS. 271

homines referrent qui domi munia
sua discalceati obeunt, aut sine
baculis, crumena, aut linteo, in-
cedunt? Quasi vero quia calcea-
mentis, vel baculo iter facientes,
& qui negotiis urbanis inhære-
bant utebantur, hæc sacerdotibus
Hebræorum fuissent vetita, qui,
cum in templo munia sua perfici-
unt, reputantur domi esse?
Quod vero subjecit, inde etiam Chri-
stum discipulis suis, postquam eos
per totum terrarum orbem, ad
prædicandum Euangelium misisset, ve-
tuisse more solito favere: *Μὴ κτήσεσθε*
χρυσὸν, μηδὲ ἀργυρὸν, μηδὲ χαλκὸν εἰς
τὰς ζώνας ὑμῶν, μὴ πήραν εἰς ὄδον, μηδὲ
δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ῥιζοῦδι.
Ne possideatis aurum, aut argentum,
neque æs in zonis vestris, neque peram
ad iter, neque duas tunicas, neque
calceos, neque baculum. Ut pote,
qui eodem habitu eos accinctos voluit,
quasi ituros ad templum, rem divinam
facturos, quia revera totus orbis, si
officium spectes, iis quasi domus Dei,
atque sanctissimum aliquod templum
fuit, & ubique locorum supremi Θεο-
πότης Christi æternitatis patris, rem
faciebant, in eo vehementer falli-

Matth. 10.
9. 10.

tur. Calceos enim suis discipulis Christus non prohibuit, & longe alia fuit istius præcepti ratio, uti superius docuimus. Neque hæc fortassis etiam causa fuit, ob quam verpulorum magistri tam expresse vetuerint populo, templum ingredi: במקלו ובמנעלו ובפתחתו ובאבק שעל רגליו לה יעשה קפנוריה ולה במעורו לה יעשה קפנוריה לה במעורו cum baculo, aut calceo, aut marsupio, aut pulvere super pedes, nec compendii causa, nec cum pecunia ligata in linteo. Id enim vir doctus minime ignorat ob sanctitatem loci factum. Quæ sane est unica ratio, cur & ii qui Templum adibant essent discalceati, & sacerdotes non nisi nudipedes suamunia obirent.

VI. Hoc cum jam dudum à viris doctis observatum sit, Hebræorum sacerdotes discalceatos fuisse dum rem divinam facerent, nescio cur Aaron cum calceis sæpe representetur. Occupavit hic error tabulas vulgares, quæ Belgicis Bibliis inseruntur. Videatur tabula peregrinationis Israelitarum in deserto, &, quod mireris, Moysis pedes in ea nudi, Aaronis

lib. 1.
cap. 6.

ronis vero aliquo involuti integu-
mento apparebunt. In tractatu
quoque Hieronymi Magii, quem Mag. de
Ticetin.
pag. 456 Pontifici Hebræorum Thymiamata
facienti, calcei appiunguntur. Ex-
cusari hæc possunt, quia uti poë- Horat.
tis, ita & pictoribus,

*Quidlibet audendi semper fuit æqua po-
testas.*

At Plutarchi insigne est erratum,
qui Pontificem Hebræorum festis
diebus καθόριστος sacra fecisse tradit.
Est in eo totus scriptor gravissi-
mus, ut Bachum à Judæis cultum
ostendat. Probare hoc aggreditur
ex eorum Pontifice: Plut.
Sympos.
lib. 4. πρώτον μὲν,
inquit, ὁ δρχερεὺς ἐλέγχετο, μετρηφό-
ρος τε προϊὼν ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ ἰσ-
βήδαι χροσάτασιν ἐνημμένος χιτῶνα ἃ
ποδῆρη φορῶν καὶ καθόριστος. Primum
enim Pontifex hoc arguit, mitratus
ingrediens diebus festis, & hinnuli
pellem auro coniectam indutus, tuni-
camque talarem gestans & cothurnos.
Sed Plutarchus vehementer falli-
tur, cum talia affingit Hebræorum
Pontifici, quæ ab eorum institu-
tis perquam aliena sunt. Falsum

M 5 enim:

enim est diebus festis Pontificem Hebræorum cothurnos gestasse, qui cum reliquis sacerdotibus semper nudipes sacra peragebat. Nam quemadmodum omnes sacerdotes, cum sacra munia obirent, nudis pedibus fuisse constat, ita Pontificem diebus festis fuisse nudipedem res est certissima cum inter ejus vestes nulli quoque calcei memorentur. Sed hæc Plutarchum, scriptorem alias gravem & primis eruditum, tradidisse, nemo mirabitur, qui meminere eum plurima in Symposiacis adversus Judæos futilia scribere. Quale est illud, quod serio asserere non dubitat, eos *πᾶν τὸ ὄιον ἀναφθίναντα πηνὴν αὐτοῖς ὑδάτῳ* colere asinum, qui iis monstraverit aquæ fontem. Quod commentum, ab aliis etiam proditum, jam dudum explosum est. Scilicet Plutarchus & alii scriptores, qui de Judæorum institutis aliquid memoriæ prodiderunt, eorum religionis fuerunt n. i. nime intelligentes, unde plurima narrant, vel ipsi fingunt in contumeliam gentis, quæ prorsus sunt ridicula, & se ipsa destruunt.

CAPUT QUARTUM.

*Varia humilis coram Deo animi
indicia apud veteres Hebraeos
fuerunt. Etiam inceserunt nu-
dipedes. Male id colligitur ex
exemplo Achabi I. Reg. 21. 27.
vs. non discalceatum, sed sen-
sim, pedetentim, notat. Judæi
in festo expiationis nudipides.
Etiam in Tischa Be Af. Nu-
dipedalia quale festum apud ve-
teres. Multi Christiani in pu-
blicis supplicationibus nudipedes.
Nudipedalium origo non ex Ju-
deorum Jejuniis & $\omega\mu\upsilon\tau\omicron\delta\iota\kappa\alpha$
petenda. Vota nudis pedibus
soluta. Berenices exemplum.
Juvenalis locus explicatur. Er-
ror Juvenalis. Judæi sabbata
non observarunt mero pede.
Alius error Justini, Petronii,
Martialis, Augusti, Strabonis.
Judæi Sabbatis non jejunarunt.
Juvenalis errorem rectè à cri-*

*ticis notatum contra Johannem
Braunium ostenditur.*

I.

A Pud Hebræos olim varia fuerunt humilis animi coram Deo & abjecti signa. Indicebant jejunii dies. In iis jacebant in sacco & cinere, & squalidi obambulabant. Ita Achabus scidis vestes suas, & sacco corpus suum operuit, & jejunavit. Ipse Rex Ninive, cum audivisset imminens exitium quod minabatur Jonas, non tantum ipse vestes regias deposuit, & induit se sacco, & sedit in cinere, verum etiam edicto sanxit, ut & homines & jumenta saccis operirentur, & nec homines, nec jumenta, nec boves, nec oves, quidquam gustarent, aut pascerent aut aquam biberent.

*1. Reg. 21.
27.*

Jon. 3. 6. 9.

II. Hebræos etiam olim incesfisse discalceatos ut coram Deo humilem & abjectum animum ostenderent, ex Achabi exemplo colligi posset, si vera foret multorum interpretum sententia qui vocem ~~ON~~ vertunt *discalceatum* Ita habent

habent Chaldæus, Syrus & Arabs, cum quibus facit R. Salomon Jarchi, & vir suo seculo Hebraicè doctissimus Sebastianus Munsterus, quomodo hunc locum etiam accepit Flavius Josephus, qui *γυμνός* *τοῖς ποσὶ δῆγαν* nudis pedibus incessit, de Achabo dixit. Sed vocem *ἄνω* nunquam pro *discalceato* poni, sed in Hebræorum lingua non aliud significare, quam *leniter*, *sensim*, *pedetentim*, inter alios optime docuerunt viri magni Samuel Bochartus, & Johannes Coccejus, quam notionem complures interpretes agnoscunt. Neque vanum est quod conjecit Samuel Bochartus fortasse ab illo *ἄνω* *at*, quod proprie gressus tarditatem & lentitudinem sonat, *ἄνω* *atta*, primo Punicè, deinde etiam Latine dictum esse, qui propter crurum vitium non nisi lente incedit: Festus: *Attæ* appellantur, qui propter vitium crurum aut (forte haud) pedum plantis insistant, & attingunt magis terram, quam ambulant, quod cognomen Quintio Poëta adhaesit. Glos. *ἰ τοῖς ποσὶν δεξιῶν & ἄνω* *ῥεῖν*. Quare cum *ἄνω* in Hebræo-

Joseph.
Antig jud.
l. 8. c. 7.

Bohart.
Hieros. p. 8.
pag. 600.
Coccej.
Lex. Hebr.

rum lingua non notat *discalceatum*, sed sit idem, quod *senfim*, *pedesentim*, *lente*, neutiquam Achabus incessit *discalceatus*, sed *lente*, tanquam præ mærore languens.

III. Licet vero non doceat Achabi exemplum Hebræos olim in signum humilis & abjecti animi incessisse nudipedes, tamen aliunde id abunde discimus. Non tantum sacerdotes, sed & totum populum *discalceatum* incessisse in magno expiationis die, quem *יום הכפורים* *יום הכפורים* vocant, id est *diem*, vel etiam

Yoma
cap. 8. § 1.

& *Massecheth Joma*. *יום הכפורים*

אסור באכילה ובשתיה ובחיצה ובסיטה
ובנעילת הסנדל ובחשיש המטה והמזל
והכלה יחצו את פניהם והחיה חנעול
את הסנדל דברי רבי אליעזר וחכמים

In die expiationum prohibitum
est in cibo, & in potu, & in lotione,
& in unctione, & in inductione sanda-
dalii, & ministerio lecti. Rex vero
& sponsa lavant facies suas, & puer-
pera sandalia induit. Verba R. Elie-

Jonath. ad
Lev. 16. 29.
& ibid.
Drusius.

zeris. Sed sapientes prohibent. Eadem
ferme habet Jonathan ad locum
Levitici, in quo præceptum Dei
de

de festo expiationis legitur, uti observavit vir præstantissimus Johannes Drusius: Ita enim *παρὰ φρασεως*. Affligetis animas vestras abstinendo à cibo & potu, item à procreatione liberorum, & ab absterfionibus, & à calceamentis, & ab usu lecti. Quibus similia ex Hiskuni profert: Ut die Cippurim vetitum est comedere & hibernere, ita quoque vetitum est lavare, & ungeri, & induere sandalia, & coire in lecto, eo quod hæc omnia vocantur afflictio animæ. Paria Jonathan habet ad Lev. 23. 27. *והשמית ערסו ומגדלו* à concubitu lecti, & calceamento, & ad Num. 29. 7. *מגדלו והשמית* à calceamento & concubitu. Cæterum quod ad sandalia sive calceos, id tantum de coriaceis esse intelligendum doctissimus Scheringhamius, qui tractatum Thalmudicum Joma latinum dedit, observavit, atque id probat ex Arba Turim in Hilcoth Jom Hakkippurim: *מותר ללך באנפלאות של בנד לא שנה במיה שנה ברשי הדמים* Licitum est (in illo die expiationis) incedere impiliis, nihil interest sive privatim sive publice. Scilicet *אנפלאות* impilia, id est foccos ex panno aut aliqua.

Scheringhamius
ad Ioma.

280 De CALCEIS HEBRÆOR.

aliqua alia materia confectos, uti
 vocem hanc significare, quæ viros
 maximos exercuit, prolixè docet
 vir summus Johannes Seldenus,
 permittunt magistri, cum perinde
 hoc sit ac si aliquis incedat discal-
 ceatus. Idem confirmat ex Me-
 nasseh ben Israel. Quæ eadem in
 Synagoga Judaica magnus Buxtor-
 fiius annotavit. *Nemo calceos, ne-
 quidem uni pedi induere debet; Sic qui
 pede uno mutilus est, ei non licet ful-
 crum seu pedem factitium alligare aut
 applicare, imprimis si sit ex corio:
 quia ex his commodum & delectatio-
 nem capit homo: Senes vero & de-
 biles, quodam morbo aut plaga labo-
 rantes, aut ii quibus frigus nocet,
 soccos laneos induere possunt, vel in
 schola in pulvillum stare. Si quis
 etiam sit in loco, ubi à scorpionibus
 est periculum, licet ei & coriaceos cal-
 ceos inducere. Sed coriaceis calceis
 præterea infirmos & vulneratos uti
 posse refert Menasse Ben Israel,
 celebris ille nuper Archysynago-
 gus Amstelodamensis. Hoc ipso
 vero expiationum die Judæos ad
 Synagogam currere nudipedes,
 vel laneis aut lineis soccis indutos,
 etiam-*

Seld. in
 cix. Hebr.
 l. I. c. 14.

Buxt. in
 Syn. jud.
 cap. 26.

etiamnum videre est.

IV. Id ipsum fiebat in celebri illo jejunio, quod quinto mense, qui *אס* *As* dicitur, celebratur, unde & communiter *תענית אס* *tischa Be As* vocatur. Videri de hoc jejunio potest vir cl. Johannes Buxtorfius. Eo die Judæos esse nudipedes, neque fas esse calceis uti, etiam observavit Johannes Braunius. Imprimis memorabile est quod Buxtorfius narrat inter ea quæ decenter ad ejus celebrationem præparandam faciunt, ex quo Mensem *As* sunt ingressi, ab ipsis Calendis, usque ad Nonas: *Calceos, inquit, nullus sutor facere debet, ne quidem aliis pro mercede: calceos novos, vel ullum aliud vestimentum novum, nemo induet.* De ipsa vero solempni celebratione notat. *Prima vespera calceos exuunt, & nudis pedibus in scholam eunt.*

V. Ab hoc ritu originem petierunt viri eruditi sacrorum Nudipedalium, quæ apud Græcos, Romanos, Barbaros, celebrata fuerunt, ad impetrandos de cælo imbres. De his Tertullianus:

De-

Buxt. Syn.
Iud.
cap. 30.
Braun. de
Vest. Sac.
l. I, c. 30.

Tertul.
Apolog.
cap. 4.

Denique cum ab inbribus æstiva hiberna suspendunt, & annus in cura est, quidam quotidie pasti, statimque pransuri, balneis, & cauponis, & lupanaribus operati, Aquiticia Forti immolatis, Nudipedalia populo denuntiatis, cælum apud Capitolium queritis nubila de laquearibus expectatis, averfi ab ipso Deo & cælo. Cujus moris specimen aliquod in variis Galliæ locis hodieque retineri, & ad eliciendas aquas nudis pedibus loca sacra homines supplices adire, Petrus Daniel Huetius, magnum literarum & omnis eruditionis ornamentum refert. Sed & alias id factum ex Plinio discimus: *Privatim autem, inquit, contra erucas ambiri arbores singulas à muliere incitati mensis nudis pedibus recincta.* Quia Christianos veteres in supplicationibus incessisse nudipedes multis ostendit vir doctissimus Benedictus Balduinus. Quomodo & Cardinalis Borronæus, cum pestis Mediolani grassaretur, indicta sæpe publica supplicatione, nudis pedibus incessit, & plures ad eius exemplum, uti narrat vir doctissimus Martinus Gejerus. Sed Nudipe-

Huet.
Dem.
Euang.
Prop. 4.
cap. II.

Plin. l. 18.
extremo.

Bald. de
Calc. Ant.
cap. 23.

Gejer. de
Luçt. Heb.
pag. 299.

LIBER SECUNDUS. 283

dipedalia aliunde originem habere quam à solemnibus jejuniorum diebus, qui inter Judæos in magnis calamitatibus observati sunt, ego suspicor. Nudi pedalia proprium fuisse Judaici populi festum omnino perperam Thomas Dempsterus notavit ex Josephi loco, quem mox adducemus: Pro ratione quidem & necessitate temporis sæpe jejunia instituta sunt, quæ nudis pedibus à Judæis peragebantur, non tamen nudipedalia proprium festum Judaici populi fuerunt. Uti enim hodie Judæi ingruentibus in civitatem aliquam calamitatibus publicis, peste putragrassante, aut uredine aut rubigine frumentum invadente, item propter pluviarum vel defectum vel nimiam abundantiam, indicunt jejunia, ita olim etiam à sanctis patribus institutum fuit. Quæ quidem jejunia variis signis humilis animi observarunt, uti hæc hominibus quasi innata religio est, ut externis indiciis studeant declarare abjectum & humilem animum, ut divinum favorem eo magis sibi concilient. Pariter Nudipedalia ur-

gen-

Dempst.
ad Ros.
pag. 439.

gentibus necessitatibus inter gentiles instituta sunt, ut divinum favorem in se elicerent, non Judæorum exemplo sed instinctu humani ingenii quod ad talia proclive est. Putarunt enim se hac ratione Deos sibi reddituros magis propitios. Quamvis à Judæis ad Christianos veteres, & inde ad supersticiosos in Gallia hæc religio pervenisse videri possit, ad quam tamen plurimum contulit hominum ad talia proclivitas.

VI. Sed & vota nudipedes solverunt. Illustre est Berenices exemplum, quod Josephus refert:

Joseph. de
Bel. Iud.
l. 2. c. 15.

Ἐπιδήμιον ἦν, ἰνκνιρ. ἐν τοῖς Ἱερουσαλήμοις εὐχὴν ἐκτελεῖσθαι τῷ Θεῷ. Τοῖς γὰρ ἡγοσάμενοι κτῆνον ἀνάγκαις, ἢ ποτὶν ἄλλοις ἀνάγκαις, ἔθος εὐχεσθαι ὡς τριάκοντα ἡμερῶν, ἢ ἀποδώσειν μελλομένῃ θυσιᾷ. ὅθεν τε ἀφίξεσθαι, καὶ ζυγίσασθαι τὰς κόμας. αἱ δὲ τότε τελεῖσθαι βερνικῆ, γυμνοπαίτε πρὸς τὸ βήματ' ἰκέτευσε τὸ φερόμενον: Venit autem Hierosolymam ut vota Deo solveret: His enim qui morbo vel aliis necessitatibus implicantur, mos est orare per triginta dies antequam immolent hostias, abstinere quoque vino

LIBER SECUNDUS. 285

& capillos radere. Quem morem Ber-
nice illis diebus exercens, nudipes
etiam ante tribunal deprecata est Flo-
rum. De eadem Bernice Hege- Hegeſip.
ſippus. In conſpectu Berenices, quæ l. 2. c. 8.
ſoror Agrippæ regis ad templum reli-
gionis cauſa venerat, acerbiffima eade
in populum deſæviebat: nec obſecranti
deſerendum arbitratus, cum inſervien-
tem religioni nudis pedibus adſtan-
tem videret.

VII. Hujus hiftoriæ notitia ad
Juvenalem perveniſſe videtur, qui Juven.
ſat. 6.
de Berenice canit.

— Deinde Adamas notiſſimus, &
Berenices

In digito factus pretioſior: hunc dedit
olim

Barbarus inceſtæ, dedit hunc Agrip-
pa ſorori,

Obſervant ubi feſta mero pede Sabba-
tha Reges.

Vetus Juvenalis Scholiaſtes hæc de
Agrippa Auguſti nepote, & ſo-
rore ejus Julia intelligit: Sed op-
time obſervarunt viri pereruditi,
hoc omnino capiendū de Berenice
Agrippæ Regis ſorore, quæ nudo
pede ad Flori tribunal acceſſit,
cujus

286 De CALCEIS HEBRÆOR.

cujus *γυμνοποδία*, perstringit Juvenalis. Erravit tamen Juvenalis, cum Judæos dicit sua Sabbathamero, hoc est nudo, *pede observasse*. Nemo enim putet hoc unquam à Judæis factum. Est enim, & semper fuit ab eorum moribus alienissimum. Quantopere à *γυμνοποδία* absit Sabbathi superstitiosa observatio videre est in Synagoga Judaica magni Buxtorfii, cum Judæi potius quam ut incedant nudipedes omnibus vestibus sabbatinis se induerent, ut Sabbathum vel vestium luxu honorent. Sed erroris hujus origo facile indagari potest. Apud Judæos olim fuerunt varii jejuniorum dies. Præter diem expiationis, qui singulis annis ex lege Mosis jejunio celebrabatur, quatuor publica jejunia singulis annis indici solita, ex Zachariæ vaticiniis colligi potest. *Jejunium quarti, & jejunium quinti, & jejunium septimi, & jejunium decimi mensis erit domui Judæ, in gaudium & lætitiâ, & in solemnitates præclare.* Ex quo loco etiamnum Judæi quatuor jejunia publica & solemnia propter calamitates & affliccio-

Buxt. Syn.
Jud. cap.
15. 16.

Zach. 8. 19.

LIBER SECUNDUS. 287

afflictiones, quæ illis diebus olim patribus ipsorum contigerunt, celebrare solent. Videri de his potest Synagoga Judaica magni Buxtorffii, qui de singulis agit prolixè. Sed præter ea jejunia, quæ singulis annis statò tempore recurrebant, alia adhuc sæpe pro re nata indicebantur. Iis temporibus quibus solemniter jejunabant, nudis pedibus incedebant Judæi. Cum vero Juvenalis accepisset, nudo pede ad Flori tribunal accessisse Berenicen, & in usu Judæis esset ut jejunii tempore incederent nudipedes, errore sui ævi, sabbatha ab ipsis regibus mero pede, id est nudo, observari cecinit. Scilicet cum Judæi non ipsis Sabbathis, hoc est septimo quoque die, quem religiose colebant, sed jejunii diebus nudis pedibus incederent, id accepit Juvenalis perinde ac si Sabbathis id ipsum observarent. Eadem ratione, qua errorem alium à veteribus commissum scimus, qui Sabbathum jejunio celebrari à Judæis volunt. Hanc communem quondam opinionem fuisse, non inepte quis

Buxt. Syn.
Iud. cap.
30.

Iust. l. 36.
cap. 2.

quis colligat ex his Iustini verbis: Moses, Damascena antiqua patriare-
petisa, montem Synan occupat, quo sep-
tem dierum jejunio, per deserta Ara-
bia cum populo suo fatigatus, cum
 tandem venisset, septimum diem more
 gentis Sabbatum appellatum, in omni
 ævum jejunio sacravit: quoniam illa
 dies famem illis erroremque finierat:
 Eundem errorem passim, apud
 Poëtas qui Judaicam gentem exa-
 gitant, reperimus. Petronius in
 Epigrammate quo Judæos pro-
 scindit:

Et non Jejuna Sabbata lege premit.

Martialis quoque:

Quod jejunia Sabbatariorum:

h. e. Iudæorum, qui Sabbata je-
 junio celebrant. Idem ipse Augu-
 stus apud Suetonium putavit. Ne
 Judæus quidem, scribit, mi Tiberis
 tam diligenter Sabbatis jejunium ser-
 vat, quam ego hodie servavi, qui in
 balineo demum post horam primam no-
 ctis duas buccas manducavi, priusquam
 ungi inciperem. Neque ab hoc er-
 rore immunis fuit Strabo. Sed
 nihil à Judæorum moribus magis
 alie-

Suet. in
vita Aug.
cap. 76.

Strabo
Geogr.
lib. 16.

alienum est quam Sabbatum jejunio celebrare in quorum ritualibus etiam hoc nostro tempore legitur genio indulgendum Sabbathi die.

Quia jucundas aliquot historias, hoc est ridiculas fabellas, quales nempe dignæ sunt cerebro Rabbiorum, in Talmude suo habent, quibus voluptas & deliciae summus Sabbathi honor esse probantur.

Videri potest Tractatus Talmudicus *traw* sive *de Sabbatho*, quem Sebastianus Shavidius Latinum dedit, itemque quæ observata sunt in Synagoga Judaica magno Buxtorfio.

Ut nunquam Iudæi sabbatha sua jejunio celebrarint.

Unde neque in sacris monumentis, aut Iudæorum commentariis,

ullum hujus moris vestigium occurrit.

Sed & hujus erroris origo patet.

Veteres cum à Iudæis crebra jejunia servari viderent, etiam

putarunt ipsum Sabbathum, id est septimum diem, quem religio-

se colebant, jejunio celebrari.

Optime hoc observavit Magnus Casaubonus.

Romani, inquit, *qui*

norant crebra ab iis usurpari jejunia,

sum præcipua castimonia Sabbathum

ab

ab

Buxt. Syn.
Iud.
cap. 15,

Casaub. ad
Suet.
Aug. c. 76.

N

ab

ab iisdem celebrari viderent, ignari morum ejus gentis, id sibi temere persuaserunt. Atque uti ex crebris Iudæorum jejuniis putarunt Romani etiam Sabbata jejunio celebrari, ita Iuvenalis, qui sciebat Iudæos diebus jejunii nudis pedibus incedere, id etiam de Sabbatho sibi persuasit: unde cum historiam de Bernice referret, quæ nudis pedibus coram tribunali Florum deprecata est, cecinit,

Observant ubi festa mero pede Sabbata reges.

Braun. de
Vest. Sac.
Hebr. l. 1.
cap. 3.

Hæc cum sint certissima, nescio cur vir Doctissimus Iohannes Braunius Iuvenalem defendere, ac si à Criticis sine causa inscitæ accusatus esset, voluerit, & Sabbata apud Iuvenalem de jejuniis explicarit: Postquam monuisset Iudæos in die expiationum, itemque *tischa be Af* nudis pedibus incedere, & ad hæc sibi videri Iuvenalem respexisse: Ergo nudo pede, inquit, observant Sabbata, id est, jejunia. Præsertim diem expiationum, qui vocatur שבת שבתן quasi diceret, Sabbatum quietis. Levit. cap.

LIBER SECUNDUS. 291

cap. xvj. Quod velim Criticos obser-
 vasse, ne Juvenalem impostero in-
 scitiæ accusarent, quasi per Sabbata
 intellexisset, diem illum, qui singulis
 hebdomadibus recurrit, id est, diem
 Saturni, quo die sane non jejuna-
 bant, nec etiam nude pede incedebant.
 Sane Juvenalem Sabbata dixisse je-
 junia non credo Braunium facile
 probaturum. Vocant quidem Iu-
 dæi diem expiationum שבת שנתון
 sed tam doctum fuisse Juvenalem
 qua ratione adstruet? Cum Augu-
 stum, Strabonem, Iustinum, in
 illo errore fuisse, Iudæos Sabba-
 tum, id est, septimum diem obser-
 vasse, ut diem jejunii, ipse vir
 doctus non ignoret, nescio cur sibi
 persuaserit aliter putasse Juvena-
 lem, quam Iudæos Sabbata, id est
 septimum diem, qui singulis heb-
 domadibus recurrit, nudo pede
 observare. Nam uti alii erra-
 runt, qui Iudæos Sabbatis jeju-
 nia servare existimarunt, ita Ju-
 venalis erravit, qui festa Sabba-
 ta mero pede observare Reges
 dixit, quod optime Critici monue-
 runt.

CAPUT QUINTUM.

Luctus & dolor variis signis proditus. Hebræi in luctu incesse-
runt nudis pedibus. Davidis
exemplum 2. Sam. 15. 30. Vir-
ginum item Vestalium. Flori
locus, aliter ac vulgo fit, expo-
nitur. In loco Mich. 1. 8. duplex
peccatū Græcorum interpretum.
Calceis captivos spoliare veteres
soliti. Obscurum locum Jer. 2.
25. ex hac consuetudine ex-
ponunt Castalio & Coccejus.
Ab iis dissensum. Nostra istius
loci explicatio. Meretricum pe-
des nudi & discalceati. Vini
avida meretrices. Hugonis
Grotii sententia leviter notata.
Ob luctum mortui nudis pedi-
bus incesse- runt Hebræi. Locus
Ezech. 24. 17. De eodem ritu
plura ex Maimonide, quem etiam
observant hodie Judæi. Ex Sue-
tonio morem hunc fuisse apud
Roma-

Romanos, ut in funeribus essent discalceati observarunt Baldwinus, & Braunius Male. Non fuit ritus usitatus in funeribus, sed honor peculiaris Augusto habitus. Quod prolixius ostenditur.

I.

Ingens mæror, qui animo concipitur, vel ex Reipublicæ calamitate, vel ex ejus, qui nobis charus erat, acerbo interitu, sicut vultu proditur & aspectu, ita externo quodam ritu ac signo ostendere semper in usu fuit. In privato itemque publico luctu videre est priscos passis crinibus, coma discerpta, intonsa barba, scissis vestibus, cinere conspersos passim incedere, ut dolorem, qui ipsos coquebat, & versabat sub pectore fixus, externo squalore indicarent. Pleni sunt de his ritibus lugentium omnes libri, plena omnium monumenta, ex quibus multa jam dudum collegerunt viri eruditissimi. Ut imprimis qui de luctu & lugentium ritibus librum edidit vir celeberrimus Martinus Gejerus.

N 3.

II. Cal-

II. Calceos etiam videmus Hebræos neglexisse, & nudis pedibus ivisse, cum aut Rempublicam gravior quædam calamitas opprimeret, aut ereptos sibi charos lugerent. Illustre est Davidis exemplum, qui in magno mærore fugiens arma filii Absalomi, *ascendit per montem olivarum, flens, capite operto, & ꝑꝑ discalceatus*. Scilicet Hierosolyma pulsus à rebeli filio, cum signis variis dolorem animi ex prisco more indicaret, etiam ꝑꝑ *discalceatus* fuit, licet per viam arduam & asperâ se reciperet in desertum. Huic puto omnino *genum*, quod apud *Florum* ob imminens à Gallis periculum *Virgines simul ex sacerdotio Vestæ, nudo pede fugientia sacra comitantur*. Equidem scio viros longe eruditissimos Isaacum Casaubonum, *Benedictum Balduinum, Iohannem Braunium & complures alios ad religionem referre nudos Vestalium pedes, & ex hoc loco colligere Virgines Vestales, nudis pedibus sacrificasse. Hoc utique certum haberemus, si aliunde constaret nudis pedibus Vestales Virgines sacra*

2. Sam. 15.
30.

Flor. lib. 1.
cap. 13.

Casaub. ad
Suet. Aug.
cap. 101.
Bald. de
Calc. Ant.
cap. 23.
Braun. de
Vest. Sac.
pag. 64.
Choul. de
la relig. des
Anciens
Rom.
pag. 217.

Equidem scio viros longe eruditissimos Isaacum Casaubonum, Benedictum Balduinum, Iohannem Braunium & complures alios ad religionem referre nudos Vestalium pedes, & ex hoc loco colligere Virgines Vestales, nudis pedibus sacrificasse. Hoc utique certum haberemus, si aliunde constaret nudis pedibus Vestales Virgines sacra

sacra fecisse. Exhibuit nummos
 Guilhelmus Choulius, qui Religio-
 nem veterum Romanorum sermone
 Gallico descripsit, unum Lucillæ
 alterum Faustinae, in quibus visun-
 tur Virgines Vestales sacra fa-
 cientes, qualem etiam dedit vir
 omni elegantis doctrinae genere
 politissimus, meus, quod mihi
 duco gloriae, quondam doctor, Jo-
 hannes Georgius Grævius, qui ex
 Nummis & monumentis antiquis
 Florum illustravit, ex quibus licet
 non evidenter videri possit an sacra
 sua peregerint nudipedes, colli-
 gere tamen est proclivius eas nudo
 pede non sacrificasse. De Vestæ
 Æde quidem Ovidius canit:

*Huc pede matronam nudo discurrere
 vidi,*

sed id ad certum religionis aut su-
 perstitionis ritum referendum est.
 Quare Virgines è sacerdotio Vestæ,
 non quod alias solerent esse nudi-
 pedes, aut nudis pedibus sacrifi-
 carent, sed ob luctum & summum
 periculum, quod à Gallis urbi
 imminabat, qui fuso exercitu jam
 mænibus appropinquabant, *nudo*
 N 4. *pede.*

Græv. ad
 Flor.
 pag. 10.

Ovid.
 Fast. 4.

pede fugientia sacra comitasse videntur, plane uti olivarum montem rex David discalceatus ascendit.

Mich. i. 8.

III. Si sequeremur Græcos interpretes aliud exemplum de nudis pedibus ob luctum publicum occurreret apud Micheam. Commemorat Propheta Dei iudicia quæ Samariæ imminebant, ac propterea se plangere, & ejulare, & ambulare vestibus laceris & nudum dixit. Sed hunc locum Græci reddiderunt: Ενεκεν τῆς κόψεται, καὶ Ἰερηνός, πορεύσεται ἀνυπόδητος καὶ γυμνός. Pro Ἰηω, quod in Hebræo est, & spoliatum notat, habent Græci ἀνυπόδητος. Ad quæ verba Cyrillus Η' ἡ γυμνότης, καὶ ἀνυποδησία τὸ τῶν αἰχμησάτων χῆμα δεικνύει: Nuditas autem & discalceatio captivorum habitum designat. Sed duo in hoc loco Græci interpretes peccarunt. Nam & verba hæc referunt ad Samariam, quasi ea plangeret, & ejularet, & incederet nuda, cum tamen verba sint Prophetæ, qui hæc commemorat de se ipso: & Hebræam vocem Ἰηω non recte vertunt ἀνυπόδητος, cum proprie notet spoliatum, ac de

de laceris & scissis vestibus videatur dici; nisi cui magis placeat ut Propheta dicatur incedere לְהוֹ hoc est *expers consilii*, præ animi nempe dolore. Sane hoc sensu apud Jobum ea vox usurpatur dum dicitur: *qui consultos incedere facit* Iob. 12. לְהוֹ , hoc est *absque mente*, ex-17. & 19. pertes consilii.

IV. Rectè tamen notavit Cyril-
 lus, ἀνυποδησίαν τὸ τῶν αἰχμησθέντων
 χῆμα δεικνύειν *discalceationem capti-
 vorum habitum ostendere*. Solitos
 veteres non tantum vestibus verum
 etiam calceis captivos spoliare jam
 superius innuimus. Illustris est
 locus qui in Annalibus legitur: 1. 1. c. 11.
 Pekak, Remaliæ filius, Rex Sa-
 maria, Judæorum centum & vi- 2. Paral. 28. 15.
 ginti millia ceciderat uno die, &
 ducenta millia abduxerat captivos
 & spoliarat. Hos captivos non tan-
 tum vestibus, verum etiam calceis
 fuisse spoliatos ex eo videre est,
 quod ubi monitu Prophetæ Oded
 reducerentur, diserte narretur:
*Viri autem, quorum nomina sunt ex-
 pressa, acceperunt captivos, atque
 ex præda vestiverunt omnes nudos, &
 calcearunt.* Æque insignis est apud
 N. 5 Iesaiam

298 De CALCEIS HEBRÆOR.

Ies. 20. I.
& seq.

Iesaiam locus: *Iubet Deus ut scilicet cum solveret à lumbis suis, & calcium è pede suo, quod etiam fecit ambulavitque nudus & discalceatus.* Hoc vero signum esset Ægyptiis atque Cuschæis similis discalceationis, cum captivi abducerentur ab Assyriæ Rege: Ita enim explicat, & mysterium pandit ipse Jehovah. *Quemadmodum ambulavit servus meus Iesaias nudus & discalceatus tribus annis signum & portentum super Ægypto & Cuschæis, sic ducet Rex Assyriæ captivos Ægypti, & exules Cuschæorum pueros & senes, nudos & discalceatos.* Jam Abrahami ævo eum morem usitatum non absurde quis colligat ex ipsius dicto ad Regem Sodomæorum, quo negat se ex omni præda accepturum vel filium vel corrigiam calcei vel aliquid quod ipsius erat.

Gen. 14.
23.

V. Ex hac veterum consuetudine exponunt viri eruditissimi obscurum quendam apud Ieremiam locum. Graviter populum increpat Propheta quod à Deo defecerint, à quo tam multis tamque variis beneficiis fuerant cumulati.

Ier. 2. 25. Tandem monitum subjungit וְיָדַעְתֶּם
כִּי אֲנִי יְהוָה

אֶרְכֵּם מִצְמָחָה אֶרְכֵּם מִדֶּחַי אֶרְכֵּם מִדֶּחַי *Arce pedem suum a uscalcatione, & guttur tuum à siti: Captivitatē putant à Propheta prædici docti interpretes, in quam nudipedes abducerentur.*

Sebastianus Castalio: *Cave ut committas ut tibi in captivitatē nudis* Castal. ad h. l.

pedibus procul eundem sit. Magnus

Coccejus: *Monet imminere deportationem, ut nudipedes & in siti deducantur in aliam terram.* Ego Coccej. ad h. l. & in Lex. Hebr.

vero omnino non video hanc genuinam esse Prophetæ mentem.

Persistere Prophetam in Metaphora cameli, & onagri fœminæ extra dubium est. Unde necesse est

ut hoc monitum pariter sit metaphoricum à re simili desumptum,

quo deterret Israelitas, & eos avocet ab impudenti libidine, prout ad hæc

verba optime notarunt Belgæ interpretes. Quod confirmat respon- Belgæ ad h. l.

sio quæ subjungitur: *Sed dicis, desperatum est, Non: nam diligo alios.*

& eos sequar. Quasi dicant: frustra mones, & laterem lavas, id

nunquam præstabimus, diligimus enim alios. Ut plane hoc sit mo-

nitum, non quo captivitas prædicatur, in quam nudis pedibus &

N 6 in

in fiti procul eundum esset, aut quo adhortatur propheta ut sibi caveant, ne in talem incidant & tam miseram calamitatem, sed quo à foeda libidine hoc est Idololatria populum deterret.

VI. Hunc sensum miror non vidisse multos interpretes, qui abeunt in alia omnia, quorum sententias neque referre, neque examinare libet. Superiori libro, duorum commatum, quæ præcedunt, sensum dedimus, ut quidem opinor, verisimillimum. *Camelum juniorem* משורית זריה *quæ circumit vias*, docuimus esse Camelum foeminam, quæ incipit catulire, & cestro libidinis percita huc illuc vagatur maris potiundi gratia. Scilicet Propheta qui cum meretrice comparaverat Iudaicam gentem, quæ in lupanari prostat & cuilibet se prosternit, quo magis appareat rei foeditas, eam comparat cum camelo juniore, quæ libidine flagrans marem quærit. Quæ metaphora non contentus etiam onagrum vocat populum ad Idololatriam proclivem, quæ ubi eminus olfecit marem, à nemine inhiberi

lib. 1.
cap. 6.

hiberi potest, quo minus ad eum
currat, imo quæ neminem recusat
vel in ipsis menstruis. In eadem
metaphora pergit Propheta, atque
ex Dei nomine monet, *prohibe pe-*
dem tuam à discalceatione, & guttur
tuum à siti. Scilicet Israelem avo-
cat ab impudenti libidine, qua om-
nium gentium Idola colebant.
Apud veteres uti matronæ & puel-
læ pudicæ non tantum velatæ
erant, verum etiam pedes stola &
calceos tegebant, ita quæ licen-
tiam stupri vulgaverant, non cer-
vice modo & humeris atque lacer-
tis conspicuis ac feminudis erant,
prout Ovidius canit :

Ovid. de
Arte Am.
lib. 3.

Pars humeri tamen ima tui pars sum-
ma lacerti

Nuda sit à læva conspicienda manu.

Hoc vos præcipue niveæ decet: hoc
ubi vidi,

Oscula ferre humero qua patet us-
que libet,

verum etiam pedes discalceatos &
nudos ostendebant, nisi forte quid
vitii subesset, quo facit hoc ejusdem
monitum,

N 7

Pes

*Pes malus in nivea semper celerat
aluta,
Arida nec vinclis cyra resolvit
uis,*

quo puellam, quæ amare & amari cupit, instruit ut pedem malum celet, ne ejus deformitas appareat, quam calcei qui à pede per tibiam protenduntur, ac crus medium obligant, tegunt, si nunquam resolvantur: itemque, quod apud Tertullianum leno meretricum impuro cruri purum aut mulleolum inducit calcem. Cum enim, ut apud Horatium est,

Tertul. de
Pallio
cap. 3.

*Matronæ præter faciem nil cernere
possis,
Cætera, ni catia est, demissa veste
regentis,*

contra meretricum cervix non solum nuda, & ima pars humeri, & summa lacerti in amatorum oculos incurrebat, verum etiam pedes nudi & discalceati. Ita mulier, omnibus simulacris emendatior, in lupanari describitur cervice & pedibus nudis apud Petronium: *Jam mentum, inquit, jam*
cervix

cervix, jam manus, jam pedum candor intra auri gracile vinculum positus, Parium marmor extinxerat. Eleganter Prudentius:

Prud. lib.
2. in q.
Symmach.

Vincendi quæris dominam? sua dextera cuique est,

Et Deus Omnipotens, non pexo crine virago,

Nec nudo suspensa pede, strophioque revincta,

Nec tumidas fluitante sinu vestita papillas.

Atque uti mulieres libidine percitæ pedes nudabant, ita & vinum amabant, quum scirent *sine Cerere & Libero Venerem frigere*. Habet enim vinum ad incitandam libidinem summas vires, ut vel Lothi ostendit exemplum, cui, seni admodum, vinum apposuerunt filia, ut hac ratione cum ipsis coiret, quo victus vir sanctissimus horrendum nefas commisit, usque adeo verum est quod vulgo dici solet:

Genes. 19.
32, &c.

Nox & amor vinumque nihil moderabile suadent.

Hinc meretrices ut vini avidæ sæpe describuntur. Apud Terentium con-

con-

conqueritur senex, in cuius domum Bachis erat introducta, relevisse omnia dolia, omnes serias, & tandem subjungit: *Pitissande mihi quid vini absumpsit.* Monuit hinc Propheta, *Prohibe pedem tuum à discalceatione, & guttur tuum à siti,* hoc est, ne amplius more meretricum nudos pedes tuos ostende, & guttur tuum ne sitiatur vinum; quod libidinem incitat. Hanc sententiam verba sequentia optime confirmant, quibus obstinatus populus introducitur respondere: *Nihil est, non: nam diligo alios, & eos sequar.* Quasi dicat, hæc frustra mones, abstinere enim nequeo, cum amicos diligam, & eos sequi velim. Hæc mea de hoc loco sententia. Vir illustris Hugo Grotius etiam vidit ad compescendam libidinem hoc monitum pertinere, sed non recte mihi videtur id exposuisse. *Prohibe, inquit, pedem tuum à nuditate, i. e. si quis tibi dicat (id enim hic suppletendum) Noli denudare partes muliebres. Eas enim Hebræi, ut & alii, honeste pedum vocant nomine. Vide Gen. 49. 10. Et guttur tuum à siti)* Nova translatio in ipsa

cons.

Grot. ad
Ier. 2. 25.

comparatione: nam *sitim* intelligit *libidinem*. Guttur quid sit intelliges ex Prov. 30. 16. 20. Pedes sæpe pro pudendis poni est verissimum. Sed cum verbum *guttur* proprie notet *discalceatum*, pes pro pudendo hic sumi nequit. Pariter huc non quadrat, quod de siti & gutture monet.

VII. Observatum quoque fuisse apud veteres Hebræos, ut qui mortuum lugerent incederent nudipedes, jam dudum, præter Flaccium Illyricum, complures viri eruditissimi ex loco apud Ezechielem insigni collegerunt, ubi Propheta à Numine jubetur contra morem in uxoris funere cuncta retinere lætitiæ signa. Verba Dei sunt: *Fili hominis, ecce ego eripiam tibi desiderium oculorum tuorum per plagam, tu tamen non planges, neque flebis, neque ullas lacrymas emittes, Clamare desiste, non facies luctum funebrem, tiaram tuam alliga tibi, & calceos tuos pone in pedibus tuis, & ne obnubas mystacem, & panem hominum ne comederis.* Fuerunt hæc omnia illis temporibus luctus indicia. Nam & plangebant, flebant,

Illyr. clavi
Script. p. 1.

Ezech. 24.
16. 17.

bant, lessum faciebant funebrem, nudabant caput, vel obvolvebant, deponebant calceos, obnubebant mystacem, & panem comedebant ab aliis allatum. Hæc Prophetam vetat Deus. Quod Judæi cum tanquam insolens, & à vulgatis moribus alienum mirarentur, prædicat futurum, ut ipsi quoque, liberis gladio sublatis, idem facerent, quod ab ipso fieri videbant, nec ullum luctus ederent signum. Unde manifestum est in mortuorum luctu olim inter Hebræos eum morem fuisse, ut calceos exuerent, quod in lætitia secus fiebat.

Maim. in
Ebel. c. 5.
§. 1.

VIII. Meminit hujus ritus omnium Rabbiorum doctissimus Moses Ben Maimon, qui titulo peculiari, quem *לכות* de luctu inscripsit, omnia quæ ad luctum pertinent, egregie recenset: *Illæ sunt res, inquit, quæ lugenti prohibentur, die quidem primo ex sententia Legis, diebus autem reliquis ex traditione majorum, nimirum tondere, lavare vestes, balneo corpus recreare, ungi oleo, cum uxore consuescere, calceos induere, facere negotium, le-*
gere

gere in libro legis, ventilare lectum, nudare caput suum, salutare. Quod *Ibid. §. 6.* vero inter lugentium ritus tanquam prohibitum recenseat, induere calceos, ex Ezechielis exemplo petit: Unde, inquit, est, quod lugenti prohibita Sandaliorum assumptio? Eo quod Ezechieli dictum fuerit, calcem tuam appones pedi tuo: unde generatim cuius prohibitos fuisse elicitur. Scilicet ex eo quod contra morem Ezechieli Deus mandavit, ut nullum luctus signum edat, & quod alias insolens, calceos induat, optime colligit doctissimus Maimonides, fieri solitum ut in luctu sandalia exuerentur. Hunc morem etiamnum observari apud Judæos ut in funeribus discalceari oporteat lugentes monuerunt viri ad miraculum in lingua & ritibus eorum eruditi Paulus Fagius & Johannes Buxtorfius, & post eos vir celeberrimus Martinus Gejerus, qui ex Minhagim Germanicis adduxit hæc præcepta. *Wenn das meth (verstorbene) noch nit zu Kefura (Grab) ist kommen, darf der afel (leidtragende) nicht die Schuh aus thun.* hoc est, Quando mortuus nondum delatus

Fag. ad
Deut. 14. 7.
Buxt. Syn.
Iud. c. 49.
Gejer. de
Luct.
Hebr. c. 15.

delatus est ad sepulturam, non aude-
lucens calceos exuere. Postmodum
inchoato semel luctu, *mus er die*
Schub austhun, und sol sein Weib
stehen lassen, hoc est debet calceos
exuere, & ab uxore abstinere. Qui-

Massech.
Sem. cap. 1.

Braun. de
Vest. Sac.
Hebr.
pag. 61.

Suet. in
Aug. cap.
101.

Bald. de
Calc. Ant.
cap. 23.
Braun.
loc. cit.

Semachoth: *אין קורען ואין חולצין זכו*
ען שעת ש'מור Non lacerabunt vestes,
nec calceos extrahent antequam obierit.
Quod observavit vir doctissimus,
Johannes Braunius.

IX. Ex Suetonio qui in funebri
Augusti pompa refert: Reliquias
legerunt primores equestris ordinis,
tunicati & discincti, pedibusque nu-
dis, ac in Mausoleo condiderunt,
idem observatum fuisse à Romanis
ut in funeribus nudis pedibus in-
cederent, notavit vir elegantissi-
mus Benedictus Balduinus. Paria
habent alii, & nuperrime id mo-
nuit Johannes Braunius. Ego
vero non video ex hoc loco posse
colligi Romanorum hunc ritum
fuisse, ut discalceati luctum fune-
bremi testarentur. Nam quod le-
gimus in pompa funebri Augusti
factum, plane singulare est, &
alias insolitum. Hæc enim reve-
rentiæ

rentiæ & *ταπεινοφροσύνης*, vel ut loquitur Tertullianus, *ταπεινοφροσύνης* indicia fuerunt, atque hic honor Augusto est habitus, ut qui jam major homine, & inter Divos esset. Non mihi latet quid notaverit magnus Casaubonus: *Falluntur, quod peculiarem Augusto habitum hunc honorem censent, ut à discinctis reliquiæ ejus legerentur. Nam in aliorum quoque funeribus idem factitatum. Tibullus,*

Casaub. ad
Suet. 1

Pars quæ sola mei superabit corporis,

ossa

Incinctæ nigra candida veste le-
gent.

Imo vero in plerisque religionis superstitionisve ritibus obeundis calceos ponebant, quod prolixius docet. Mihi tamen neutiquam vir magnus persuadet eos falli, qui hunc peculiarem Augusto habitum honorem volunt, ut nudis pedibus ipsius ossa legerentur. Ego, uti id omnino singulare puto, ut primores equestris ordinis tunicati & discincti legerint reliquias, ita quoque contendo id peculiare fuisse, ut nudis pedibus hoc munus obirent.

310 De CALCEIS HEBRÆOR.

rent. Neque video quorsum vir Magnus notet, in plerisque religionis aut superstitionis ritibus obeundis calceos olim positos. Utique hoc verissimum est. Sed quid illud ad funebrem luctum? Sane quæcumque vir magnus observavit minime ostendunt id in funeribus olim usitatum. Si hoc ex religione aut superstitione factum est, nempe quia Augustus divus habebatur, necesse est ut ritus fuerit omnino peculiaris in aliorum funeribus non observatus. Ego id etiam factum suspicor, ut pedibus nudis Augustum venerarentur, & hunc haberent honorem, prout in plerisque religionis aut superstitionis ritibus calceos ponebant. Sed tunc ritus fuit non observatus in aliorum funeribus. Tum si vel maxime nudis pedibus reliquæ lectæ apud Romanos fuissent, alius hic ritus foret, quam quem veteres Hebræi usurparunt, atque etiamnum Judæi observant. Lugentium enim hic ritus fuit, ut discalceati & nudis pedibus luctus tempore sederent: *Qui principes funus deducunt*, verba sunt doctissimi Buxtorffii, *sive filii sint*, si-

Buxt. Syn.
Iud. c. 49.

LIBER SECUNDUS. 311

siue proximi agnati, domum reversi per septem dies humi nudis pedibus sedent.

Qui ritus longe alius est, quam Romani observassent, si nudis pedibus reliquiæ fuissent lectæ. Hoc vero quod notavimus singulare fuisse in Augusti funere, ut nudis pedibus reliquiæ legerentur, etiam animadvertimus virum doctissimum Johannem Kirchmannum monuisse.

Kirch. de Fun. Rom. l. 3, c. 6.

Quod autem pedibus nudis dicit, id Suetonius nempe, reverentiæ & τιμωροσύνης fuit indicium, nam in plerisque religionis & superstitionis ritibus obeundis calceos ponebant. Non igitur in reliquiis funebribus usurpatum.

Recte observavit diligentissimus, id ex religionis siue superstitionis ritu ortum, ut nudis pedibus legerentur Augusti reliquiæ, adeoque non in aliis reliquiis funebribus usurpatum fuisse. Quomodo inter tot habitus & mores lugentium qui vel lacrymis & fletu & planctu dolorem ostendebant, vel lacertos & pectora & genas & vultum lacerabant, vel Querelis Deos suos onerabant, quod ab illis aspectu charorum suorum essent privati, vel capillos evellebant, pul-

312 De CALCEIS HEBRÆOR.

pulvere ac cinere conspurcabant, tondebant, radebant, & super pectora mortuorum, vel tumulos, parentandi gratia imponebant, capita velabant, vestem funebrem induebant, multaque alia habebant luctus indicia, nihil habet eruditissimus Kirchmannus de calceis in luctu depositis, qualem morem olim Hebræi & etiamnum Judæi observant.

CAPUT SEXTUM.

Lex apud Hebræos singularis, qua frater uxorem fratris sine liberis mortui ducere jubebatur, ut semen fratri suscitaret, Deut. 25. 5. 6. In qua mirandum, ut qui id recusaret, à vidua conspueretur, & calceus ipsi extraheretur. vers. 7. 8. 9. 10. Cur calceus in hoc ritu adhibitus? Balduini ratio examinatur. Pedibus aliquid calcare olim signum dominii & potestatis. Devictorum hostium cer-

cervices calcatae. Calceus signum dominii. Calcei extractio signum cessionis de jure. Calceus in hoc ritu adhibitus in signum privari levirum omni jure quod in viduam habebat. Balduini circa hunc ritum lapsus. Error Thomæ Dempsteri & Cypriani.

I.

INter singularia veterum Hebræorum instituta, quæ ab aliarum gentium moribus fuerunt diversa, legem referre licet, qua voluit summum Numen, ut frater uxorem fratris sui sine liberis mortui matrimonio sibi jungeret, & semen fratri defuncto suscitaret. Verba legis sunt. *Si habitaverint fratres simul, & mortuus fuerit unus ex illis, & filius non fuerit ei, non nubes uxor defuncti extra, viro extraneo: Defuncti frater ingredietur ad illam, & sumet eam sibi uxorem, & præstabit officium leviri. Erit autem primogenitus quem pepererit, stabit nomine fratris*

Deut. 25.
5. 6.

tris sui defuncti, ne deleatur nomen eius ex Israele. Quod præcipit lex de officio leviri jam antea videtur obtinuisse, cum exemplum ve-

Gen. 38.
8. 9.

tustius in historia Judæ occurrat, qui, Ere primogenito suo sine liberis defuncto, alteri filio Onan dixit, ut ingrederetur ad uxorem fratris sui, & illi semen excitaret. Consuetudinem legi respondisse illustre documentum habemus in nota illa historia, quam Christo

Matth. 22.

objectam à Sadducæis legimus, de septem fratribus, qui unam eandemque duxerint uxorem. De hac lege & leviratus jure integer exstat Tractatus Talmudicus Jevamoth, & præter Maimonidem & Rabbinos alios, multa monuerunt viri

Buxt. Syn.
Jud. c. 41.
& de
sponsal.
Seid. uxor
Hebr. l. 1.
c. 12. &c.

magni Buxtorfius & Seldenus. II. Sed in hac lege illud omnino mirandum est, non potuisse à leviro hoc officium prætermitti sine quadam infamia, qua notabatur ad uxore defuncti fratris, quæ calceum ipsius exuebat, & conspuebat faciem. Nam cum fieri posset, ut leviro non placeret fratris defuncti conjux, & matrimonium illius recusaret, liberum quidem

dem ipsi ex lege erat eam vel ducere, vel renuntiare, sed tunc necesse erat ut hac infamia notaretur. Sic enim porro lex præcipit: *Si vero vir ille noluerit ducere uxorem fratris sui, ascendet uxor fratris ejus ad portam, dicetque senioribus, recusat levir meus suscitare fratri suo nomen in Israele, non vult mihi præstare officium leviri. Et advocabunt eum seniores urbis suæ, & loquentur cum eo: si perseveraverit, & dixerit, non placet mihi eam ducere: Accedet uxor fratris ejus ad eum in conspectu seniorum, & detrahet Calceamentum de pede ejus, spuensque in faciem ejus obtestabitur & dicet: Sic fiet viro, qui non ædificabit domum fratris sui. Et vocabitur nomen ejus in Israele: Domus ejus, cui exutus est calceus. Scilicet lex vult, ut ille, qui negat fratris demortui uxorem ducere, ac semen defuncto exitare, dehonestaretur sputo in faciem ejus, vel, ut Rabbini *ויבא* accipiunt, coram eo, & calceus ipsi extraheretur à vidua defuncti.*

III. De hoc ritu plura disputant Talmudici, & prolixè docent

Judæorum ritualia qua ratione debuerit peragi, distinctiones item habent subtiles de calceo qui adhibendus est. Sed ea hic non tangimus, tum quia occupata sunt a viris doctissimis Paulo Fagio, Johanne Buxtorfio, & imprimis Johanne Seldeno, tum quia sunt Rabbinica, hoc est, frivola & superstitiosa. Rationem ingeniosam cur calceus potissimum ad hanc ceremoniam fuerit adhibitus, dedit vir elegantissimus Benedictus Balduinus. *Quid aptius, inquit, significando matrimonio quam calceus? calceum plerumque pedigravem & molestum esse nemo ignorat. Idem etiam sæpius in matrimonio contingere testari possunt, qui suo malo sunt experti. Scitum occurrit hac in re Senatoris Romani dictum, qui rogantibus amicis, cur uxorem præstanti forma insignem, & in qua nihil apparebat conjugio indignum, repudiaret, pede protenso calceum ostendens: Hic, inquit, pulcher est & elegans, nescitis tamen qua parte pedem meum premat. Unde qui calceum sibi detrahi volens patiebatur, is non inepte sic uxoris ducendæ curam abjicere se demon-*

Fagius ad
Deut. 25.
Buxt. Syn.
Jud. c. 41.
Seld. ux.
Hebr. l. I.
cap. 24.

Bald. de
Calc. Ant.
cap. 24.

demonstrat. Sed hæc non est hujus
cerimonie ratio. Nam qui cal-
ceum sibi detrahi patiebatur, non
demonstrabat se uxoris ducendæ
curam abjicere, sed sibi non pla-
cere demortui fratris conjugem.
Ut hic ritus non eam ob causam
adhiberetur, quia matrimonium
recusabat, quod cum molestia &
tædio sæpe est conjunctum, cui
significando calceus est aptissimus,
sed ut palam fieret viduam fratris
posthac sui juris esse, & habere
potestatem nubendi cuilibet, seque
cedere omni jure quod vi legis
in illam habebat.

IV. Mihi hæc visa est hujus
ritus ratio. Pedibus calcare, sym-
bolum olim fuit dominii & pote-
statis. Hinc Deus terræ Canaan Ios. 1. 3.
possessionem promittens, *omnem*
locum, inquit, quam calcabit planta
pedis vestri, dedi vobis. Quomodo
& de Calebo dixit: *dabo ipsi ter-* Deut. 1. 36.
ram, quam calcavit. Et olim Abra-
hamo mandavit, ut terram peram Gen. 13.
bularet in longitudine, & latitu-
dine, quam ipsi daturus erat. *Celsa*
terræ calcare apud Michæam est Mich. 1. 3.
habere munimenta terræ in pote-
state.

state. Quare Moses cum Israeli-
tico populo futurum prædiceret
ut hostium munitas urbes redige-
ret in potestatem, ita cecinit:

Deut. 33.
29.

*Beatus es tu, Israel: Quis similis
tibi? populus es servatus per Dominum,
qui est clypeus auxilii tui, & gladius
dignitatis tuæ. Subjicientur idcirco tibi
hostes tui, & tu illorum excelsa cal-
cabis.* Hinc in subjectionis signum
hostium cervices olim sunt cal-

Ios. 10. 24.

catae. Sic Josua Regum Cana-
næorum cervices conculcandas
dedit tribunis militum. Qualem

Trebel. in
Valer.

Oros. lib. 7.
cap. 22.

Fulgos
Memor.

l. 9. c. 5.

Egnat. de
Imp.

Rom. 1. 2.

triumphi speciem, quamvis super-
bam nimis & inhumanam, in
Valerianum Imperatorem Roma-
num à Sapore Persa, in Roma-
num Diogenem à Belpheco, & in
Bajazethem à Tamarlane. Schyta
usurpatam legimus, qui eos bello
captos pedibus conculcrunt, &
scabelli loco, equum ascensuri,
adhibuerunt. Ex hoc ritu illustranda
sunt multa sacri codicis loca: Qua-

Ps. 110. 1.

lis est ille: *Donec ponam inimicos
tuos scabellum pedum tuorum.* Et ille.

Mal. 4. 3.

*Conculcabis impios: erunt enim cinis
sub pedibus tuis: & rursus ille: su-*

Ps. 91. 13.

*per leonem & aspidem calcabis, con-
culcabis*

calcabis leunculum & draconem. Et ille, in quo Christus, cum suis discipulis dominationem summam in Satanam se concessisse vellet significare, dixit: *En dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, atque super omnes vires adversarii.* Hinc factum puto ut calceus, qui incedentium & calcantium usibus inservit, signum fuerit dominii & potestatis, atque inde, ubi juris sive dominii cessio significanda foret, calceamenti solutio & extractio symbolicus usurpata sit, prout id olim ingeniose expressit, uti observavit Benedictus Balduinus, quisquis amoris effigiem pinxit, sinistra manu calceum gerentem, altera vero titulum hunc, *IUS MEUM ALTERI TRADO.* Id ipsum videre est in veteri more, quo olim usi sunt Hebræi, cum quis jure suo cederet, & dominium alicujus rei in alium transferret, ut qui jus suum alteri tradebat, calceum extraheret, in signum atque testimonium se cedere jure calcandi fundum & possessionem, de qua antiquissima consuetudine plura disputantur.

Luc. 10. 19.

Bald. de
Calc. Ant.
cap. 24.

putabimus sequenti capite. Pariter hinc factum conjicio, ut illi, qui nuptias uxoris fratris demortui recusabat, calceus à vidua extraheretur, in signum eum privari omni jure, quod in eam ex lege Dei habebat. In qua cerimonia hoc ad ignominiam pertinere puto, ut ipse non solveret atque exueret calceum, sed vidua fratris, cum in translatione domini, ubi aberat omnis infamia, qui jus suum alteri tradebat, calceum suum ipse exueret.

Bald. loc.
cit.

V. Circa hunc ritum lapsus est Benedictus Balduinus: *Qui fratris viduam, inquit, ducere recusabat, primum sui calcei corrigiam solvebat, quo nimirum ostenderet, se jure cedere calcandi fundum sive possessionem, quam cum vidua erat aditurus. Deinde mulier ultionis demortui gratia, calceum recusantis auferebat, ut sic eum infamem denotaret. Ubi illud omnino falsum est fratrem ipsum primum sui calcei corrigiam solvere, cum vidua & solveret & extraheret calceum, illud vero perperam dictum, hoc ab eo factum, ut ostenderes se jure cedere calcandi fundum*

bant calceamenta deponebant, uti nec illud in Judæorum moribus fuit, ut calcearetur qui sponsus futurus erat, quod unde Cyprianus hauserit ego profecto nescio. Longè vero ineptiora sunt quæ Dempsterus notavit. Leviro quidem calceus extrahebatur, quando recusabat viduam ducere defuncti fratris, sed non illi qui nuptias recusabant nudis pedibus incedere cogebantur. Quin levir ipse non semper nudis pedibus incedebat. Nam & calceus dextri pedis tantum extrahebatur, & calceatus incedere postmodum potuit, quia id fiebat non nisi iudicii tempore. Neque id factum est ut carentia prolis plecteretur, sed ut signum esset, eum privari omni jure quod ex lege Dei in viduam habebat. Ut hoc omnino Judæorum ingratissimis dixerit Dempsterus.

CAPUT SEPTIMUM.

Apud Hebraeos non nisi aliqua formula sive cerimonia adhibita fiebant contractus. Antiquissimus

*mus ritus Ruth. 4. 7. Calceum
 exuere Rabbinii tradunt fuisse
 formulam traditionis, sive ac-
 quirendi dominii. Josephus ad
 legem de leviratu refert. Non
 unum Josephi erratum detegitur.
 Mendum è Josephi codicibus su-
 blatum. Etiam alii cum lege de
 calceo leviro extrahendo confun-
 dunt. Quorum sententia ex Abar-
 banele refutatur. Nihil in hoc ritu
 esse quod cum lege in Deutero-
 nomio conveniat variis ratio-
 nibus ostenditur. Hugonis Grotii
 argumentis fit satis. Calcei
 extractio cerimonia fuit in fir-
 mandis contractibus qua juris
 cessio significabatur. Objectio non
 contemenda, qua ratione
 Rutha ducenda esset si non ex
 jure de leviratu hæc agerentur,
 solvitur. Ex redemptionis jure
 id fieri prolixè demonstratur.
 Dissensus interpretum quisnam
 calceum extraxerit, an vindex.*

an Boozus. Qui jure suo cedebat calceum exuisse, adeo que vindicem, multis adstruitur.

I.

A Pud Hebræos, cum alicujus rei dominium acquireretur, sive transferretur in aliū, olim variæ ceremoniæ, sive formulæ fuerunt adhibitæ. Ex nudo verborum contractu nihil omnino transigebatur, solemne quiddam accedere necesse fuit, quod rem faceret ratam. Omnium enim contractuum, sive emptionum & venditionum, & cessionum de jure sive dominio alicujus rei, vim atque obligationem à formulis solemnibus pendere volebant, ut his prætermisissis cuncta irrita & plane nihili essent. Præclare hoc docuit ex Talmudicorum scitis Johannes Seldenus, & varias observavit istiusmodi formulas, quæ in usu quondam fuerunt.

Seld. de
I. N. & G.
l. 6. c. 5.

II. Ab antiquissimis temporibus in redemptione & permutatione, cum quis cederet suo jure quod in rem aliquam habebat, hæc ceremonia.

rimonia solemnitas fuit, ut exueret calceum, & proximo suo daret. Meminit hujus ritus vetustissimi historia Ruthæ. *Obtinuit olim in Israel in redemptione & in permutatione, ut firmaretur negotium extraheret homo calceum suum, & daret proximo suo, eratque hoc testimonium in Israel: dixit igitur redemptor ad Boaz, posside tu pro me, & extraxit calceum. Et dixit Boaz ad seniores, & ad cunctum populum, testes vos estis hodie quod possederim omnia que fuerunt Elimelech &c. Scilicet in redemptione & permutatione, ad firmandos contractus in usu fuit extractio calcei, ut hoc solemnitate rei transactæ testimonium extaret, & cuncta rata haberentur, uti apud nos clavium traditio, pedis positio, & alia istiusmodi.*

Ruth. 4. 7.

III. Agnoscunt hunc ritum Judæorum magistri, & veterem quandam ac solemnem traditionis seu acquirendi domini formulam fuisse volunt. Ita Abarbanel, qui prolixus est ut ostendat ad venditionem & jus redimendi vel retrahendi patrimonium venditum hanc ex-

Abarb. in
Deut. 25.

Midrasch.
fol. 42.
col. 2.

R. Sal.
Iarchi
ad h. l.

Druf.
Quæst.
Hebr. l. I.
cap. 46. in
Comm. in
Ruth.
Buxt.
Lex. Talm.
p. 1443.

tractionem calcei pertinuisse. Paria legere est in Midrasch Ruth, ubi hæc de solemnibus, quæ inleverat, traditionis seu acquirendi domini formula exponuntur. Quæ confirmat R. Salomon Iarchi, qui pro hoc ritu, jam abolito, in more esse dicit, ut contrahant per pannum, qui vulgo סודר, sive sudarium dicitur, unde emptio sudar, quam linteatam non male voces, in jure Hebræorum. Ita enim notavit de calceo: וְהוּ קָנִין כְּמוֹ שֶׁאָנוּ קוֹנִין בְּסוּדָר לְעַלְמָא דְּמִקְוָא נְעָרִים inde acquisitio, quemadmodum & nos acquirimus seu emimus sudario, sive linteo, loco calcei. Putat videlicet emptionem sive acquisitionem, quæ olim calceo fiebat, nunc בְּסוּדָר sive sudario fieri. Quæ sit קָנִין סוּדָר possessio sudar, id est, quæ per pannum vel linteum tactum ac comprehensum emptori acquiritur, jam dudum ex Elia Levita docuit Drusius, & in magno opere Johannes Buxtorfius, qui istius ritus, quo ætas posterior in contractibus est usa, in suo Thesbi meminit. Hodie apud nos moris est, inquit, cum emimus, vel contractum inimus cum aliquo, adhibere

bere solemus pannum quem sudar vocant. Eum apprehendunt duo testes, in quorum presentia exponuntur verba contractus. Quibus expositis, uterque vestis explicat oram vestis suæ quam deindeprehendunt partes contrahentes, eo ipso testantes se ratum habituros, quidquid contractum fuit: Hoc vocatur hodie apud Judæos $\tau\pi\omicron\ \rho\iota\pi\omicron$ Emptio, acquisitio, possessio per sudar.

IV. Sed in alia omnia Flavius Josephus abit, qui hanc historiam ex ea lege exponit, de qua superiori capite disputavimus, & extractionem calcei ad eum ritum refert, quo à vidua leviro calceus detrahendus erat. Verba præstantissimi scriptoris sunt. Κακείνῳ (Boaz scil.) ἤδη μεσῶσης τῆς ἡμέρας κρατῶν εἰς τὴν πόλιν, τὴν τε μερσίαν συνῆλθον, καὶ μεταπεμφάμενῳ Ρούθην, ἐκάλεσεν αὐτὴν καὶ τὴν συγγενὴν καὶ παραγομενὴν φησὶν, Ἀβιμελέχου καὶ τῶν υἱῶν αὐτῆς κλήρων κρατεῖς; ὁμολογήσαντες ὅτι συγγενῶν τῶν νόμων καὶ τὴν δὲ χειραγωγίαν; ἔκρινεν, φησὶν ὁ Βόος, ἐξ ἡμισείας δεῖ μεμνηῶν τῶν νόμων, ἀλλὰ πάντα ποιῆν κατ' αὐτῆς μετῴκον. ἰδὲ γὰρ δεῦρ' ἤκει γύ-
γαιον.

Joseph.
Ant. Iud.
l. 5. c. 11.

ναιον, ὅπερ, εἰ θέλεις τῶν ἀγρῶν κρατεῖν
 γαμῆν σε δεῖ καὶ τῆς νόμου. ὁ δὲ Βόος
 καὶ τῆ κλήρα καὶ τῆς γυναικὸς παροφθα
 ρεῖ, συμενεῖ μὲν ὄντι καὶ αὐτῶ τῶν τετε
 λευτηγῶτων. εἶναι δὲ καὶ γυναῖκα λέγει
 αὐτῶ καὶ παῖδας ἤδη. μαρτυράμεθα οὖν
 ὁ Βόος τῆ γερουσίᾳ ἐκέλευσε τῆ γυ
 ναικὶ ὑπολύσαι αὐτὸν ὡσεὶ λθίσαν καὶ
 τὸ νόμον. καὶ τύπτειν εἰς ὠθῶσπον, καὶ
 γενομένη τῆς Βόος γαμῆ τὴν Ρούθη.
Ille vero circa meridiem reversus in
oppidum, senatum coire fecit: ac mox
Rutham & propinquum illum accivit.
Qui postquam venit, Abimelechi, in-
quit Boosus, & filiorum ejus sortem
possides. Fessus est alter possidere se,
idque secundum legem de jure propin-
quitate. Tum Boozus, haudquaquam
ex parte tantum legum meminisse oportet
sed omnia juxta præscriptum ear-
um facere. Ecce adest mulier, quam,
si vis possessionem agrorum retinere,
lex te ducere jubet. At ille Boozo &
sortem & mulierem cessit, quandoqui-
dem & ipse defunctorum esset cogna-
tus. Sibi enim jam uxorem esse di-
cens, & liberos. Tunc Boozus con-
testatus senatum, jussit mulierem ad
illum accedere, & juxta legem illi

calceum detrahere, & in faciem incu-
tere. Quo facto Boozus duxit Ru-
tham.

V. Verum non unum erratum Jo-
sephi hic licet animadvertere. Fal-
litur enim cum refert Boozum ad
τὸν δῆνα, qui ipsi propinquior erat,
dixisse: *Elimelech & filiorum sortes*
possides tu, *τὸν δῆνα* vero hoc factum
esse, sed *indultu legum de propinquitate*,
Boosum autem etiam urfisse al-
teram legis partem, qua caveba-
tur, si possessionem agrorum vel-
let retinere, Rutham esse ducen-
dam, sed *τὸν δῆνα* una cum agro
mulierem cessisse. Id enim minime
convenit cum ea narratione, quæ
in Ruthæ historia legitur. Errat
quoque cum addit mulierem sol-
visse calceum *τῷ δῆνα*. Id enim
omnino aliter se habet. Etenim
δῆνα calceum suum ipse extra-
xit. Neque verisimile est ipsam
Rutham adfuisse. Sane nulla Ru-
thæ fit mentio. Quin Naomi di-
serte præcipit ut quiesceret, ac
totum negotium committeret Boo-
zo. Ut colligere multo procli-
vius sit, Rutham fuisse absentem,
ac calceum *τῷ δῆνα* nequaquam
exuisse.

exuisse. Gravius vero peccavit, cum mulierem refert iustam esse *τύπλειν εἰς ὤσσωπον*, hoc est, *incutere in faciem*, ut habet versio recentior. Sed tam immanem errorem à Josepho legum patriarum non ignaro, commissum esse vix credo, cum eam legem alibi recte exhibeat: *ὑπελύσσα δὲ αὐτὸν ἡ γυνὴ τῶν ἀδελφῶν τὰ σάνδαλα, & πύσσει εἰς τὸ ὤσσωπον*. Quare mihi visi sunt homines eruditissimi optime animadvertisse, corruptos esse hoc loco Josephi codices, & vel *πύσσειν* legendum, vel *πύλειν*, quorum prius Johanni Drusio, posterius Hugoni Grotio, & Johanni Seldeno placuit. Id quod Ruffinus, Josephi interpres vetustior, confirmat, qui vertit, *ut in faciem ejus exprueret*: qua ratione ostendit se vel *πύσσειν*, vel *πύλειν*, recte legisse. Hinc cum tam diversis circumstantiis historiam sacram expresse- rit Josephus, non mirum si erraverit circa illum ritum qui in ea legitur de calceo detracto, atque eundem voluerit esse cum ea cerimonia, quam in lege de leviratu præcepit Deus, cum plane fuerit diver-

Joseph:
Ant. Iud.
l. 4. c. 8.

Drus.
Quæst.
Hebr. l. 1.
Quæst. 46.
Grot. ad
Ruth. 4. 5.
Seld. de
Suc. in
bona de
funct. c. 15.

diversus. Cum enim hanc historiam referret, ac si hoc actum esset ex lege de leviratu, non potuit non meminisse illius ritus, qui in Deuteronomio imperatur. Sane si hoc contigisset ea ratione, qua à Josepho est proditum, jam etiam necesse esset ut idem fuerit ritus. Sed cum hoc non factum sit ex ea lege, utique diversus hic fuit ritus, quam qui in Deuteronomio legitur.

VI. Multi tamen, pariter ac Josephus, cum ea legē, quam de calceo leviro extrahendo, qui fratris viduam ducere recusabat, sanxit Deus, hunc ritum confuderunt, & inter eos homines eruditissimi qui ad novissimam Belgarum versionem notas adjecerunt, itemque vir illustris Hugo Grotius. Sed horum omnium sententiam optime refutavit Isaacus Abarbanel, cujus verba, quia magna argumenta continent, quæ demonstrant hæc neutiquam pendere ex lege de leviratu, atque aliam esse extractionem calcei, quam quæ à Deo imperatur, hic placet inferere, & quia prolixiora sunt, tantum Latinè

Belgæ ad
Ruth. 4.8.
Grotius
ibid.

Abarb. in
Deut. 25.

tinè. Exstimarunt quidam, inquit, historiam (nuptiarum) Boazi & Ruthæ quoque fuisse ex vi Furis leviratus, & detractionem calcei, quæ illic legitur, fuisse illam ipsam רִחְוָה Exutionem calcei, de qua Lex in hac lege præcipit: adeoque hinc etiam docuerunt, filium primogenitum, quem pareret fratria, non vocatum fuisse nomine defuncti, sicut nimirum filium, quem Rutha peperit Boozo, non vocatus fuit Macklon, sed Oded. Sed hæc revera sententia perniciofa est & erronea. Nam Macklon non fuit frater Boazi, ut obligatus fuisset ducere fratris sui defuncti uxorem. Et quamvis ad Seniores, qui in porta erant,

Ruth. 4.3. dixerit: Partem agri, quæ erat fratri nostro Elimelecho, vendidit Naomi, quæ reversa est è regione Moab; non alia de causa vocat eum fratrem, nisi quia fuit de familia ipsius, non vero quod frater ejus germanus & verus fuerit. Nam

Ruth. 2.1. scriptura dicit diserte: Et Naomi habebat יָמִים cognatum ex marito, virum fortem & strenuum, de familia Elimelechi, & nomen ejus erat Boaz. Quin & ipsamet dicit: Propinquus noster est vir ille, de cog-

¶s. 20.

cognatis nostris est, non vero dicit, quod frater Elimelechi, multo minus Machlonis, fuerit. Et licet fuisset frater Elimelechi, sicut dicit supra; tamen non obligatus fuisset ducere Rutham, uxorem Machlonis, filii Elimelechi. Quin & detractio illa calcei, non est detractio illa, cujus lex in hoc loco Deuteronomii meminit. Nam Ruth non venit ad Seniores in portam, ad exuendum calceum de pede vindicis, aut leviri: Hoc autem ipse facere omnino incubuisset, & dicere; Non vult leviratus jure ducere me, & inspuere in faciem ipsius, ac dicere, sic fiet viro, &c. eorum vero nihil commemoratur in historia Boazi. Insuper, vera extat traditio, si duo fratres fuerint defuncto, & primogenitus illorum noluerit uxorem viduam ducere, minor natu non potuerit id facere. Itaque si vindex ille, cujus meminit Boaz, fuit vindex propinquior, de jure non potuit Boaz leviri jus præstare, quia non ita propinquus fuit. Hæc omnia docent, nullum hic fuisse leviratus jus vel officium.

VII. Quæ hic disputat Isaak Abarbanel sane sunt præclara ad destruendam eorum opinionem, qui

qui hæc ! agi putant ex lege quæ
 in Deuteronomio legitur. Machlo-
 nem non fuisse fratrem Boazi op-
 time observavit. Nam Boazum
 non fuisse fratrem defuncti Mach-
 lonis res ipsa docet, & τοῦ δέινα
 non fuisse Machlonis fratrem mi-
 nime opus est ut probemus.
 Quare neuter ex lege de jure levi-
 ratus Rutham ducere tenebatur.
 Qua ratione ergo quis putabit,
 hæc ex lege agi, quæ in Deute-
 ronomio legitur, cum neque ο δέινα
 neque Boazus fuerint defuncti fra-
 tres? Non mihi latet virum illu-
 strem Hugonem Grotium notasse,
*autore consuetudine hanc legem à fra-
 tribus productam esse ad propinquos
 alios, idque se ad eum locum dicere.*
 Sed ad locū in Deuteronomio nihil
 aliud habet vir illustris, *quam mo-
 rem idem produxisse ad alios propin-
 quos, ubi fratres non extabant, &
 citat in testimonium hunc ipsum
 Ruthæ locum, addens: Hoc ἔστι
 dici ἰσχυρῶς, non ὡς ἐπιταγοῦσθεύειν.*
 Atque hoc ipsum est quod proban-
 dum erat viro illustri an ea consue-
 tudo etiam ad propinquos abierit.
 Sane legem hanc de ducenda uxo-
 re,

Grot. ad
 Ruth, 4, 5.

re, ac sobole defuncto fratri excitanda, etiam ad cæteros agnatos aut gentiles productam fuisse, quo argumento adstruet, cum ubi lex ea à Mose sancitur fratres tantum nominentur & intelligantur? Cum etiam frater tum istic, tum alibi, proprio vocabulo vocetur **יָרֵם**, & **גַּאֵל** notet redemptorem, unde constabit de agnato dici **גַּאֵל** de fratre **יָרֵם**? Conjecturam enim viri illustris nullo testimonio vidi probatam.

VII. Sed & illud verissime Abarbanel animadvertit detractionem hanc calcei non esse detractionem illam cujus lex in Deuteronomio meminit, cum Rutha ipsa non venerit in portam, aut exuerit calceum, aut inspuerit in faciem. Rogat quidem vir illustris Hugo Grotius: *Excalceatio nonne hic plane ut in Deuteronomio?* Sed miror unde viro illustri hoc venerit in mentem, cum omnia sint diversissima. In Deuteronomio vidua defuncti jubetur leviro, qui nuptias recusabat, calceum exuere. Hic ipse *o dēiva* calceum exuit: Quin Rutham non exuisse calceum *τῆ dēiva* vel ex eo manifestum est, quod

quod in eo iudicio, ut supra monuimus, non adfuisse videatur. Ut plane alius sit ritus quam qui in Deuteronomio legitur. Nam qui recusabat demortui fratris uxorem ducere, id non testabatur exuendo calceo, sed ipsa mulier hac ignominia levirum afficiebat, ut ipsi detraheret calceamentum. In Deuteronomio inspuerè in faciem lex viduam iubet. At hic nulla ignominia affectus legitur *o deivæ*, qua tamen Deus præceperat levirum affici, cui calceus extrahebatur, si recusaret defuncto fratri suscitare nomen. Quare cum hoc necesse fuerit, si ex lege in Deuteronomio lata hæc agerentur, & omnino non factum sit, longe alium ritum debemus agnoscere. Fingere enim, quod nonnullis placet, constitutum fuisse ut mitius in hoc negotio cum agnato ageretur, quam cum fratre, quia jure naturæ & vinculo ac necessitudine sanguinis frater magis fratri obligatus est ad præstanda officia, quam agnatus agnato, plane frivolum est, & nullo idoneo authore nititur.

IX. His addimus, nihil in tota histo-

historia narrari de leviratu. Non enim de fratre, qui ducit vel respuit defuncti fratris uxorem, agitur, sed de propinquo, cui jus aut officium erat redimendi hæreditatem. Manifeste id innuit narrationis series, quæ non agit de renuntiatione personæ, sed de acquisitione rei. Calcei quæ memoratur solutio, alia longe ratione refertur, quam ut pertineat ad illam legem. Nihil aliud enim innuitur, quam ritum fuisse solemnem, qui ab antiquis temporibus inoleverat, quo utebantur veluti formula cessionis de jure, & traditionis aut acquirendi dominii. Quid aliud hæc verba indicant? *Obtinuit olim in Israel, in redemptione & in permutatione, ut firmaretur negotium: extraheret homo calceum suum, & daret proximo suo, eratque hoc testimonium in Israel.* Post quæ statim sequitur: *dixit igitur redemptor ad Boaz, posside tu, & extraxit calceum.* Etenim hæc verba satis ostendunt non ad cerimoniam in Deuteronomio imperatam hanc calcei extractionem referendam esse, sed ad veterem quandam & solemnem traditionis

P

ditionis

ditionis seu acquirendi domini
 formulam. Clarissime enim docent
 in jure כֶּלֶא de redemptione in usum
 fuisse ritum calcei exuendi, sicut
 in omni rerum permutatione, quod
 quod sui juris & domini fuerat
 in alium transferebat, calceum
 exuit. Unde quoque multi viri eru-
 ditissimi animadverterunt, de eo
 ritu, qui in Deuteronomio legitur,
 hic Ruthæ historiam nihil memi-
 nisse, & detractionem calcei specta-
 se ad solemnia contractus, & fuisse
 symbolicam, qua alteri dominium
 cedebatur, & jus dabatur ad eun-
 dæ possessionis: quasi quis dicat,
 trado tibi calceum, quo hactenus
 jus habui calcandi agrum & pos-
 sessionem, quod nunc tibi cedo,
 ut tu eundem possis calcare. Præ-
 ter Alphonsum Toftatum Episco-
 pum Abulensem, Nicolaum Ser-
 rarium, Jacobum Bonfrerium,
 Tirinum, Johannem Piscatorem
 & complures alios, qui commen-
 tariis vel Pentateuchum vel Ru-
 thæ libellum illustrarunt, sunt in ea
 sententia viri longe doctissimi Dru-
 sius & Seldenus. Innuit id ipsum
 Johannes Buxtorfius, qui cum de
 emp

Toft. in
 Deut. 25.
 Serar.
 Bonfr.
 Tirin.
 Piscat. in
 Ruth.
 Drus. in
 Ruth. &
 Quæst.
 Hebr. l. I
 Qu. 46.
 Seld. de
 Succes.
 cap. 15.
 de iure N.
 & G. l. 6.
 cap 5.
 Fuxt. Lex.
 Talinu.

emptione per sudarium monuisset
 subjungit. *Olim fiebat id calcei ex-
 tracti & traditi cerimonia, ut testa-
 tur historia Ruth.* Neque aliud in
 animo habuit Chaldaeus interpres,
 qui pro calceo *chirothecam* substi-
 tuit. מלע גבר נרחק יד ימניה וששט ביה
 exuebat homo *chirothecam*
*manus suae dextrae, & emptionis cau-
 sa proximo porrigebat.* Et paulo
 post: אושט יד לקנינה וקני לך ומלע
 Extende
*manum tuam emptionis causa, & eme
 tibi.* Et exiit Boaz *chirothecam*
dexteræ suæ, & emit sibi. Sane cum
 Paraphrastes hic habeat *chirothecam*,
 manifestum est eum in animo ha-
 buisse, non hic agi de ea cerimo-
 nia quæ in Deuteronomio legi-
 tur, sed de alia, quæ in emptione
 & permutatione locum habebat,
 pro qua, cum suo tempore jam in-
 oleuisset, aliam substituit, quæ in
 usu fuisse videtur.

X. His vero opponi potest,
 quod sane non contemnendum est,
 si hæc non agerentur ex lege de
 leviratu, neutiquam intelligi posse
 qua ratione Rutha fuerit ducenda.
 Etenim in redemptione non neces-

se erat, ut *למנו*, qui agrum sive possessionem redimebat, viduam duceret, si quæ esset. At hic Boozus diserte dicit: *Quo die redemeris*

Ruth. 4. 5. *agrum illum è manu Naomi, etiam à Rutha Moabitide uxore ipsius defuncti redemeris, ad suscitandum nomen defuncti super hæreditatem ejus.* Quod non necesse erat ex jure redemptionis, ut quidem ex illo jure, quod leviro præscripsit Deus. Unde rogat vir illustris Hugo Grotius: *At quæ igitur connexio, si agrum habere vis debes & viduam habere?* Sed observandum est jus redemptionis apud veteres Hebræos eo usque extensum fuisse, ut qui succederet in omne jus defuncti, etiam viduam in potestatem acciperet ut fieret uxor, & Boazum ex hoc jure stipulatum esse, ut quo die redemptor acquisivisset agrum è manu Naomi, etiam à Rutha Moabitide uxore defuncti eum acquireret, ut nomen defuncti super hæreditatem suscitaret. Quod, quia non recte animadvertisse videntur homines eruditissimi, hic ostendendum est.

XI. De redemptione possessionum

LIBER SECUNDUS. 341

num lex in Levitico legitur. *EX* Lev. 25.
 ea lege proximus agnatus teneba- 25. &c.
 tur redimere eas possessiones, quas
 frater, qui ad paupertatem reda-
 ctus erat, vendidisset. Ex vi legis
 ad nihil aliud quidem obstrictus
 erat, quam ut redimeret fratris
 possessionem. Id vero ex inter-
 pretatione eo usque extensum apud
 Hebræos veteres fuit, ut qui re-
 dimeret possessionem defuncti, eo
 ipso viduam acciperet in potesta-
 tem, ut fieret ipsius uxor. Nam,
 uti ex hoc jure quis in demortui
 possessionem universam succedebat,
 ut omnia quæ defuncti fuerant
 fierent ipsius, ita & viduam acci-
 piebat in potestatem. Id enim
 cavisse videntur Hebræi veteres,
 ut cum à propinquo redimeretur
 alicujus demortui hæreditas, etiam
 vidua duceretur in uxorem, ne
 illa neglecta maneret & desolata.
 Uxorem demortui ex redemptio-
 nis jure illius fieri qui illud admit-
 tebat & accipiebat, indicare vi-
 detur ea stipulatio, quam adhi-
 buit Boozus. *Quo die redemeris*
agrum illum è manu Naomi, etiam
à Rutha Moabitide uxore ipsius de
mortui

mortui redemeris, ad excitandum nomen ipsius demortui super hæreditatem ejus. Ut hoc dicat Boozus: illo ipso momento, quo ex redemptionis jure agrum à Naomi alienatum vindicaturum constitueris, etiam ex eodem illo jure tibi afferueris omnia illa quæ à Rutha Moabitide proficisci possunt, ut ea in potestatem tuam veniat, eamque ducas in uxorem. In hunc sensum hæc verba jam dudum interpretatus est vir doctissimus Cornelius Bertramus. Ut omnino non fuerit ex ea lege, quæ in Deuteronomio legitur, quod eam stipulationem adhibuerit Boozus, sed ex jure redemptionis, quod ita interpretati sunt veteres Hebræi, ut una cum hæreditate uxor demortui in potestatem veniret redemptoris & ipsius fieret uxor. Hoc ipsum etiam Rutha innuere videtur, quæ ad Boozum dixit: *Expande pallium tuum super famulam tuam, tu enim es redemptor*: Quasi dicat: sub tutelam tuam me ut maritus suscipe, quoniam tu es redemptor, five proximus agnatus. Petit scilicet his verbis honeste, ut se uxorem

Bertram.
Lucubr.
Franktal.
cap. 6.

Ruth. 3. 9. *Expande pallium tuum super famulam tuam, tu enim es redemptor*: Quasi dicat: sub tutelam tuam me ut maritus suscipe, quoniam tu es redemptor, five proximus agnatus. Petit scilicet his verbis honeste, ut se uxorem

LIBER SECUNDUS. 343

rem ducat: Sensus enim est: duc me ancillam tuam in matrimonium, quia tu es, qui jure redemptionis me in potestatem tuam debes accipere. Cautum fuisse, ut in eadem familia, uti possessiones debebant manere, matrimonia contraherentur, notissimum est. Hinc, uti redimendi jus proximo agnato erat, viduam illi ducendam voverunt, ut restitueretur in familia mariti defuncti nomen, quod morte ipsius, cum prolem masculam nullam relinqueret, extinctum erat. Huc optime retulit R. Salomon Iarchi, qui notavit hæc ex lege dici quæ in Levitico legitur: *Et veniat redemptor ejus, qui propinquus ei & redimat.* וחמורו ואני צריכור למכור נהלתינו ועתה עליך לקנות קנה גם אותי עמה שיזכר שם המת עלי נהלתי כשאבא עלי השדה יאמרו זרות אשר מחלוק. *Nam socrui mee & mihi necesse est, ut vendamus hæreditatem nostram. Et nunc cum acquiras, acquire etiam me cum ea, ut in memoria habeatur nomen defuncti propter hæreditatem ejus, ut, cum veniam in agrum, dicant, hæc uxor Machlonis.* Sane si jus redemptionis

Sal. Iarchi
ad Ruth.
3. 9.

non eo usque fuisset extensum, nimis impudens fuisset Ruthæ postulatum, neque Boozus eam laudasset, quod neminem alium fuerit secuta, sed illis, quibus debebatur ex jure redemptionis, se obtulerit, ut nomen defuncti in ipsa familia restitueretur. Hæc confirmat totius historiæ series, quæ ostendit ex jure redemptionis cuncta peragi. Ut frustra sint homines eruditissimi, qui ex lege de leviratu exponant. Quis enim non videt longe verifimilius de eo ritu five cerimonia hic agi, quæ olim adhibebatur in redemptione aut permutatione rerum, qua quis, in signum se cedere suo jure, calceum extrahebat, quam de ea calcei de tractione, quæ locum habebat, cum levir viduam fratris sui ducere recusabat.

XII. Sed hic non levis controversia est inter viros doctissimos, an ipse Boozus extraxerit suum calceum & dederit *רַל דֵּיוֹא*, an vero *וֹ דֵּיוֹא* calceum exuerit, & dederit Boozo. Alii enim sacri textus verba, *exiit calceum suum*, referunt ad Boozum, alii ad *רַל דֵּיוֹא*. Chaldæus Paraphrastes

phraſtes de Boozo intellexit. וְרָלַע
 בּוֹעַז יָדוֹ יְמִינָהּ וְקָנָה לָהּ Et
 exiit Boaz chirothecam dextræ suæ,
 & emit sibi. Pariter Aben Ezra
 cenſet Boozum exuiſſe calceum
 ſuum, & dediſſe propinquo tan-
 quam pro hæreditate. Sed Vul-
 gatus interpres eo ſenſu accepit,
 ac ſi propinquus extraxerit cal-
 ceum, & dederit Boozo. Ita
 enim vertit: *dixit ergo propinquo*
Boaz, tolle calceamentum tuum: Quod
ſtatim ſolvit de pede ſuo. Quod ip-
ſum placuit Græcis interpretibus.
 Etiam, non tantum juris interpre-
 tes, verum ipſi Hebraicæ litera-
 turæ facile principes, hac in re
 ſunt dubii. Cenſuit olim Johan-
 nes Druſius verbum *exiit* referen-
 dum ad Boozum. *Conſtat enim,*
 inquit, *hunc morem ſervatum fuiſſe*
olim etiam in commutationibus, cu-
jus rei teſtis ille ipſe locus. Porro ut
ſit commutatio, neceſſe eſt, ut qui
aliquid accipit, idem aliquid det. Hoc
veteres declarabant verbo Halaph, quo
uſi ſunt in hac re. Dabatur autem
calceus dicis cauſa, ſive pro forma,
ut ita loquar. At in commenta-
riis in Ruthæ hiftoriam, quæ po-

Druf.
 Quaſt.
 Hebr. l. r.
 Quaſt. 46.

stea conscripsit, aliter ipsi visum fuit. *Quanquam incertum, inquit, quo hæc pertineant, tamen quia sequitur, & dixit Boaz, videtur non absurde posse referri ad vindicem, qui calceum suum exuerit ac dederit Boozo. Sed fuit tempus cum existimarem hæc referenda potius ad Boozum.*

Seld. de I.
N. & G.
l. 6. c. 54

Johannes Seldenus, qui hanc controversiam paucis attingit, etiam nihil definit.

XIII. Licet vero non adeo facile sit tantas componere lites, puto tamen detractionem calcei ad vindicem referendam, cum signum fuerit, eum cedere suo jure, quod habebat in possessionem quæ redimenda erat. Calceum fuisse signum dominii & juris, quod quis in rem aliquam habebat, atque inde natam eam consuetudinem, ut, ubi juris sive dominii cessio significanda esset, calceus extraheretur, superius docuimus. Unde necesse est, eum, qui jure suo cedebat, & dominium in alium transferebat, calceum exuisse, uti illi, qui recusabat nuptias viduæ fratris sui, calceus extrahebatur in signum & testimonium eum privari omni jure,

Cap.
preced.

jure, quod in defuncti fratris viduam ex lege Dei habebat. Quare hoc non ad Boozum sed ad vindicem referendum arbitror, qui, ex consuetudine in redemptionibus & permutationibus usitata, calceum suum exuit, ut constaret se omne suum jus in Boozum transferre. Hoc vero, quod contendimus, eum qui jure suo cedebat calceum exuisse, confirmare videntur hæc verba: *Obtinuit olim in Israel in redemptione & in permutatione ut firmaretur negotium, extrahebat homo calceum suum, & dabat proximo suo, eratque hoc testimonium in Israel.* Optime mihi notasse videntur Belgæ interpretes, per proximum eum intelligendum esse: *Dien hy sijn recht overdroegh, en daar mede van het selve in toekomende tijden versteken was: hoc est, in quem jus suum transferebat, quo hac ratione sequentibus temporibus erat privatus, & per ea verba, eratque hoc testimonium in Israel, illud denotari: Dat imant het recht van eenigh landt of erfgoet, als sijn eygen te betreden ende te besitten, aan een anderen overdroegh: hoc est, aliquem jus alicujus agri aut hereditatis,*

Belgæ ad
Ruth, 4. 7.

tis, tanquam propriam calcandi &
 possidendi in alium transferre. Sane
 innuere videtur consuetudinis ratio,
 ut, qui jure suo cederet, & alicu-
 jus rei dominium in alium trans-
 ferret, calceum exueret, in testi-
 monium atque signum, se impo-
 sterum privatum esse omni potesta-
 te, quam in rem illam habebat.
 Quare necesse est non ipsum Boo-
 zum calceum suum exuisse, sed
 vindicem, qui suum redimendi jus
 Boozo cedebat. Id etiam indica-
 re videntur sacri textus verba: *Et
 dixit redemptor ille ad Boozum: re-
 dime tu meo loco, & extraxit cal-
 ceum.* Videtur enim verisimilius
 hoc ita capiendum esse, ut vindex,
 cum Boozo dixisset, ut suo loco
 redimeret, etiam in signum se cedere
 suo jure, quod ad redimendum
 habebat, calceum extraxerit. Ea
 ratione si hæc facta intelligamus,
 optime respondebunt verba sequen-
 tia. *Et dixit Boozus senioribus, &
 omni populo: vos estis hodie testes, me
 redemisse omnia quæ Elimelechi fu-
 runt, & omnia quæ Machlonis &
 Chilzonis fuerunt, à manu Naomi.*
 Scilicet Boozus, cum extractum

cal-

calceum à vindice accepisset, qua
cerimonia in ipsum translatum erat.
jus redimendi, testes vocavit se-
niores populi, & omnes qui ade-
rant præsentes, se redimere quæ
cumque fuerant Elimelechi. Boaz
nomen quod hic occurrit, osten-
dere videtur ad eum non pertinere
verba præcedentia, quæ de cal-
cei extractione loquuntur. Nam
si Boozus calceum suum extraxis-
set, ita concipienda fuisse sacra
verba videntur. *Et extraxit Boaz
calceum suum, & dixit senioribus.*
Nunc cum ea verba, *& extraxit
calceum suum*, cum sermone con-
jungantur, quem ad Boozum vin-
dex habuit, colligere proclivius
est ad vindicem pertinere calcei
extractionem. Ut comma octa-
vum referat, quid Boozo dixerit
vindex, quid item fecerit, comma
vero nonum narret, quid factum
sit à Boozo, qui, cum extractum
calceum accepisset, seniores testes
vocavit se cuncta redimere quæ Eli-
melechi fuerunt. Hunc sensum ex-
presserunt LXX. Interpretes, qui,
evitandæ ambiguitatis causa quæ
in codice Hebræo est, ea supple-
runt.

runt quæ omnem tollunt dubitationem. Καὶ τῆτο τὸ δικαίωμα ἔμπεροθεν ἐν τῷ Ἰσραήλ ἐπὶ τὴν ἀγχισίαν, καὶ ἐπὶ τὸ ἀντάλλαγμα, τῆ σῆσσι πάντα λόγῳ. Καὶ ὑπελύετο ἀγὴρ τὸ ὑπόδημα αὐτῆ, καὶ ἐδίδα τῷ πωλησίῳ αὐτῆ τῷ ἀγχισεύοντι τὴν ἀγχισίαν αὐτῆ, καὶ τῆτο τὸ μαρτύριον ἐν Ἰσραήλ. Καὶ εἶπε ὁ ἀγχιστὺς τῷ βοός. Κτήσασθαι σεαυτῷ τὴν ἀγχισίαν μου. Καὶ ὑπελύσατο τὸ ὑπόδημα αὐτῆ, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ.

CAPUT OCTAVUM.

De loco Ps. 60. 10. & 108. 10. varia interpretum sententia. Molleri & Junii expositio. Calceo cadere, vel calceum in os projicere quam contumeliosum? Ad id tamen non allusit David. Vatabli, Balduini, & aliorum explicatio. Omnium error. Balduini ex Tremellio expositio. Calceum in aliquem jacere fidei servanda signum apud Arabes. Historia insignis. Chirothecam

thecam in urbem obsessam jace-
re signum pertinacis proposui
de urbe capienda. Qui mos
tamen tam antiquus non vide-
tur, & huc non quadrat. Bu-
ceri & Arnoldi Botii sententia.
Confutata. Hugonis Grotii,
Johannis Cocceji, & aliorum
explicatio. Thomæ Gatakeri
opinio. Servorum ministerium
calceos portare. Locus Matth. 3.
II. illustratus. Gatakeri opinio
probata. Calceos extergere vi-
lissimorum servorum ministe-
rium. Unde pro sordidissimis
quibusque officiis usurpatur. Hoc
scite intellexit David.

I.

CUM victoriam, quam de
Syris atque Edomeis reporta-
verat; quos cum vicinis gentibus
redegerat in potestatem, celebra-
ret David, & subjectos ditioni suæ
populos, ac quam late paterent
imperii fines recenseret, de Edomo
dixit על אשך נעלי ארם super Edom
ps. 60. 10. & 108. 10.
pro;

projiciam calceum meum. Quæ verba varie torserunt eruditos interpretes. Ex ritu prisco eruendum esse hujus loci sensum agnoscunt, sed in eo assignando in varia sunt atque multiplici differentia. Quare præcipuas primum & magis probabiles exponemus sententias, quibus diligenter excussis, nostram subjiciemus.

II. *Calceos in aliquem projicere,* sunt qui putant idem esse quod contumeliose tractare, & alludi ad morem veterum, quo contemptus atque ludibrii & contumeliæ res habebatur, vel calceo cædere, vel soleam alicui impingere. Ut, *super Edom projiciam calceamentum meum,* fit, Edomæos habiturus sum contumeliose, vel calceum in os eorum vel caput impingendo. Ita Henricus Mollerus, qui superiori seculo accuratum dedit in Psalmos commentarium: *Idumæos non subjiciam tantum, sed etiam cum contumelia quadam ipsorum miseras aliis ostentabo, ut cum quis alicui superbe insultans, calceum inter ferendum in eum projicit: significans se hunc non tantum contemnere, sed etiam ludibrio*

Moller. in
Psal.

brio habere. Neque multum ab it
Franciscus Junius, qui inter opti- Jun, ad h. l.
mos scripturæ interpretes suo me-
rito est censendus, dum *projiciam*
calceum meum, idem esse vult quod
audaciter conculcabo.

III. Illud certissimum est, solea
sive calceo aliquem cædere, olim
contemptus atque contumeliæ rem
fuisse habitam, quod varia scrip-
torum veterum loca ostendunt,
quæ eruditi homines jam college-
runt. Videri possunt quæ obser-
vavit Anglus doctissimus Thomas
Gatakerus. Pariter certum est longe Gatak.
fuisse contumeliosius si inter cæ- Cinno
dendum quis alicui suum calceum lib, 2, c. 19.
in faciem projiceret. Quod doce-
re potest puellæ cujusdam pauper-
culæ facinus, quæ parva adhuc
& parentibus orba, cum annonam
à Rege suo in fame petiisset, ille
vero eam objurgasset calceo, & in
faciem projecisset, probrum ferre
non potuit, sed sui suspendio vo-
luit expiare, uti ex Plutarcho Plut. in
Græcis c.
quæst. 124
Gatak.
loc. cit.
retulit doctissimus Gatakerus. Ad
hunc tamen morem alludi à Da-
vide, aut de contumelia & con-
temptu, quo Idumæos affecturus
erat.

354 De CALCEIS HEBRÆOR.

erat, ejus verba capienda minime
puto. Populos ditioni suæ sub-
jectos recenset. *Distribuo, inquit,*
Sichem, & vallem Succoth metior;
Mea est Gileaditis, meus Manasse,
& Ephraim arx capitis mea. Judah
legislator meus. Moab pollubrum
meum, super Edomum projicio cal-
ceum meum: super me, ô Palestina,
jubila. Quasi dicat; totus Israel
me Regem agnoscit & mihi paret:
Moabitæ quoque & Edomæi bel-
lo subacti serviunt mihi. Ut de
populis subjugatis quidem trium-
phet David, illos vilissimum præ-
stare ministerium, sed de contu-
melia & ludibrio, quo habiturus
erat devictas gentes, nihil dicat.

Vatab. ad
Pl. 60.

IV. Franciscus Vatablus, vir
Hebraicè doctissimus, *projiciam cal-*
ceamentum meum, putat esse Phrasin
Hebraicam pro *immittere pedem*; q. d.
calcabo Edom tanquam mihi subjectam.
Consentit vir elegantissimus Bene-
dictus Balduinus, qui, cum notasset
calceamento dominium sive jus aliquod
in rem aliquam denotari, inde dictum
putat: *In Edom extendam calceamen-*
tum meum, h. e. *eam mihi subjiciam.*
Non multum discrepant Belgæ in-
ter-

Bald. de
Calc. Ant.
pag. 242.

Belgæ ad
Pl. 60.

terpretes: *Ik salse onderbrengen, be-
sitten, erven, en als onder mijn voe-
ten leggen, vergel. Ruth. 4. op vers 7.
h. e. subjugabo, possidebo, heredita-
rio jure acquiram, & quasi pedibus
subjiciam, confer Ruth. 4. 7. Idem
fere volunt doctissimi Rabbini
David Kimchi & Aben Ezra, qui
in Edom projiciam calceum meum ex-
plicant: conculcabit eos pes meus,
eruntque instar scabelli pedum meorum.
Hoc ipsum innuit Chaldæus para-
phrastes, qui habet: Super junctura-
ram cervicis frenuorum ejus calceum
meum injiciam. In eandem mentem
Brentius: Super Edom proferam cal-
ceamentum meum: Subjectio-
nis, inquit, est descriptio: proferre enim cal-
ceamentum est proferre imperium, &
subjicere sibi terram, quam pedibus tuis
calcaveris.*

V. Hæc virorum doctissimo-
rum opinio haudquaquam est ab-
furda. Pedibus calcare aliquam
regionem aut terram signum usita-
tum possessionis & domini fuisse,
quin hostium cervices in subjectio-
nis signum olim calcatas, ipsi supe-
rius prolixè observavimus. Multa
tamen sunt quæ me non sinunt in
eorum

Kimchi &
Aben Ezra
ad Ps. 60.

Brentius
ad h. l.

lib. 2.
cap. 6.

eorum sententia plane acquiescere. *Projicere calceum*, pro *immittere pedem*, phrasi Hebraica dici notat Vatablus, id vero non puto eum cuiquam facile persuasurum. Nam nimis dura foret hæc loquendi ratio, pro *immittere pedem* in terram aliquam vel regionem, dicere calceum projicere in aliquam terram, ut denotetur, calcabo eam terram tanquam mihi subjectam. *In Edom extendam calceamentum meum*, h. e. subjiciam, exponit quidem Benedictus Balduinus, quomodo & Brentius, *proferre calceamentum* voluit esse *proferre imperium*, & *subjicere sibi terram, quam pedibus calcaveris*. Sed verbum *ἔτενω* extendere vel *proferre* non notat. Habent quidem Græci: *ἐπὶ τῆς Ἰδουμίας ἐπέτενω τὸ ὑπόδημα μου*: & eos secutus Vulgatus, *in Edom extendam calceamentum meum*: sed Hebræum vocabulum *mittere*, *projicere*, non *extendere* notat. Tum *extendere*, vel *proferre calceamentum*, quid sit, omnino non capio. Qui terram aliquam calcatur, & cum calceis incedit, viam quidem conficit, sed an ideo dici possit *extendere*, vel

vel *proferre calceamentum*, in signum
 subjectionis, & extendendi fines
 imperii, non intelligo. Neque
 etiam *calceum projicere*, est *subjuga-*
re, & vel pedibus subicere, & hæ-
reditario jure possidere, uti notarunt
 Belgæ interpretes. Quos miror
 conferendum notasse locum, qui
 in historia Ruthæ legitur. Nam,
 cum ipsi observaverint, *extrahere cal-*
ceum signum fuisse cessionis de jure,
 omnino contrarius hinc eliciendus
 esset sensus in Davidis dicto. Ne-
 que enim David indicaret, *subju-*
gabo, & hæreditario jure possidebo
Edomum, & pedibus meis subjiciam,
 sed cedam omni jure & dominio,
 quod in Edomæos habeo, uti is
 qui extrahebat calceum & proximo
 dabat, eo ipso ostendebat, se ce-
 dere omni jure sive dominio cal-
 candi fundum & possessionem,
 atque in alium conferre, uti hæc
 est verissima sententia de antiquis-
 sima cerimonia, quæ in Ruthæ
 historia legitur, uti superiori ca-
 pite prolixè ostendimus. Rabbini
 celebres David Kimchi & Aben
 Ezra mihi quoque non placent.
 Nam *in Edom projiciam calceum*
meum,

meum, aliud quid est, quam *Edomum conculcabit pes meus*, nempe uti ceruices hostium devictorum calcantur, quod Chaldæus innuit. Ad tam figuratam loquendi rationem confugere non est opus.

Bald. de
Calc. Ant.
p. 244. &c.

Lipf. in
Monitis &
exemplis
polit. c. 17.

VI. Doctissimus Balduinus etiam alium refert veterum morem, ex quo sensum hujus dicti exponit. Postquam observasset apud Arabes calceum sibi detractum in alium jacere, servandæ fidei signum & pignus esse certissimum, atque ei rei firmandæ adduxisset exemplum, quod, referente clarissimo Lipsio, Lusitanicæ narrant historiæ, de Raho quodam Benxamutio, viro inter Arabum duces insigni, qui cum in Marochiensi agro castra & de more familiam haberet, irruentibus Lusitanorum copiis, cum se imparem videret, dolens mæstusque primum uxorem patiebatur abduci, mox vero, cum ab ea indignabunda illi ignavia & perfidia exprobraretur, acrioribus incitatus stimulis, statim, ut de more gentis erat, calceum sibi detractum in illam jecit, & simul equites, quos ad septuaginta rap-

tim

tim collegerat, animose cohortatus, tanto impetu in Lusitanos irruit, ut hi tandem, amisso duce, dissipataque acie, cæsi plerique aut capti fuerint, Rahuus vero uxorem receperit, addit: *Et certe, non inepta uxoris recipiendæ propositi, per calceum in eam coniectum, significatio; cum, ut observavit Rabbi Immanuel in Psalmos, ubi Reges olim urbem aliquam obsidebant, in eam proicere chirothecam solerent, signum, se statuisse obsidionem non solvere, donec urbe potirentur. Nam quod hic per chirothecam factum ait, alii per calceamentum malunt, eoque Psalmistam spectasse volunt, ubi cecinit. In Idumæam extendam calceamentum meum. Ac si dicat, in Idumæam belli signum conjiciam, cui finem dare non est propositum, nisi prius eam in potestatem meam redegero. Cui interpretationi favet ea versio, quæ ubi communis subjungit: Mihi alienigenæ amici facti sunt, habet, subditi sunt. Unde etiam de subjiciendis alienigenis hoc loco agi, doctiores historici sensus interpretes arbitrantur.*

VII. Verum & illa, quæ observa-

serva-

servavit elegantissimus Balduinus, se mihi non probant. An mos iste obtinuerit apud Hebræos veteres, ut Reges, cum urbem aliquam obsiderent, calceum in eam projicerent, in signum pertinacis propositi non solvendæ obfisionis, priusquam urbs sit redacta in potestatem, omnino non liquet. De chirotheca quoque non memini me quicquã legisse. Neque tam vetustis temporibus hæc consuetudo mihi videtur observata. Tum si vel maxime olim viguisset, non tamen ex ea exponendum videtur hoc Davidis dictum. Etenim de proposito sibi subjiciendi universam Idumæam haudquaquam loquitur, sed de Idumæa jam devicta triumphat.

Gatak.
loc. cit.

VIII. Doctissimus Gatakerus postquam recitasset Martini Buceri opinionem, qui sic *μεγαφρασι*: *Edom erit ut locus, in quem abjiciam calceamentum meum*, etiam refert viri eruditissimi Arnoldi Botii sententiam, quam de hoc loco per epistolam sciscitanti sibi aperuit: *Quia pedes loturi homines, calceos ceno aut pulvere infectos non in medio pavi-*

pavimento destituere, sed in obscuriorem aliquem ac sordidiorem angulum conjicere solent, ideo Edomitas itidem sibi spreto, cum loco ejusmodi vili comparavit, sicuti contra Ies. 22. 24. vir honoratus atque amplæ dignitatis, paxillo fixo in loco selectiore, atque è quo pretiosa quæque suspenduntur, confertur.

IX. Est illud verum, quod ad confirmandam hanc sententiam notavit Gatakerus, calceos, pulvere conspersos, vel luto contaminatos, & veteres quam maxime jam attritos, in locum sordidissimum quemvis temere abjici, juxta illud Luciani: Τα καινὰ τῶν ὑποδημάτων ἐν πρῆ τι καὶ ἐπιμελεία ἐστίν. ἐπειδὴν ἡ πατηθῆ ποδάκεις, καὶ ὑπὸ τῆ πλῆ ἀνωπλασθῆ, ὑπὸ τῆ κλινῆ ρίπτεται. Calcei, novi dum sunt, in æstimatione curaque sunt aliqua, at ubi sæpius calcati lutoque deformati fuerint, sub lectum alicubi projiciuntur. Sed David hic loqui videtur de vilibus ministeriis, quæ ipsi præstare Moabitæ & Idumæi bello devicti tenentur. Nam cum Moabum dicit esse suum pollubrum, non id dicit, se non pluris æstimare

Lucian.
de Merc.
Condu-
ctis.

Q

mare

mare Moabum, quam in domo opulenta æstimari solet podoniptron, uti putavit eruditissimus Botius, sed Moabum vel pollubri vicem sibi præstare. Pariter, cum de Edomo dicit, *se in eum calceum projecturum*, non id dicit, se Edomum habere tanquam vilem aliquem locum, in quem calcei sordidi & veteres conjiciuntur, sed Edomum se habere tanquam servum, cujus opera in curandis calceis esset occupata.

Grot. ad
Matth. 3.
vs II.

X. Alia est viri illustris Hugonis Grotii sententia, David, inquit, Idumæo ait se *objecturum soleas*, nimirum ut exutas auferat. Hoc est enim quod βασιλεύς τὸ ὑπόδημα Matthæus dixit. Quod idem ministerium denotat τὸ λύσσει τὸ ὑπόδημα, Act. 13. 25. Sive ἡ ἰμάντις τῶν ὑποδημάτων Marc. 1. 7. Luc. 3. 16. & Job. 1. 27. ministerium scilicet servis vilissimis, mandari solitum. Paria

Grot. ad
Ps. 60. 10.

notavit vir illustris ad verba Davidis: Idumæo *extendam calceum meum*, nempe ut eum mihi detrahat, ut viles servuli solent. Ex eodem

Coccej. ad
Ps. 60. 10.

more hæc verba exposuit doctissimus interpres Johannes Coccejus:

jus: In Edomum conjicio calceos meos. h. e. Sic mihi serviunt, ut mediastrini, in quos conjicio calceos, ut eos excipiant & auferant. Sic Iohannes Baptista fatetur se indignum, qui calceos domini asportet, h. e. mediastrini officium illi exhibeat. Quam sententiam tum alii probarunt, tum nuperrime vir eruditissimus Johannes Braunius. Sed Thomas Gatakerus mavult ulterius abjectiusque quiddam ea formula infinuari, nimirum, quemadmodum infimæ prorsus fortis servi calceos pulvere conspersos, sive luto conspurcatos emundabant & extergebant, Davidem dicere, se ad hoc, cæteroquin omnium vilissimum abjectissimumque ministerium, Idumæorum opera abufurum, ut eos quasi pro peniculo habeat, quo calcei sui extergeantur.

XI. Ad servilem aliquem morem Davidem allusisse ego dubito nullus. Cecinit enim hunc Psalmum, ut inscriptio docet, cum Joabus imperator exercitus Edumæorum octodecim millia cecidisset, post quam pugnam plane sunt

Q 2

do-

Braun. de
Vest. Sa-
cerd. Hebr.
pag. 59.
Gatak.
loc. cit.

domiti, neque tantum in Davidis potestatem, sed servitatem etiam redacti, uti narrat historia, quæ in libris Samuelis legitur. Et locavit præsidia in Edom, in tota Edomæa præsidia locavit, & omnes Edomæi facti sunt Davidis servi. Servos olim hoc ministerio functos non apud Hebræos tantum verum etiam Græcos atque Romanos, ut dominorum gestarent sandalia, res est notissima. Unde Plautus servos appellavit sandaligerulos, si vera est Jani Douzæ, viri nobilissimi, qui tamen plus ingenio quam natalibus debet, emendatio, qua pro salutigerulos pueros, legit sandaligerulos, hoc est, servos qui sandalia gestant, sicuti ancillas vocavit Plautus sandaligerulas, quæ sandalia dominorum servabant & gerebant. Ex quo veterum more videri possent viri eruditissimi optime explicasse hæc Davidis verba *super Edom projiciam calceum meum*, quasi dicat tanquam vilibus servis calceos projiciam Edomæis, ut eos gestent, quod servorum est ministerium. Prout ex hac consuetudine exposuerunt

2. Sam.
8. 14.

Plaut. in
Aulul.
Act. 3. sc. 5.

Trinummo
Act. 2.
sc. 1.

fuerunt Johannis Baptistæ dictum, qui, dum se Christo comparat, dicit: ἔγωγε εἰμὶ ἰκανὸς τὰ ὑποδήματα βασίσαι Cujus non sum dignus ut calceos portem. Nam, ut recte obser-
varunt, idem est quod λύσαι τὰ ὑποδήματα, vel λύσαι τὰ ἰμάτια τῶν ὑποδημάτων, solvere calceos, vel solvere corrigiam calceamentorum, (cum, qui calceos portabant, iidem solverent; & qui calceos solvebant, iidem exutos auferrent, & curarent) & ministerium notat vilissimum servis demandari solitum. Sed cum præcesserit *Moab est lavacrum meum*, optime puto judicasse doctissimum Gatakerum Davidem dixisse, *super Edom projiciam calceum meum*, nempe ut Edumæi abstergant pulverem atque lutum, & sint pro peniculo quo calcei extergeantur. Ita enim scite admodum dicit Moabum pro lavacro & pelvi se habere, in quo pedes suos proluat, Edomum vero pro peniculo futurum sibi, ut pote cui calceos extergendos sit projecturus. Apud veteres nihil vilius fuit habitum, quam calceamenta luto conspurcata exterge-

Matth. 3.
 ὧς II.

Q 3

re.

re. Itaque vilissimis servis ea cura mandabatur. In servis enim hic ordo erat, ut alii essent lautiores, alii inferiore loco. Videri possunt quæ observata sunt Laurentio Pignorio in erudito commentario quem de servis dedit. Non nisi vilissimis vero mandabatur calceos purgare. Hinc sicuti calceos (solvere pro vili ministerio usurpatur, quomodo Tibullus, cum vellet dicere ad omnia officia, etiam abjectissima, pauperem fore præsto, cecinit:

Vinclaque de niveo detrahet ipse pede,
calceos extergere pro vilissimo ministerio veteres dixerunt. Apud Aristophanem senex ille Philocleon, cum ostendere vellet vel Theorum, hominem magni nominis, ad sordidissima quæque sibi præstanda paratum esse, dixit:

Aristoph.
Vesp.

Ἀλλὰ θέωρο, καὶ τοὶ σὶν ἀνὴρ Εὐφημία
ἔδεν ἐλάττων,

Τὸν σπόγγον ἔχων ἐκ τῆς λεκάνης τῆς
βάδι' ἡμῶν περικωνεῖ.

Vel ipse Theorus, licet vir sit Euphemio nihil minor, spongiam habens ex
pelvi

pelvi crepidas nobis exterget. Ita David dixit, Edomo projicio calceos meos, nempe abstergendos, ut notet Edomæos ad tantam servitutem redactos, ut obirent hoc vilissimum & sordidissimum calceos detergendi munus, & essent tanquam peniculus qui extergerentur baxæ, ut Plauti verbis utar.

CAPUT NONUM.

Hebrææ genti cum in Arabia desertis obambulare de victu & vestitu prospexit Deus. Deut. 8. 4. & Neh 9. 21 קצב est intumescere. Singulare Dei beneficium Deut. 29. 5. qui non passus est vestes & calceos per quadraginta annos deficere. Communis sententia calceos quibus ex Ægypto discesserant Judæi per tot annos integros servatos. Ab ea dissensum. An vestes cum pueris & infantibus creverint? Futilis Judæorum sententia refellitur. Deus non

Q4

facit

facit miracula sine necessitate. Viri docti opinio probatur, qui hoc beneficium situm putat in admirabili Dei providentia qua de calceis Hebræis prospexit, ut ubi veteres defecissent haberent novos. Mosis verba in hanc sententiam exposita. Locus Jes. 48. 22. explicatus. Varia divina providentiæ circa vestes & calceos documenta.

I.

GENS Hebræa, quam à dura, qua Pharaonis tyrannide pressa fuerat, servitute liberavit Deus, postquam plurima in Ægypto miracula patrasset, singularem gratiam & favorem Numinis experta fuit per quadraginta annos, quibus eam per deserta Arabiæ circumduxit. Nam in deserto omnium egeno & inculto, tam quæ ad victum quam ad vestitum erant necessaria prospexit. Cum fame laborarent, Manna de Cœlo pluit. Cum siti premerentur, vel ex ipsa petra jussit aquam pro-

profilire. Cum carnes appetere-
rent, magnam vim coturnicum in
castra immisit. Circa vestes quo-
que singularis cura & provi-
dentia fuit. Prædicat hæc bene-
ficia Moses, atque eadem non uno
loco commemorat ingrato populo.

Dedit tibi, inquit, in cibum Man- Deut. 8.
na, quam ignorabas tu & patres tui, 3. 4.
ut ostenderet tibi, quod non solo pane
vivit homo, sed omni illo quod egredi-
tur ex ore Domini. Vestimentum tu-
um neque vetustate tibi defecit, neque
pes tuus intumuit, his quadraginta annis.

Repetuntur hæc apud Nehemiam
in illa solempni populi confessione,
qua Dei beneficia patribus præstita
prolixè recensentur. *Manna tuum* Neh. 9.
non prohibuisti ab ore eorum, & aquam 20. 21.
dedisti eis in siti. Quadraginta an-
nis pavisti eos in deserto, & nihil il-
lis defuit. Vestimenta eorum non sunt
vetustate consumpta, neque pedes
eorum intumuerunt.

II. Si multos sequimur inter-
pretes, Hebræa verba quæ in
Deuteronomio leguntur *לֹא נִשְׁחַתְּ*
בַּצֵּלְפָּתַי pes tuus non intumuit, item-
que quæ apud Nehemiam sunt
לֹא נִשְׁחַתְּ בַּצֵּלְפָּתַי pedes eorum non in-

sumuerunt, verti debent *pes tuus non fuit discalceatus*, vel *pedes eorum non fuerunt discalceati*. In editione Romana L x x. Interpretum duplex legitur horum verborum versio. Τὰ ὑποδήματά σου ἔκατετριβη, οἱ πόδες σου ἔκ' ἐτυλώθησαν.

In editione vero Veneta hæc verba non leguntur τὰ ὑποδήματά σου ἔκατετριβη. Et sane alterutrum est glossema. Apud Nehemiam tantum habent: καὶ ὑποδήματα αὐτῶν ἔδιερέαγθησαν. Jonathan quoque παραφράζει: *Pedes eorum non fuerunt discalceati*, & Onkelos: *calcei eorum non fuerunt discalceati*. Rabbi

Kimchi in lib. Rad.

David Kimchi interpretatur *pes tuus non fuit discalceatus absque calceo*, & originem verbi Hebræi à פצב *conspersio*, aut *massa* deducit, quasi eam ob rationem hic usurpetur, quia consumpto calceo conspergitur pes luto. Notavit

Grot. ad Deut. 8. 4.

pariter vir illustris Hugo Grotius: פצב אף *non conspersus fuit pes tuus*, i. *non fuit discalceatus*. Quomodo & apud Nehemiam de calceis interpretatus est vir Hebraice Do-

Vatab. ad Neh. 9. 21.

ctissimus Franciscus Vatablus. *More scilicet*, inquit, *conspersionis* sive

sive pastæ fermentatæ. Vel, non fuerunt inquinati, contaminati, foedati, Sub. luto, ut inquinari solent digiti ejus qui farinam subigit, q. d. impastati, h. e. calcei eorum non fuerunt pertusi, attriti, aut vetustate consumpti. His alii consentiunt.

III. Tot interpretibus licet visum fuerit רֵב פָּצַב *discalceatum* significare, non paucioribus tamen placuit, ut *intumescere* notet. Ita præter complures vernaculos interpretes & Belgas nostros, exposuerunt præstantissimi lexicographi, & qui inter illos eminent Buxtorfius & Coccejus. Inter Judæorum magistros doctor non incelebris Abraham Aben Ezra notavit, *moris esse ut pes viatoris, qui viam ivit, infletur & intumescat, Deum autem dedisse illis vires, aut duxisse leniter.* Moses Bar Nachman Gerundensis פָּצַב exponit, *intumuit ut farina aqua macerata & subacta, & vult hic dici, tumorem aut inflammationem in pede ipsorum non fuisse.* Horum quidem sententia mihi præ altera probatur. Etenim hæc vox proprie notare videtur. massæ ele-

Buxt. &
Cocc. in
Lex. Hebr.
R. פָּצַב

vationem quæ à fermento est. Ut hic notet tumores, quos nostra vernacula *blaren*, *bleinen*, vocamus. Sane est ab hac voce *בצק* *massa*, qualis nempe fermento intumuit. Sic inter alia beneficia commemorat Moses *pedes eorum non intumuisse*, quod longis & asperis itineribus fieri consuevit.

IV. Unde vero tot interpretes ad hanc sententiam sint delapsi, ut ea verba *לֹא נִצְקוּ רַגְלֶיךָ* vertenda putarint *pes tuus non fuit discalceatus*, minime obscurum est. Moses enim in eodem Deuteronomio ad ipsos calceos Dei beneficium extendit: *Duxit*, inquit, *vos quadraginta annos per desertum, non sunt attrita vestimenta vestra, לֹא נִצְקוּ רַגְלֶיךָ כִּי כָּלְנוּ בְּלִוְיָהּ כַּעֲלֵי רַגְלֶיךָ* *nec calceamenta vestra consumpta sunt à pedibus vestris*. Putarunt videlicet etiam in altero loco Mosen dixisse *pedes non fuisse discalceatos*, cum hic commemoret *calceos non fuisse consumptos vetustate*. Sed duplex beneficium fuit, quod in illam gentem contulit Deus, qui non tantum pedes à tumoribus servavit illæsos, verum etiam calceos non passus est de esse,
ut

Deut, 29.
5.

ut per viam asperam & difficilem
in Arabiae desertis tuto possent
incedere.

V. Hæc verba nequaquam recte
intellexisse videntur Judæorum
magistri, & Christiani quamplu-
rimi. In hunc sensum enim inter-
pretantur, ac si narrarent hanc sin-
gularem Dei curam atque provi-
dentiam fuisse, ut ea ipsa vesti-
menta, quibus induti fuerant cum
ex Ægypto discederent veteres
Hebræi, non passus sit deteri, &
ipso calceos, licet arduum atque
difficile iter per quadraginta annos
conficerent, servaverit illæfos. Sci-
licet in eo miraculum hoc collo-
cant, ut, cum calcei longo itinere
atterantur, quod legati Gibeonita-
rum argumentum habent maxi-
mum, quo persuadeant se ex lon-
ginq̄ regione venire rerum ge-
starum fama exciti, Deus Israeli-
tarum calceos servaverit integros.

Jam olim Tertullianus: *Cujus etiam*
cura & providentia Israelitarum non
sivit nec vestes consumi, nec vilissima
in pedibus calceamenta deteri, sed
nec ipsorum postremo adolescentium
captiva sarabara comburi. Quæ

Q7

qui-

Ios. 9. 13.

Tertul. in
lib. de
Trinit.

Bochart.
Hierof.
p. I. pag.
600.

quidem hoc tempore vulgata est opinio, ipsos calceos, quibus induti fuerant veteres Hebræi cum ex Ægypto egrederentur, à Deo conservatos, ut annorum quadraginta spatio manserint incorrupti. Ipsum Samuelem Bochartum, virum summæ eruditionis, qui in omni doctrinæ genere primas tenet, jam superius vidimus observasse, *Deum Judæis, longum, asperum & senticosum iter jam ingressuris, de calceis prospici voluisse, & ut religio quoque eos ad rei tam necessarie curam adigeret, sancisse, ut non nisi calceati Pascha manducarent, neque passum esse calceos, quos ad hoc solemne festum sibi comparaverant, per annos quadraginta deteri.*

VI. Ego vero, ut ingenue fatear, in hac vulgata opinione nunquam potui acquiescere. Ad hoc enim miraculum non illud tantum concurrere necesse fuit, ut Deus virtutem incorruptam calceis inderet, quod quidem à Deo, cui πάντες δύνανται, non difficulter potuit præstari, verum etiam, cum in magno illo Israelitarum numero & parvuli fuerint & matura non-
dum

dum ætate adolescentes, ut latentis incrementi facultatem daret, & calcei, quos primum induissent & pueri & adolescentes cum ex Ægypto virtute Numinis educerentur, illis crescentibus, etiam crescerent. Id enim aliter fieri non potuit, nisi puerorum & adolescentium calcei cum ipsis pedibus crevissent. Non mihi latet, quid vir illustris Hugo Grotius notarit: *Non tantum non attrita fuisse, sed & cum statura crevisse vestimenta, tradunt Hebræi.* Id quidem verum est tradere Hebræos cum ipsis pueris & adolescentibus vestimenta & calceos crevisse, uti Midrasch in hæc verba Cantici: *Odor vestium tuarum sicut odor Libani*, pluribus agit de Israelitarum vestibus in deserto, & ad eam quæstionem an pueris & adolescentibus vestes quoque simul creverint, ita respondet: צא ולמד מן החלון שכל זמן שהיא גרל נרחקו גדל עמו
Egredere, & discet à chilzon, h. e. cochlea, quod quamdiu crescit, etiam theca ejus crescit cum eo, quasi eadem ratione una cum pueris & adolescentibus vestes crevissent, quemadmodum cum cochleis conchæ

Grot. ad
Deut. 8. 4.

Midras. in
Canti. 4. 11.

conchæ crescunt, quod quidem non tantum in terrestribus videmus, verum etiam in marinis, & in cochlea purpurarea maxime, quarum incrementum singulis annis per orbem patet, ita ut, cum sex aut septem annos vivat, tot orbem habeat quot annos agit, uti referunt Aristoteles & Plinius. Sed quis non videt hoc Rabbiorum esse somnium, qualia multa fingunt nugaces magistri, de quo Horatius diceret

Arist. Hist.
Animal.
l. 5. c. 15.
Plin. lib. 9.
cap. 36.

— — *Credat hoc Judæus Apella,*
Non ego. — — —

Quis quæso sibi persuaderebit, nisi vim faciat suo ingenio, cum pueris & adolescentibus vestes & calceos crevisse, uti cum cochleis conchæ? A vetulis hæc narrari possunt pueris ut eos trahant in admirationem, à viris merito exhibentur. Profecto neminem reperiri arbitror hominem non putidum, qui hæc non damnet modo, sed commenti tam inepti auctores tanquam fatuos & nullius iudicii homines irrideat. Ut mirer virum illustrem Hugonem Grotium *has*
fuitiles

futiles nœnias suis Annotationibus inseruisse. Sed id factum arbitror, non quod vir ille, vere magnus, fidem adhibuerit huic magistrorum figmento, verum ut appareret se hoc non ignorare. Præsertim cum dissentiant ex ipsis Judæorum magistris, qui paulo saniores sunt, quam ut ipsis placeant talia deliramenta. Aben Ezra certe, qui sæpe à vulgaris verporum opinionibus discedit, & aliquando plus veri vidit quam cæteri suæ gentis magistrelli, censet Judæos ex Ægypto multas vestes, multosque calceos secum tulisse, ita ut nunquam iis defecerint. Cujus sententia, licet non omnino mihi possit probari, cum non sit verisimile tam multos calceos secum ex Ægypto tulisse Judæos ut per quadraginta annos, quibus erraverunt in Arabiae desertis, nunquam deficerent, tamen ostendit Rabbinum illum celebrem neutiquam abreptum communi gentis opinione fuisse, quæ vult non tantum calceis inditam virtutem incorruptam ut non deterentur, verum etiam ipsos una cum pedibus infantum & puerorum &

Aben Ezra
ad Deut.
8. 4.

378 De CALCEIS HEBRÆOR.

& adolescentum crevisse uti cum cochleis conchæ.

VII. Est præterea hoc certissimum, nunquam, nisi cum summa id exigeret necessitas, à Deo patrata miracula fuisse. Cum Manna de cælo plueret, aut aqua ex petra profiliret, fame fere conficiebantur Hebræi, & siti premebantur intolerabili, nihilque erat in vastis illis Arabiæ desertis quo famem compescerent, & sitim sedarent, nisi ipse Deus cibum & potum extra consuetas naturæ leges præberet. Talis necessitas nunquam fuit, ut vel de vestimentis vel de calceis tam insigni miraculo Hebræis prospiceret supremum Numen. Nam ostendemus, ut opinor, clarissime, aliis rationibus hoc potuisse præstari, ut non necesse fuerit vel vim incorruptam calceis indere, vel crescendi facultatem, ut cum pedibus infantum crescerent, uti cum cochleis conchæ. Tum illud quoque observandum est in summa fame & siti, Deum famem & sitim non sedasse nullo cibo & potu, vel cibo, quem mittebat de cælo, & potu, quem

quem præbebat petra, eam indidisse virtutem, ut in posterum neque esurirent, neque sitirent, quale propemodum miraculum in Elia I. Reg. 19, 8.prehendimus, qui virtute cibi & potus per quadraginta dies iter confecit, sed panem singulis diebus misisse, & aquam ex petra ipsos sequi iussisse. Quis ergo credet vim incorruptam calceis fuisse inditam, aut crescendi facultatem, ut iisdem calceamentis quibus induti fuerant in Ægypto per quadraginta annos in Arabia desertis errarent, cum Deus ne quidem hac in re naturam rerum mutaverit, ut sine cibo & potu vitam ducerent, aut virtute cibi per aliquot dies saltem vagarentur, quod Eliae contigit. Quare de vulgata hac opinione semper dubitavi, & aliter sacram historiam censui interpretandam.

VIII. Memini me, cum hæc animo volverem, sermonem aliquando habuisse cum magno doctore meo Johanne Georgio Grævio, qui affirmabat sibi videri virum doctum verum vidisse, qui hoc beneficium, quod Moses com-

commemorat, situm fuisse putat in admirabili illa Dei providentia, qua Israelitas quadraginta annos per deserta inculta & horrida & omnium egena duxit, ut nunquam tamen ipsis aut vestes aut calcei defecerint, aut materia defuerit, qua potuerint & vestiri & calceari. Ut hæc verba nequaquam indicent vim incorruptam calceis inditam, aut una cum infantum & puerorum pedibus eos crevisse, sed nunquam defuisse vel calceos vel materiam unde calceamenta confuerentur. Placebat mihi eo tempore hæc opinio, nunc vero, ubi omnia perpensi paulo diligentius, plane in ea acquiesco, cum evidenter possit demonstrari verba Mosis nihil aliud indicare, & ostendi qua ratione de novis calceis iis prospexerit supremum Numen.

IX. Verba Mosis non esse intelligenda quasi easdem semper vestes gestassent Judæi, & iisdem semper calceis usi fuissent qui vetustate non essent consumpti per quadraginta annos, sed nihil ne in vestibus quidem & calceis per quadraginta

LIBER SECUNDUS. 381

ginta annos ipsis defuisse, quia non sivit Deus ut indigerent alio vestimento & calceatu quod substituerent vetustate detrito, ostendere potest hic apud Jesaiam locus. Verba Prophetæ sunt, *אלו לא צמאו בחרות הוֹלִים* Et non fuerunt cum ipsos per desertum duceret. Sistiisse Judæos cum in deserto errarent quis nescit? Massa & Meriba & alia loca testimonium sunt evidentissimum. Vel ad ipsas gentes hujus rei memoria dimanavit. Notissima est fabula Judæos asinum coluisse, quam tot prodiderunt scriptores veteres, quorum testimonia collegit vir summus Samuel Bochartus. Hujus vero cultus tam alieni nullam aliam causam adferunt, quam quod asinus monstraverit aquæ fontem. Ita expresse Tacitus. *Nihil æque (Judæos in deserto) quam inopia aquæ fatigabat. Iamque haud procul exitio totis campis procubuerant, cum grex asinorum agrestium è pastu in rupem nemore opacam concessit. Sequutus Moses conjectura herbidi soli largas aquarum venas aperit. Et paulo post: Effigiem animalis, quo monstrante,*

Icf. 48.22.

Bochart.
Hier. p. I.
l. 2. c. 18.

Tac. Hist.
lib. 5.

strante, errorem suumque depulerant,
penetrati sacraverunt. Quare sitive-
 rint necesse est in deserto Judæi.
 Et tamen non sitiisse cum ipsos
 duceret per desertum affirmat Pro-
 pheta. Quod profecto non alia
 ratione intelligendum est, quam
 quia Deus abunde suppeditabat,
 unde sitim potuerint explere. Po-
 tuisset Deus, cui nihil *ad ducendum,*
 id præstare ut non sitirent Judæi.
 Hoc vero fecisse nusquam legimus,
 sed ipsis suppeditasse vel ex ipsa
 petra aquæ venas ad sedandam si-
 tim. Quare Prophetæ verba non
 alio sensu possunt intelligi, quam
 quod Deus minime passus sit ut
 ipsis aqua deficeret in siti. Quo-
 modo mox subjungit. *Fluere fecit*
aquam ex petra, cum finderet petram,
aquæ fluebant. Eodem sensu, quo
 Jesaias dixit non sitivisse Judæos
 in deserto, Moisen dixisse arbitror
non attrita fuisse vestimenta, neque
calceos fuisse vetustate consumptos.
 Calcei attriti fuerunt & vetustate
 consumpti, pariter uti Judæi in
 deserto sitiverunt. Attritos non
 fuisse Moyses narrat, pariter uti
 Propheta refert non sitiisse Judæos.
 Potuit

LIBER SECUNDUS. 383

Potuit scilicet atteri vestimentum & calceamentum, sed non deficere vetustate, adeo ut & calceis & vestibus indigerent. Pariter uti sitire potuerunt Judæi, non siti extingui. Potuit quidem Deus id etiam præstare ut non attererentur & vestes & calcei, uti præstare potuit ut non sitirent Judæi. Sed uti non præstitit ut non sitirent Judæi, sed in siti ipsis suppeditavit aquam, ita non præstitit ut non attererentur & vestes & calcei, utque iisdem vestibus & calceis per annos quadraginta incederent, sed admirabili sua providentia id effecit, ut neque materia vestium deficeret, neque sine calceis cogerentur incedere, cum abunde suppeditaret quæ ad vestes & calceos requirerentur. Non sitiisse Judæos utique crederemus si suspiciam exstaret Deum aquas ipsis præbuisse. Non attrita fuisse vestimenta & calceos Hebræorum per quadraginta annos, sed Deum vim incorruptam & vestibus & calceis adidisse, & cum parvulis & pueris & infantibus crevisse uti cum cochleis conchæ crescunt, etiam

etiam crederemus, nisi aliunde constaret, qua ratione Deus defectum vestium & calceorum expleverit, ut alias vestes & alia calceamenta sibi potuerint comparare, ubi veteres defecissent.

X. Singularis hæc Dei erga populum illum cura & providentia fuit, ut antequam Ægypto discederent Ægyptiorum opibus & vestimentis locupletaret. Præceptum Dei in Exodo legitur, quo iussit, ut jam jam Ægypti finibus egressuri aurea & argentea vasa ab Ægyptiis peterent, & promittit se ipsis gratiam Ægyptiorum conciliaturum, ut nihil denegarent. Id ipsum ab Hebræis factum est qui ab Ægyptiis petierunt argentea & aurea vasa & vestimenta, cum Deus dederet ipsis gratiam in oculis Ægyptiorum, adeo ut spoliarent Ægyptios. Unde constat etiam vestibus, præter illas quas induerant, onustos fuisse Israelitas cum ex Ægypto discederent. Hoc in animo habuisse Aben Ezra videtur, qui Judæos multas vestes multosque calceos ex Ægypto secum tulisse censet. Sane hinc tot habuerunt orna-

Exod. 11.
2. 3.

Exod. 12.
36. 37.

ornamenta & tam amplam vestium
materiam, quam ad Tabernaculi
structuram, & Sacerdotum vesti-
tum potuerunt conferre. Unde
& ad aliquot tempus vestiri po-
tuerunt iis vestibus & calceis quos
ex Ægypto secum sumpserant.
Non multo post quam egressi ex
Ægypto fuerant, Rex Amakeli-
tarum cum exercitu ipsis occurrit,
de quo magnam victoriam & spo-
lia ampla reportarunt. Provida hæc
deinde fuit Dei cura, ut eos ali-
quando duceret per regiones amæ-
nas & fertiles, in quibus cibum
& potum pecunia emere, & de
vestibus sibi prospicere potuerunt,
quales fuerunt fines Moabitarum
& Ammonitarum quod in Deute-
ronomio legimus. Quarum rerum
usu cum ipsis interdiceret Sihon
Res Hesbon, percusserunt eum cum
filiis ejus & omni populo, & occupa-
runt omnes urbes ejus, & devoverunt
omnes urbes, viros & fœminas &
pueros, & neminem servarunt vivum,
& pecudes solas sibi spoliarunt, &
spolia urbium quas occuparunt. Ea-
dem ratione Ogum regem Basanis
deleverunt, & occuparunt sexaginta
R. urbes,

Exod. 17.

Deut. 2.
28. 29.

33. 34. 35.

Deut. 3.
4. 7.

urbes, & pecudes & earum urbium spolia sibi sumpserunt. Quis dubitabit inter spolia quæ ex tot urbibus retulerunt, non fuisse vestes & calceos, & magnam materiam unde vestes & calceos conficere potuerunt? Ubi etiam illud observandum est ipsos pecudum gregibus locupletatos, è quarum lana vestes, & ex pellibus calceos sibi parare potuerunt. Ut omnino singularis hæc fuerit Dei providentia, qua de vestibus & calceis ipsis prospexit, & non necesse sit hoc miraculum fingere, eorum vestes & calceos per quadraginta annos perdurasse, aut cum infantibus & pueris crevisse, sed verba Mosis nihil aliud indicent quam per quadraginta annos ipsi neque vestes neque calceos de fuisse, cum detritis veteribus & vestibus & calceis, haberent novos vel alios quos induerent. Quod nos Belgæ elegantur diceremus, *gy zyt in veertigh jaar noch uyt uwe kleederen noch uyt uwe schoenen geraakt.*

CAPUT DECIMUM.

Miraculum singulare Dan. 3. 21.

quo Deus in ardenti fornace vestes trium virorum servavit illesas. Multi interpretes nullam mentionem faciunt calceorum. Alii calceos agnoscunt, sed sunt in multiplici differentia circa vocem quæ calceos notaret. Omnium error. Nostra sententia. כרבלין est vestis exterior. Ex Iudeis multi exponunt vel togam vel pallium. כרבלין sunt סנדליים. Plurimorum error qui סנדליים femoralia vel tibialia volunt. סנדליים vestis fluxa & talaris qualis stola matronarum. Isidori & Tertulliani loca. Iustini locus explicatur. Ejus vulgata lectio adversus Salmasium defensa. Persæ braccas olim gestarunt. כרבלין calceus. Pro pedis tegumento in

Medrasch Echa. תיאר תיאר.
 Inde Græcum Κυβανία. תיאר
 ornamentum capitis instar cri-
 stæ galli. Pariter Κυβανία
 לברש vestimenta interiora. Opus
 conclusio. Adversus Balduinum
 digressio.

I.

Singularem Dei curam atque
 providentiam, qua Hebræis
 cum in Arabiæ desertis obambu-
 larent per annos quadraginta va-
 riis modis de calceis prospexit, ita
 ut nunquam ipsis defuerint, licet
 minime eorum calceis, quibus in-
 duti fuerant cum ex Ægypto dis-
 cederent, virtutem incorruptam
 indiderit, aut crescendi facultatem
 ut cum puerorum & adolescentum
 pedibus crescerent sicuti cum
 cochleis conchæ, superiori capite
 exposuimus, & futilem explosi-
 mus errorem. Nunc verum mira-
 culum illustrandum est, quod Sa-
 dracho Mesacho & Abedne-
 goni contigit, qui, cum captivi
 Babylonem abducti essent, & imagi-
 nem auream, quam Nebucadnezar
 coli

coli præceperat, adorare nollent, in fornacem ardentem cum vestimentis suis coniecti sunt, quos tamen Deus non solum servavit illæsos, verum etiam ipsas vestes à vi ignis tutas præstitit. Ita refert historia, quæ, ex Babyloniorum archivis Chaldaicè relata, inter Danielis vaticinia legitur. Dan. 3. 21.

באדון גבריה אילך נפרו נטרבליהון
 פטישהון וכרבלתהון ולבשהון ורמיו לגוה
 Tunc viri hi ligati sunt cum sarabaris suis, calceis suis, ziaris suis, & vestibus suis, & coniecti sunt in medium fornacis ignis ardentis.

II. Nonnulli interpretes hæc quatuor vocabula, de quorum distincta notione vix quicquam certinoverunt, ita reddunt, ut nulla fiat calceorum mentio. Inter hos sunt Belgæ nostri, qui verterunt: *Doe wierden die mannen gebonden in hare mantels, hare broeken, ende hare hoeden, ende hare andre klederen:* hoc est, tunc viri hi ligati sunt cum palliis suis, & braccis suis, & pileis suis, & aliis vestibus suis, & vir eximius Johannes Coccejus in ea versione quam in Observationibus

bus suis ad Danielelem dedit: Tunc viri hi ligati sunt cum chlamydibus suis, femoralibus suis, pileis suis & vestibus suis. Etiam vir illustris Hugo Grotius nullam harum vocum de calceis explicavit. Quomodo & magnus Buxtorfius nulli horum vocabulorum significationem dedit calceorum: סרבלין enim dicit esse chlamydes, פליש pallia, פליש subligaculum, femorale, סרבלה paludamentum, tegumentum, לביש indumentum, vestimentum. Ubi illud omnino non possum capere, quomodo vir magnus, qui סרבלין chlamydes, pallia dixit, סרבלה velit esse paludamentum. Id enim si verum foret hi viri vestiti fuissent chlamydibus, femoralibus & paludamentis. Alii vero de calceis etiam cogitarunt. Sed hi sunt in varia atque multiplici differentia quodnam vocabulum calceos notet. סרבלין quibusdam significant מעליהם calceos, ut observat Saadias. Tradit Hieronymus Symmachum vertisse ἀναξυγίδες: qua voce quidem auctoribus probat braccas & femoralia significari, quomodo & apud Suidam

Grot. in
h. l.

Bux. in
Lex. Hebr.

Hieron.
Comment.
in Dan.

Suidam & Hesychium synonyma sunt ἀναξυρίδες, φιμινάλια, βράκια, sed quam alii pedum tegumenta volunt. Hesychius: ἀναξυρίδες τὰ βαδέα καὶ βασιλικὰ ὑποδήματα. Pollux: τὰ ἢ πέλυττα εἶδ' ὑποδήματα, ὡς περ τὰ πόδια, ἃ ταῦτα ἦν ταῖς ἀναξυρίσιν, ὡς σκελέας ἔνιοι ὀνομάζουσι.

Pollux
lib. 7.
cap. 22.

At Lutherus ἰσως *schuhen*, *calceos* vertit, quem secutus est in sua Expositione vocum Chaldaicarum vir summus Johannes Coccejus, licet *femoralia* reddiderit in ea versione quam in Observationibus ad Danielem dedit. Theodotion vero, cujus est Danielis Græca interpretatio, דַּבְּרֵי כַּנְיָמִידָס, & Vulgatus *calceamenta*. Quæ quidem diversitas dubium omnino reddit & incertum, quodnam ex his vocabulis *calceos* significet.

III. Ego & illos errare arbitror qui nulli horum vocabulorum significationem *calcei* tribuerunt, & plerosque eorum, qui, ut in re incerta conjectantes, vel hoc vel illud ea notione sumpserunt, & has voces non alia ratione distinguendas quam ut דַּבְּרֵי sint

Sarabara, פטיש *calcus*, תיאר
 ra, לבוש *vestis interior*. Sic reddi-
 diffet Theodotion, οὐν τοῖς σαραβάρ-
 ογῖς αὐτῶν, καὶ πάργῖς, καὶ ἄσκημιῖς,
 καὶ ἐνδύμασι αὐτῶν, si vera est viri
 longe eruditissimi Johannis Drusii
 conjectura, qui legi mavult ordine
 inverso ἑ ἄσκημιῖς, καὶ πάργῖς, ut
 פטיש sint ἄσκημιδῆς, & תיאר
 Non multum abit ὁ πᾶν Johan-
 nes Coccejus, magnum Lutherum
 secutus. Igitur non dubito, inquit,
 quin תיאר *notet togas, aut pallia:*
 תיאר *tiaras: פטיש ἄσκημιδῆς, &*
 פטיש *interiores vestes, quibus corpus*
texerant. Habebimus vestem corpo-
ris exteriorem & interiorem, teg-
men capitis & pedum. Luth. In
ihren mantelen, schuben, buten und
anderen kleideren. Sed quia à ne-
mine aliquid certi de his vocabu-
lis est traditum, operæ pretium
est hoc accuratius adstruere.

Druf. in
 Dan. 3. 22.

Cocc. in
 Expos.
 Dict.
 Chald.

Dan. 3. 27.

IV. תיאר *notare vestem exte-*
riorem, quæ statim in oculos in-
currit, ex eo certissimum videtur,
quod cum Sadrach Mesach &
Abednego ex fornace ardenti
educuntur, pili capitis eorum non
adusti dicantur ותיארין לא שט
 & Sa-
 rabala

LIBER SECUNDUS. 393

rabala ipsorum non mutata. Sarabala nihil aliud fuisse quam vestimentum exterius, quod statim conspicitur, vel ex eo manifestum est, quia omnium loco nominatur, ut constet nihil in eorum vestibus mutatum. Quid enim aliud proclivius est intelligere quam vestimentum aliquod externum, cuius splendor cum non fuerit mutatus omnia incorrupta & illæsa cognoscantur? Sane aptissimum est dicere Sarabala non esse mutata, hoc est, vestimentum exterius, ut significetur nihil in vestibus igne consumptum, quia hoc, cum non arserit, miraculum reddidit evidentius. Animadvertisse hoc illi videntur, qui סרבלין vel *togam* vel *pallium* volunt. Ita Iachiades, qui Daniele Paraphrasi Iachiad. ad Dan. 3. 21. illustravit, vestem intelligit exteriorem quod corpus operit, quale pallium, vel simile quid. בסרבליהון זהם הלבשים אשר יכפו כל הגוף בצאת האיש מביתו ללכת בשוקים ורחובות *Cum sarabalis suis, h. e. cum vestimentis quæ totum obtegunt corpus, ubi quis è domo sua prodit in publicum, sive forum ac plateas,*

R 5

plateas,

plateas, & barbæ Mantilo, aut
quid simile ei. Nathan Justus in
Lexico juris Hebraici laudat docto-
res Babylonios, qui affirmant
fuisse vestem quandam superiorem,
quam *Talith* nuncupant, id est
togam aut *pallium*. Aben Ezra quo-
que vestem superiorem scribit ab
obtegendo dictam, quæ nulla alia
est quam toga vel pallium. Hanc
sententiam sequuntur recentiores
Iudæi, apud quos *Sarabara*, ut
Elias ait, in vulgari usu est pro
pallio. Nos vocamus, inquit, למלבוש
העליון vestem superiorem סרבל *Sarbel*,
quæ in lingua Germanica & Italica
vocatur מנטיל *mantil*. Qua signifi-
catione & apud Thalmudicos le-
gitur. Quin vestem superiorem
esse, quæ totum corpus tegebat,
confirmat vocis hujus origo. סרבל
est à סרבל quod Chaldæis non modo
verum etiam Arabibus est *tegere*,
operire, unde optime סרבלין vesti-
mentum exterius dicitur, quod
corpus hominis obtegit, quomodo
toga à *tegendo* Romanis est appel-
lata. Quare ego omnino non du-
bito quin סרבלין non quidem sint
aut togæ, aut pallia, qualis nempe
toga

Elias in
Thilbi.

Talm. in
Sanhedrin
& Scheb-
huoth.

toga fuit Romanis, aut pallium Græcis, aut qualibus nos hodie utimur, sed *σαράβαρα*, uti hanc vocem reddidit Theodotion, hoc est, vestis fluxa & talaris, quales stolæ matronarum, quomodo & Aquila habuit *σαράβαλα*, uti Hieronymus est auctor, qui ita legi etiam postulat. Quod tamen non est necesse. *Σαράβαρα* enim æque ut *σαράβαλα* rectum est, cum has literas R. & L. facillime permutari sit notissimum, uti jam dudum plurimis exemplis eruditi homines ostenderunt. Equidem scio aliter *σαράβαρα* à Suida atque Hesychio explicari. Suidas enim *σαράβαρα* ἰσθὴν περσικὴν vestem Persicam facit, quam ἔνιοι λέγουσι βράκια quam nonnulli braccas vocant, & Hesychius Sarabara vult esse *πρὸς τὰς κνημίδας* (vel ut alii cum Stephano legunt *κνήμας*) ἐνδύματα, hoc est *crurum indumenta*, quomodo & alibi habet: *Σκέλια τὰ τῶν σκελῶν σκεπτάματα, πλεστοὶ σαράβαρα*. Etiam non latet mihi exponere Scholia Græca: *πῆες σαράβαρα εἰρήκασιν τὰ μὲν παρὰ τῶν ποσσῶν λεγόμενα Μάκια, παρὰ δὲ τοῖς Ἑλλησιν ἀναξυρίδες πρὸς σαγρενόμενα,*

Drus. in
Fragm.
Vet. ad
Dan.

ἰδρα, & pro Μάκρια forsan legendum
Βερέκρια jam dudum monuisse virum
præstantissimum Johannem Dru-
sium. Sed hos omnes errare tam cer-
tum est mihi, quam ipsum Hiero-
nymum, omnium patrum doctissi-
mum, qui notavit: *Lingua Chal-
dæorum saraballa crura hominum vo-
cari & tibias, & ὀμυρόμας etiam
braccas, quibus crura teguntur &
tibiæ, quasi crurales & tibiales ap-
pellatas.* Quod sane unde hau-
ferit omnino nescio. Etenim sa-
raballa lingua Chaldæorum crura
hominum vocari non credo Hie-
ronymum ullo testimonio posse
confirmare. Sed omnes decepit
vox peregrina quam non intellexe-
runt, unde & aliis imposuerunt
viris nostro seculo doctissimis,
qui σαράβαρα vel *braccas* esse con-
jecerunt, vel tiliarum indumenta,
uti videre est apud Iulium Nigro-
num, qui hic vehementer est am-
biguus, itemque Johannem Brau-
nium, imo ipsum Samuelem Bo-
chartum, qui סרבל *Sarbel* σαράβαρα
saraballum exponimus, inquit, cum
Aquila Theodotione & Hieronymo
Dan. 3. 21. *Proprie femoralia signi-
ficat*

Nigr. de
caliga.
pag. 12.
Braun. de
Vest. Sac.
Hebr.
pag. 454.
Bochart.
Phalegh.
l. 1. c. 6.

ficat, ut Arabice *سارابيلو* *saravilo*,
 & græcè *σαράβαρα*: cum tamen
σαράβαλα, vel permutatis literis R.
 & L. *σαρβαρα*, vox sit à *סרבל* de-
 ducta, quæ à *סבל*, quod *tegere*
 significat, vestimentum notat exte-
 rius, quod corpus tegebat, qualis
 stola matronarum. Braccas sane
 hic intelligere esset invenustum.
 Omnium enim instar nominare
 braccas, ut testimonium sint vestes
 à vi ignis mansisse illæfas, quis non
 videt esse ineptum? Quare *Σαράβα-
 ρα* puto esse vestem fluxam & ta-
 larem qualis est stola matronarum.
 Ita docet Isidorus. *Quibusdam au-*
tem nationibus, inquit, sua cuique
propria vestis est, ut Parthis saraba-
ra. Et statim post: Sarabara sunt
fluxa & sinuosa vestimenta de qui-
bus legitur in Daniele: Et sarabara
eorum non sunt immutata. & Pu-
blius, Ut quid ergo in ventre tuo Par-
thi sarabara suspenderunt. Clarius
autem adhuc Tertullianus. Vice-
rat, de Alexandro M. Loquitur,
Medicam gentem, & victus est Me-
dica veste. Triumphalem cataphra-
tam amolitus, in captiva sarabara
decessit, hoc est assumpsit captivæ

Isid. Orig.
 lib. 19.
 cap. 13.

Tertul. de
 Pal. cap. 4.

ac victæ gentis vestem pro suo habitu triumphali, *Sarabara* hic minime *braccas* notare, oppositio triumphalis *cataphractæ* ostendit, quæ lorricam ex ferro notat. Tum & ea quæ sequuntur. *Pectus squammarum signaculis disculptum, textu pulchro tegendo nudavit, & anhelum adhuc ab opere belli, ut mollius, ventilante serico extinxit.* Quæ docere possunt *sarabara* non nisi de stola Medica accepisse Tertullianum. Stolam autem Medicam fuisse vestem fluxam & talarem, quales stolæ matronarum, Xenophon ostendit, qui eam à Medis ad Persas transtulisse Cyrum refert. Itaque elegit *σαλὴν Μεδικὴν* & ipse fere, & ut familiares ea uterentur persuasit. Hæc enim visa ei occultare si quis defectum aliquem haberet in corpore (quod fluxa nimirum & talaris) præterea illa indutos pulcherrimos & maximos conspici. Quomodo & ad Medos cum imperio transferat ab Assyriis, qui hunc morem vestis tenuerunt à Semiramide edocti, uti Justinus refert. Igitur brachia ac crura velamentis, caput tiara tegit: & ne novo habitu aliquid

Xenoph.
lib. 8.
de Cyro.

Iustin.
l. 1. c. 2.

aliquid occultare videretur, eodem or-
 natu & populum vestiri jubet: quem
 morem vestis exinde gens universa te-
 net. Scilicet Semiramis, quæ se
 pro uxore Nini, filium, pro fe-
 mina, puerum simulabat, ut sexum
 facilius mentiretur, nec fraus de-
 prehendi posset, tunicam longam
 & manuleatam induit, quæ non
 tantum pectus & humeros, sed
 etiam brachia & crura velaret,
 qualem vestem Assyrii, & postea
 Medi, ac deinde Persæ gestarunt,
 & ἑλλην βαρβαρικὴν, ἑλλην Μεδικὴν,
 & ἑλλην Περσικὴν vocant prisci scrip-
 tores, & nunc etiam gestant isti po-
 puli, uti illi norunt, qui mercatores
 Persas, & ex Oriente alios, Am-
 stelodami viderunt. Sollicitavit
 quidem hunc Justinii locum maxi-
 mus Salmasius, & pro *velamentis* Salm. ad
 ex fide MSS. codicum reposuit *Ælii*
calceamentis, & explicavit fascias Lampr.
 crurales & feminales. Sed ὁ πᾶν Alex. Sev.
 hic mihi lapsus videtur. Est enim cap. 40.
 retinenda vulgata lectio, neque de
 fasciis cruralibus exponendus lo-
 cus. *Velamenta* Justinus alibi pro Iust. lib. 2.
 veste dixit. *Priusquam*, inquit, ad cap. 1.
versus calorem vel frigus velamenta
corpo-

corporis invenirentur, hoc est vestes, Eodem sensu de Semiramide dixit, *brachia & crura velamentis tegit*, h. e. veste quæ brachia & crura velaret. Quæ vero alia hæc fuit quam tunica longa & talaris, qua non solum pectus & humeri, sed brachia quoque ad manus usque & crura velarentur, quam proinde *σὺλὴν Σεμιράμιδος* Diodorus Siculus dixit? Hunc verum esse huius loci sensum ipsius Iustini verba sequentia ostendunt: *quem morem vestis exinde gens universa tenet. Utique eum morem vestis tenuit gens universa ut brachia ac crura velamentis tegetet*, h. e. tunicis uteretur laxis & talaribus & manuleatis, quas *σόλας* veteres vocarunt, & olim Assyrii gestarunt, & postea Medi ac deinde Persæ. Neque video cur ut sexum mentiretur fasciis cruralibus & feminalibus crura velasset Semiramis, & non potius stola sive tunica longa & talari & manuleata, quæ totum corpus tegebat, & celabat etiam eam pectoris partem, quæ fraudem facile detexisset. Sane non intelligendas esse fascias crurales & feminales, uti exponit ὁ μέγιστος Sal-

Diod. Sic.
Biblioth.
lib. I.

Salmasius, vel id ostendit quod de brachiis Justinus refert: Idenim non nisi de tunica manuleata quæ brachia ad manum usque velaret intelligendum est. Ut profecto mirer, maximum Salmasium de fasciis cruralibus hic cogitasse, cum de brachiis æque ac de cruris Justinus dicat ea Semiramidem velamentis texisse. Talem tunicam sive *σολὴν Μεδικὴν* vel *Περγουικὴν*, vel *βαρβαρικὴν* ego *sarabara* fuisse puto, uti optime interpretatus est Isidorus, & accepit Tertullianus. Scilicet Sadrach & Mesach & Abednego uti captivorum reliquorum numero exempti erant ut Regi Nebucadneziari ministrarent, & præfecti negotiis provinciæ Babel, ita & in *sarabara* decesserant, hoc est assumpserant victoris populi vestem: quæ eleganter Tertullianus *captiva sarabara* vocavit, cum dicit Dei curam & providentiam non sivilisse, *ipsorum postremo adolescentium captiva sarabara comburi*. Quod alibi dixit: *Qui Babylonii ignes trium fratrum nec tiaras, nec sarabaras, quanquam Judæis alienas, læserunt.*

Dan. 1.
Dan. 2. 49.

Tertul. in
libro de
Trinit.

& de Resur. Carn.
cap. 58.

V. *χίτων* esse *braccas* olim mihi placebat. Etenim licet in vestitu veterum Hebræorum, Græcorum, & Romanorum illud fuerit à nostris moribus alienum, quod braccarum usum ignoraverint, quomodo nos vocamus illud vestimenti genus quod femora tegit, uti prolixè docuerunt Isaacus Casaubonus, Iulius Nigronus, Gaspar Sanctius & nonnulli alii, novèram tamen Gallos, qui provinciam Narbonensem incolebant, non tantum braccas olim gestasse, atque inde *braccatos* dictos, verum etiam Persas, de quorum braccis Ovidius.

Casaub. ad
Suet. Aug.
cap. 82.
Nigr. de
Caliga
pag. 9. &c.
Sanct. in
Cant. 5.

Ovid. 1.4.
Trist.

*Hos quoque qui geniti Graja creduntur
ab urbe*

*Pro patrio cultu Persica bracca
tegit.*

Quomodo & Thracès braccas gestarunt. De Orpheo Philostratus:
χαίρουσι γὰρ δὴ τῷ Ὀρφεί, πάραυτον ἴσως καὶ ἀναξίειδα τιμῶντες, ἔ γὰρ μωσικὴν γὰρ ἔδδ' αἰδῆς αἴς ἔτελλου. Plurimum namque Orpheo gaudebant incolæ, tiaram forsàn & braccas admirati, non sane Musicam aut carmina, quibus demul-

Philost.
lib. 1. de
vita. Apol.
lon. c. 18.

cibae

cebat homines. Unde & Orpheus in marmoreis antiquorum monumentis cum tiara & braccis cernitur, uti videre est apud Antonium Bos-

Bos. in
Roma sub-
terranea.

fium. Parthorum quoque regis statua braccata conspicitur, quam olim à Cavallerio editam exhibet vir eximius Octavius Ferrarius.

Ferrat. de
Re Vest.
p. 2. lib. 1.
cap. 8.

Ea vero opinio mihi nunc non probatur. Præterquam enim quod nullo argumento confirmari possit esse *braccas* sive *femoralia*, puto *braccas*, & si quid aliud vestimenti genus sub *farabaris* gestarunt, includi voce *שכר*, quam vestes interiores, quas sub *farabaris* induere solebant, significare, mox ostendemus. Ut non *braccæ* hic indicentur, sed pedum tegumentum, quod *tiaris*, capitis ornamento opponitur, uti etiam hanc vocem intellexit Theodotion, ex cuius interpretatione Daniele legi Hieronymus docet. Reddidit enim

Hieron.
Proem.
in Dan.

שכר *שכר* *שכר*, uti pro *τιάραις* *שכר* *שכר* *שכר* in verso ordine legi mavult *שכר* *שכר* *שכר* *שכר* vir magnus Johannes Drulius. *שכר* *שכר* *שכר* autem sunt ocreæ, pedum & crurum tegumenta, quomodo Persarum

rum

rum calcei olim forte fuerunt, quales Turcarum hodie sunt, medio crure tenus, ita ut non solum imos pedes, sed etiam mediam tibiarum partem circum circa velarent, quales etiam fere fuerunt quibus ante non multos annos in foederata Belgica nostra ditiores usi sunt ex corio Hispanico. פֶּשֶׁשׁ vero esse pedum tegumentum etiam argumento est, quod Iohannes Buxtorfius, cuius merita erga Hebræam linguam & sacram literaturam nulla tacebit ætas, in magno illo opere triginta annorum vocem פֶּשֶׁשׁ habet, quam *soccum*, *pedilium*, exponit, & exemplum adducit quod sic Baal Aruch ex Medrasch Echa citat: חֲמִידָה בְּחֻלְמָהּ דְּלִירָה בְּרַגְלֵי פֶּשֶׁשׁ *vidi in somnio, quod non esset in pedibus meis soccus*, ubi tamen in suo exemplari legi פֶּשֶׁשׁ addit, quod Glossator monet esse ex significatione פֶּשֶׁשׁ־הָרֶגֶל in hoc Danielis loco. Recte sane פֶּשֶׁשׁ legitur & ex significatione פֶּשֶׁשׁ־הָרֶגֶל esse monet Glossator. *Soccum* quidem & *pedilium* exponit Buxtorfius, potest tamen ut fit calceus. Quod si verum non est, illud tamen est certissimum non
brac-

Buxt. Lex.
Talm. R.
פֶּשֶׁשׁ

Medrasch
Echa
cap. i. §. i.

R. LIBER SECUNDUS. 405

braccas esse, uti פטשין volunt, sed pedum tegumentum:

VI. *tiaram* כתר *tiaram* esse non multum laborandum est ut demonstremus. Ita enim exponit maxima pars Rabbiorum. Iachiades: *Iachiad. in Paraphr. ad Dan.*
 הם הכנרים המכסי הראש ככובע מולחו
Hæ sunt vestes, quæ obtegunt caput, ut galea & similes. R. Saadiah: *Cassides, quæ in capite instar galearum.* *Elias in Thibæ*
 קסידין שבראשן כמין ככבים
quæ in capite instar galearum. Consentit David Kimchi, Baal Aruch, & complures etiam vernaculi interpretes. Jam olim Hieronymus: *Genus pilioli, quo Persarum, Chaldaorumque gens utitur.* Quorum verissimam esse sententiam non tantum ex eo confirmari potest, quia verisimile est in harum vestium descriptione tiaras nominari, quas semper gestarunt Chaldæi, Persæ, Parthi, quemadmodum innumera veterum scriptorum loca ostendunt, quæque ad hunc usque diem satis in usu sunt per totum fere Orientem, uti vel omnibus in hoc nostro Belgio constat, qui Amstelodami mercatores Armenos, Persas, Turcas suis tiaris ornatos

ornatos viderunt, verum etiam quod ab hac voce קלעו apud Græcos deducta sit Κυρβασία, que idem capitis ornamentum significat. Hesychius: Περσῶν μὲν ἴδια κῆνδύς κ' ἀνάξυρις κ' πάρα, ἢν κ' κυρβασίαν, ἔ κίδαριν, ἔ πῖλον καλῶσι.

Persarum propria kandys, ἔ anaxyris, ἔ tiara, quam kyrbasiam, ἔ cidarim ἔ pileum vocant. Pollux:

Pollux.
l. 7. c. 13.

καὶ κυρβασία, ἢν κίδαριν ἔ πῖλον καλῶσι ἔ kyrbasia, quam cidarim ἔ pileum vocant. Idem Hesychius.

Hesych. in
πάρα.

Τιάρη ἡ λεγόμενη κυρβασία. Ταύτη ἔ οἱ Πέρσαι βασιλεῖς μόνοι ἐχρῶντο ὀρθῆ, οἱ ἔ στρατηγὸς ἐπικεκλημένη, Tiara que vocatur kyrbasia: qua Persarum Reges soli recta utuntur, milites autem inclinata. Eadem fere Suidas habet. Κύρβασις, ἔνοι μὲν πάραν, ἢ οἱ βασιλεῖς τῶν Περσῶν ὀρθῆ ἐχρῶντο, οἱ ἔ στρατηγὸς ἐπικεκλημένη Kyrbasis, quidam tiaram vocant, qua Persarum Reges recta utuntur, milites autem inclinata. Ubi omnino observandum, quod in magno opere nota-

Buxt. Lex.
Talm.
pag. 1084.

vit Buxtorfius vocem קלעו (quam miror iterum tegumentum, paludamentum virum maximum exponere &

& nullam mentionem facere istius
sententiæ quam tot Rabbinii ha-
bent quos nos adduximus, quæ
vult esse capitis vestem instar ga-
leæ) Aruch scribere fuisse vesti-
mentum rubrum אֶלְמַנְיָה אֶלְמַנְיָה
instar cristæ galli. Utique hoc ip-
sum est quod de κυρβασιά veteres
prodiderunt, licet id tantum dicant
de ea quæ recta est & Regi Per-
sarum propria. Hesychius: Κυρ-
βασία, ὄρνη πάρα. ταύτη ἔστι τῶν
βασιλεῖς ἐχρῶντο, καὶ κυρβύφῃ ἀλέκτορος.
Inprimis elegans est Aristophanis
locus, qui Gallum Persis impe-
rasse ex eo probat, quod etiam-
num illius crista recta fit ut recta
tiara.

Aristoph.
in Avibus,

Αὐτίκα δ' ὑμῖν πρῶτ' ἐπιδείξω τὴν Ἀλεξάν-
δρου ὡς ἐτυράννης,

Ἐρχε τε τῶν πρῶτον Δαρείου καὶ Με-
γαβύξου.

Ὡς τε καλεῖται τῶν ὀρνίθων, ἀπὸ τῆς
ἀρχῆς ἐστὶ ἐκείνης

Διὰ τούτ' ἄρ' ἔχων καὶ νῦν, ὡς τῶν βασι-
λέων ἡ μέγας ἀγαβάξου,

Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὴν κυρβασίαν, τῶν
ὀρνίθων μόνου, ὅρθην.

Satim autem vobis primum ostendam
Gallum

Gallum quod regnabat, imperabatque Persis prius quam Darius & Megabyzus. Quare vocatur Persicus avis, à dominatione adhuc illa, propter hæc habens & nunc, sicut rex magnus incedit, in capite Kyrbasiam, avium solus, rectam. Festivissime jocatur gallum Persarum Regem fuisse, quia etiamnum solus avium cristam erectam, uti Persarum Rex $\kappa\rho\rho$ βασιλῆν ὀρθῶν, habet. Quæ ostendunt $\kappa\rho\rho$ βασιλῆν idem esse quod כִּרְבֵּלֵא, tiaram nempe, qualem gestarunt Persæ, Chaldæi, & alii Orientis populi.

Iachiad.
Paraphr.
in Dan.

VII. לבושין esse vestes interiores, quas sub sarabaris habebant, voluit Jachiades. $\text{הם המלבושים החללי על הכנדים הראשונים מוחת הסרבלים}$
Hæc sunt vestimenta, quæ induebantur præter vestes priores infra sarabara. Cujus sententia mihi verissima videtur. לבש quidem est induere, & לבוש vestis, attamen hic sumitur pro iis vestibus, quas sub stolis habuerunt, quales braccæ, & si quid aliud in usu fuit vestimenti genus. Hac ratione apparet, quomodo vestiti fuerint Sadrach Mesach & Abednego, stola nempe Medica,

dica, calceamentis, tiara, braccis
 aut vestibus aliis, quas sub fara-
 baris habuerunt. Ita vero singu-
 laris Dei cura, atque providentia
 illuxit, ut non tantum ipsorum
 corpora à vi ignis illæsa servave-
 rit, verum etiam ipsas vestes. Nam,

Dan. 3,27.

cum ex fornace ignis ardentis essent
 educti, pili capitis ipsorum non
 erant adusti, neque farabara mu-
 tata, neque odor ignis transferat.
 VIII. Ita defunctu sum omni
 labore, qui circa calceos Hebræo-
 rum impendendus fuit. Nemo
 enim expectet ut de calceo mysti-
 co prolixè disputem, quod quidem
 fecit Benedictus Balduinus. Ter-
 tiam ille partem sui libelli de Cal-
 ceo antiquo implevit, ut, Patrum
 plurimorum ductum secutus, mul-
 ta ex calceis mysteria venaretur,
 atque ex iis tum Christi incarna-
 tionem, tum prædicationem Euan-
 gelii, tum nescio quæ alia osten-
 deret. Fuit hoc antiquorum Ec-
 clesiæ doctorum magnum stu-
 dium, ut à sensu, quem vocant
 literalis atque historico, ad mysti-
 cum ascenderent. Quæ interpre-
 tandi ratio ab Origine potissimum
 S cæpta,

410 De CALCEIS HEBRÆOR.

Hiero. in
Epist. ad
Pammaci.

cæpta, qui ingenio, quo fuit acri,
nihil magis scrutabatur quam fen-
sum, quem vocabat spiritualem,
cum sensus, qui dicitur literalis,
minus humilis ipsi & simplex vi-
deretur, ita ad reliquos omnes
pervasit, ut vix aliquis in veteri
Ecclesia ab hoc studio fuerit im-
munis. Ipse Hieronymus, licet
juste de Origine sit conquestus,
*quod ita allegorizet, ut historiae aufe-
rat veritatem,* quiddam excessus hic
pati videtur, itemque Augustinus:
ne de Ambrosio, Hilario, Gre-
gorio ac pluribus aliis dicam. Ho-
rum exemplo, & ex horum scrip-
tis, Benedictus Balduinus de Cal-
ceo Mystico prolixè disseruit. Mi-
hi vero id pessimo fieri instituto
videtur. Quid enim aliud agunt
hi homines, quam ut sibi fingant
mysteria & allegorias, quas pro-
lubitu, etiam invito Spiritu S.
magno labore probare conantur.
Non diffiteor hæc specie ingenii &
novitatis blandiri, quæ maxime
homines inflammare solet, ad ali-
quid quod supra vulgi captum sit,
nihilque plebejum præ se ferat,
moliendum. Etiam scio quo quis
auda-

audacius & ineptius aliquid sit commentus, modo non sit dictum populariter, tanto facilius arripi ab iis hominibus, qui sibi in his argutiis & ventosis acuminibus placent, uti semper sunt istorum portentorum admiratores, qui cum iudicio non valeant, nec dii iudicare possint quid distent æra lupinis, facile in hæc vitia incidunt, in quibus sibi delicias faciunt. Mihi tamen nulli majori cachinno digni videntur quam istiusmodi homines, qui sic sibi placent in exponendis mysteriis, & allegoriis, etenim licet quam maxime sibi videantur sapere, culpam tamen & notam lascivientis ingenii effugere non possunt, & incurrunt censuram hominum non putidorum, qui hæc non damnant modo, sed etiam irrident. Ego quidem nunquam committam ut carbones ejusmodi pro thesauris aut ipse arripiam aut lectoribus venditem. Ea juvant quæ sunt vera, solida, & nullis ineptiis obnoxia, præ illis miris & inauditis, quæ vani homines consecretantur. Quare missis tricis istiusmodi hic gradum sisto, &

412 De CALCEIS HEBR. &c.

Deo Ter Optimo Maximo sup-
plex gratias ago, quod vitam &
valetudinem concesserit, ut hæc
perficere potuerim quæ eum infi-
nem à me elaborata sunt, ut non
nulla sacrarum literarum loca tene-
bricosa aliqua luce perfunderem.

Δόξα τῷ Θεῷ.

IN-